

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

- 4** Székely György László
Az ügyészség és a nyomozás.
Néhány újabb gondolat felügyeletről és irányításról a nemzetközi modellek, a hazai jogfejlődés és a hatályos Be. gyakorlata fényében
- 23** Rimóczy István
Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat. II. rész
- 41** Hegedűs Károly Tamás
A pénzmosás egyes dogmatikai és bizonyítási kérdései
- 55** Dávid Lilla Ivett
A segítségnyújtás elmulasztása és az emberölés elhatárolási kérdései
- 73** Németh Zoltán György
A jogellenes hulladékelhelyezés elleni fellépés és annak büntetőjogi szegmense. II. rész – A jogellenes hulladékelhelyezés elleni büntetőjogi fellépés gyakorlata

HÍREK

- 83** Komp Bálint János – Perl Fanni
Az otthonápolási őrizet aktuális kérdései
- 92** Csordás Tamás
A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának eredménye
- 100** Leiné Schön Melinda
A szülői felügyeleti jog mint családjogi jogintézmény megjelenése a büntetőeljárásban

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 105** Bory Noémi
A légi úton történő kitoloncolás végrehajtásának ügyészi törvényességi felügyelete

KÖNYVAJÁNLÓ

- 121** Válogatás a szakirodalomból

SZÉKELY GYÖRGY LÁSZLÓ*

Az ügyészség és a nyomozás

Néhány újabb gondolat felügyeletről és irányításról a nemzetközi modellek, a hazai jogfejlődés és a hatályos Be. gyakorlata fényében

BEVEZETŐ

A 2018. július 1-jén hatályba lépett Be.-ben¹ rendszerében változott meg az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata: a kódex a nyomozást egyrészt felosztotta felderítésre és vizsgálatra, másrészt a két alszakaszhoz más jellegű ügyészi jogosítványokat rendelt; a felderítéshez a „gyengébb” (törvényességi) felügyeletet, míg a vizsgálathoz az „erősebb” irányítási jogkört. A Be. hatálybalépése óta több szerzőt is foglalkoztatott e kérdéskör.² Vannak azonban még feltáratlan, kevésbé érintett részei ennek az egyébként teoretikusan is jól vizsgálható, de erő-

* SZÉKELY György László PhD, LL.M., mb. vezető ügyész, Miskolci Járási Ügyészség

¹ A büntető eljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.)

² A teljesség igénye nélkül a Be. hatálybalépése óta megjelent tanulmányok: KISS Anna: A nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolata. *Belügyi Szemle*, 2023/10., 1789–1800. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.10.7>; VÁRI Vince: Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata a szerb és a magyar büntetőeljárás kezdeti szakaszában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2022/1., 129–149. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1942>; SÁNDOR Botond: Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolatrendszerének alakulása az új büntetőeljárás törvény hatálybalépését követően. In: HERKE Csongor (szerk.): *Kompendium – Írások FENYVESI Csaba egyetemi tanár születésének 60. évfordulójára*. PTE ÁJK, Pécs, 2021, 135–142.; LICHTENSTEIN András: Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata az új büntetőeljárás törvényben. *Doktori Műhelytanulmányok*, Győr, 2017, 117–131., <https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20műhelytanulmányok%202017/lichtenstein.pdf>; FANTOLY Zsanett: Megváltozott ügyészi szerepfelfogás az új magyar büntetőeljárás törvényben. *Erdélyi Jogélet*, 2021/1., 57–67. <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2021.01.06>; NYÍRI Sándor: A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárásról szóló törvényben. *Belügyi Szemle*, 2018/6., 5–16. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.6.1>; TÓTH Szabolcs – SZÉKELY György László: Az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata az új büntetőeljárás törvény koncepciójában. *Ügyészek Lapja*, 2018/1., 5–17.

sen gyakorlati vetületű témának.³ Az egyik ilyen a külföldi megoldások vizsgálata, bár kétségtelen, hogy e téren is születtek már tanulmányok⁴, azonban kevésbé elemzett kérdés a különböző modellek közeledése (valamint az Amerikai Egyesült Államok – a továbbiakban: USA – jogrendjének áttekintése). Szintén lehet még érdemben beszélni a magyar jogszabályi (történeti) fejlődésről is (amelyet ugyancsak vizsgáltak már)⁵. Végül pedig talán a legfontosabb, és bizonyos oldalról még nem vizsgált kérdés a Be. által lefektetett szabályok gyakorlati megvalósulása. A kódex már betöltötte ötödik születésnapját is, de az ügyészi irányítás és felügyelet kérdésköre nem csak, hogy változott, finomodott a gyakorlatban is, de jogszabály-módosítások is történtek már e területen.

A NEMZETKÖZI MODELLEK ÉS A KÜLFÖLDI RENDSZEREK KÖZELEDÉSE

A büntetőeljárás rendszerek összehasonlítása hagyományos része a magyar jogi oktatásnak. A nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatrendszerének modellszerű nemzetközi vizsgálata azonban a hazai szakirodalomban kevésbé vizsgált, és elsőként talán Farkas Ákos állított fel nemzetközi modelleket, amelyeket az oktatási anyagokban is közlétesz.⁶ Farkas egy „angol modell”, és egy „kontinentális európai modell” között tesz különbséget. Ezek között összefoglalóan az a legjelentősebb különbség, hogy míg az angol modellben az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata laza, és az ügyésznek nincs (jogi) beleszólása a nyomozásba (nincs utasítási joga), addig a kontinentális modellben – bár országonként eltérő szabályok és intenzitás szerint – az ügyészségnek jelentős, jogilag is deklarált befolyása van a nyomozásra (ezen belül az olasz, a francia és a német

³ Az ügyész nyomozáshoz való viszonyához tartozik az ügyészségi nyomozás kérdése is, de ezzel jelen tanulmányban nem foglalkozom.

⁴ Például LICHTENSTEIN András: Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolatának európai modelljei. In: BARÁTH Noémi Emőke – MEZEI József (szerk.): *Rendészet – Tudomány – Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Doktórandszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztály, Budapest, 2019, 187–192.; FARKAS Ákos: A nyomozó hatóság és az ügyész kapcsolatának modelljei. In: Szabó Krisztián (szerk.): *Tanulmányok DR. KOVÁTS Andor professzor születésének 120. évfordulójára*. DE ÁJK, Debrecen, 2004, 49–56.

⁵ Legutóbb lásd KISS A.: i. m.

⁶ Elsőként FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *Előadások a büntetőeljárás jog köréből*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2000, 96–98.; legutóbb pedig: FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 315–317. Farkas egyébként legelőször angolszász, igazságszolgáltatási rendőrségi (francia), német, illetve kelet-európai modellek között tett különbséget, később viszont már csak az angol és kontinentális modell kettőssége maradt meg.

eljárást vizsgálja a szerző).⁷ Megjegyzendő egyébként, hogy a modellek felállítása hazai sajátosság, mivel az összehasonlító büntető eljárásjog az országok szabályozásának egyedi ismertetésére, illetve ezek esetleges összevetésére szorítkozik.⁸

A fentieket – különösen a kontinentális modellhez tartozó országok jogrendjeiben meglévő különbségeket – nem kívánom részletesebben is ismertetni, azonban egyes, főként a hazai rendszertől jelentősen eltérő angolszász szerzők témával kapcsolatos megállapításait érdemesnek látom áttekinteni, különösképpen az itthon kevésbé elemzett USA jogrendszerét illetően.

Az angol rendszert talán a legrészletesebben *John Spencer* vizsgálja, aki kifejezetten kitér a nyomozási szakaszra. Azt írja, hogy a 19. századig a nyomozás Angliában kezdetleges volt (az ügyek nagy része magánvádas volt és a nyomozás is magánúton történt); ezen elsőként a hivatásos rendőrség felállítása (1856) változtatott. Az angol nyomozás legfőbb –kontinentálistól eltérő – jellegzetességeként pedig az angol rendőrség – ügyészségtől független – jelentős önállóságát emeli ki. A rendőrség adatgyűjtő (nyomozási) tevékenységén felül a hatásköre kiterjed a vádemelés kérdésére is, ugyanis erről (azaz, hogy átadja-e az ügyet az ügyészségnek) a rendőrség önállóan dönt, még ha a *Crown Prosecution Service* (CPS) 1984. évi felállítása óta maga a vádemelő és vádképviselő szerv már az ügyészség.⁹ Az ügyészség tehát nem gyakorol jogokat a nyomozás, illetve a nyomozó hatóság (tevékenysége és döntése) felett. Spencer külön rá is mutat: ha az ügy áttekintése után az ügyész arra a meggyőződésre jut, hogy további bizonyítékok beszerzése szükséges, felkérheti a rendőrséget erre, ám Angliában az ügyész kötelező erővel nem mondhatja meg a rendőrségnek, hogy mit tegyen, legfeljebb az ügy ejtésével „fenyegetheti” meg a rendőrséget, amennyiben az a bizonyítékok felkutatásának nem tesz eleget.¹⁰

Andrew Sanders és szerzőtársai pedig azt hangsúlyozzák, hogy a 2003. évi Criminal Justice Act (CJA) volt az a törvény, amely ténylegesen átruházta a vádemelés kérdésében való döntést teljes körben a CPS-re, kivéve a legkisebb ügyeket. Mindazonáltal hozzátesszik, hogy a rendőrség bizonyos értelemben mégis megmaradt a vádemelésről való döntés jogosultjának, hiszen a rendőrség dönt a vádemelés mellőzéséről, ha az ügyet nem adja át az ügyésznek, aki így

⁷ FARKAS Á. – RÓTH E. (2018): i. m.

⁸ Az egyedi ismertetésre példa DELMAS-MARTY, Mireille – SPENCER, John R. (eds.): *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006; a „duális” összehasonlításra pedig ROSS, Jacqueline E. – THAMAN, Stephen C. (eds.): *Comparative Criminal Procedure*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) – Northampton (USA), 2018.

⁹ DELMAS-MARTY, M. – SPENCER, J. R.: i. m. 13–16., 165–168.

¹⁰ Uo. 175.

nem dönthet a vádemelésről sem.¹¹ *Malcolm Davies és szerzőtársai* pedig ennek kapcsán megjegyzik, hogy a jogszabályváltozás miatt az ügyészek mintegy „beköltöztek a rendőrsőkre”, azért, hogy tanácsot tudjanak adni a vádemelés kérdésében.¹²

Beszédes, de egyidejűleg a szemléletváltozást is jelzi a CPS „önmeghatározása” is: a vádhatóság hivatalos honlapja szerint a CPS független hatóság, amely a nyomozó hatóság által végzett nyomozások kapcsán dönt – de saját hatáskörében, függetlenül a nyomozó hatóság álláspontjától is – a vádemelés kérdésében. A feladatkörei között szerepel: a vád/gyanúsítás megfelelő meghatározása a bonyolultabb, kiemelt ügyek nyomozása során, továbbá a nyomozó hatóság részére történő *tanácsadás* a nyomozások kezdeti szakaszában. Mindemellett a honlap hangsúlyozza a szoros együttműködést a társszervekkel, így köztük a rendőrséggel, illetve más nyomozó hatóságokkal is.¹³

Philip Reichel összehasonlító jogi munkájában szintén az angol ügyész nyomozó hatóság felé fennálló tanácsadói szerepkörét hangsúlyozza (de csak azokban az ügyekben, amelyekben esélyes a vádemelés), ezen felül ügyészi feladat lehet a nyomozó hatóság által elé terjesztett ügyek áttekintése, valamint a gyanúsításról való döntés is. Megjegyzi azonban, hogy a saját hazájában a brit rendszert egyre több kritika éri, épp amiatt, hogy az ügyészség kezd túl szorosan együttműködni a rendőrséggel, amely veszélyezteti a nyomozási és vádemelési funkció szétválasztását.¹⁴

Elvi szinten hasonló a kiindulópont az USA büntetőeljárás rendszerében is. Az Egyesült Államok jogrendjének vizsgálata során azonban mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy a büntetőeljárás szabályok tagállamonként is jelentősebben eltérhetnek. Reichel az ügyészi/vádlói szerepkör kapcsán fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az USA-ban az 1850-es évekig a magánvádlói rendszer dominált, és csak ezt követően kezdett elterjedni egyes államokban a rendőrségektől függetlenül kialakított közvádlói szerepkör (*prosecuting*

¹¹ SANDERS, Andrew – YOUNG, Richard – BURTON, Mandy: *Criminal Justice*. Oxford University Press, 2010, 371–372. Lichtenstein utal rá, hogy a CPS a kétoldalú kritikák folytán feloldhatatlan helyzetbe kerül, hiszen az is probléma, ha megszüntetik az eljárást (tehát vádemelésre át se adják), de az is, ha vádemelés történik, de ott viszont felmentő döntés születik. Lásd Lichtenstein A. (2019): i. m. 189.

¹² DAVIES, Malcolm – CROALL, Hazel – TYRER, Jane: *Criminal Justice*. Pearson Education Limited, Edinburgh, 2010, 213.

¹³ <https://www.cps.gov.uk/about-cps>

¹⁴ REICHEL, Philip L.: *Comparative Criminal Justice Systems*. Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2008, 246–247.

attorney, majd *deputy attorney general*, később *district attorney*), amelynek az egyik legfontosabb jellemvonása a diszkrecionális jogkör a vádemelés kérdésében.¹⁵ *Wayne Lafave* és szerzőtársai pedig a rendőrség és az ügyészség függetlenségét és önállóságát akként jellemzik, hogy nem csak az ügyész, hanem a nyomozó hatóság is diszkrecionális jogkörrel rendelkezik (*police discretion*). A kisebb ügyekben eleve ügyészi kontroll nélkül folyik a nyomozás, az ilyen ügyekről az esetleges vádemelés szükségességéig az ügyész nem is bír tudomással. A nyomozás folyamatában az ügy általában csak akkor kerül az ügyész látókörébe, ha letartóztatásról dönt a rendőrség. A rendőri diszkrecionális jogkört pedig abban látják, hogy az ilyen ügyeket kivéve a nyomozó hatóság teljesen önállóan dönt arról, hogy mely ügyre hívja fel az ügyész figyelmét. Még azt is megállapítják, hogy ez a fajta diszkrecionális jogkör gyakorlati értelemben kevésbé korlátozott, mint az ügyészé, ugyanis ezt az eljárást egy korábbi, és kevésbé „látható” szakaszában gyakorolják.¹⁶ A jelentősebb, kiemelt ügyekben – különösen ahol letartóztatás is történik – az ügyész már felfigyel a nyomozásra, amellyel kapcsolatban ha formális (legális) értelemben nem is, de informálisan igyekszik befolyást gyakorolni, különös figyelemmel arra is, hogy az ügyészi poszt a legtöbbször választás útján tölthető be, tehát a súlyponti ügyek kezelése és eredménye kihat az ügyész „karrierjére” is.¹⁷

Egy közelmúltbeli kutatás az amerikai és a német büntetőeljárás nyomozási szakaszát hasonlítja össze, amelyben *Shawn Marie Boyne* az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatrendszerét is összeveti. A vizsgálat jelentőségét emeli, hogy Boyne nemcsak a jogi szabályokat, hanem a gyakorlatot és annak alakulását is elemzi. A különbségek egyik legelemibb eredője Boyne szerint, hogy míg a német rendszerben maga a jogszabály (StPO) követeli meg az ügyésztől az igazság objektív kiderítését és a terheltet mentő és terhelő tények feltárását, addig az USA-ban – bár tény, hogy nem pusztán az ügyek megnyerése az ügyész célja – inkább csak etikai kötelessége az ügyésznek az igazság feltárása, és hogy ne pusztán az elítéltetés legyen a cél. Ebből is következően Németországban egyértelműen az ügyész a nyomozás ura, és (szakmai!) felelőse, míg az USA-ban ilyen felelőssége nincs az ügyésznek (legfeljebb politikai jellegű, amely a korábban már említett választottságból ered). A német ügyészi tevékenységet nem

¹⁵ REICHEL, P. L.: i. m. 242–243.

¹⁶ LAFAVE, Wayne R. – ISRAEL, Jerold H. – KING, Nancy J.: *Criminal Procedure*. Thomson West, 2004, 678., 682.

¹⁷ REICHEL, P. L.: i. m. Az ügyészek ilyen magatartását az amerikai bűnügyi irodalomban, filmekben is megjelenítik, amikor a kiemelt ügyekben az ügyész folyamatosan a rendőri vezető „nyakára jár”, és gyors eredményt vár el a mielőbbi vádemelés érdekében.

jellemzi az ügyek tárgyalótermi megnyerésének célja, azonban nincs vádemelési kötelezettség sem, azaz az ügyész itt is rendelkezik diszkrecionális jogkörrel, bár az jóval korlátozottabb, és jogilag körülírta, mint az Egyesült Államokban. A német jogrendben az StPO előírásai alapján (152., 160–160. §) a nyomozások elrendelője és irányítója az ügyész, sőt a törvényi megfogalmazás alapján elvileg az ügyészség feladata maga a nyomozás a tények kiderítése érdekében, és az egyes nyomozási cselekmények elvégzése (pl. tanúkihallgatás) is. A törvény azonban megengedi, hogy a nyomozást az ügyész a rendőrségen keresztül folytassa le, de utóbbi köteles az ügyész utasításai szerint eljárni.¹⁸

A gyakorlatot illetően pedig Boyne megállapítja, hogy az amerikai rendszerben az ügyész nyomozással kapcsolatos speciális szerepét elsősorban az adja, hogy míg a vádhatóság bírósági eljárásban betöltött szerepének szabályozása meglehetősen összetett, addig a nyomozással kapcsolatos feladat alig szabályozott. Elvi szinten az ügyésznek szem előtt kell tartani az igazságosságot, illetve a fair eljárást, így ebből kifolyólag ellenőriznie kellene a nyomozó hatóságok megfelelő (esetlegesen elfogult vagy egyoldalú) bizonyíték-összegyűjtési tevékenységét. A gyakorlati tapasztalat, illetve egy kutatás azonban Boyne szerint azt erősíti meg, hogy az ügyészek nyomozásokhoz való hozzáállása ügyészenként, illetve államonként is nagyban eltérő, és csak a fair eljárást szem előtt tartó ügyészekre jellemző ez az attitűd, illetve az, hogy a terheltet mentő bizonyítékok beszerzését és azok védelem számára való tudomásra hozását is szorgalmazzák. Mindemellett azonban a szerző itt is hangsúlyozza, hogy az ügyészeknek nincs (jogi) kötelessége vizsgálni a rendőrségi nyomozás megfelelőségét. Ennek ellenére azonban az állapítható meg, hogy az ügyészi hatalom az USA-ban az utóbbi időben jelentősen megnőtt (és ez érződik a nyomozásokra gyakorolt informális hatásban is), aminek az elsődleges oka a társadalmi nyomás, amelyet (és így az ügyészeket is általában) az „elítéltetési hozzáállás” táplál és jellemez. Végül Boyne a német gyakorlatról is beszámol. Ennek kapcsán arról tudósít, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész kapcsolata átalakulóban van. Itt is felfedezhető azonban a partikularitás, azaz hogy a helyi gyakorlatok jelentősen eltérhetnek. Ügyészekkel készített interjúk alapján Boyne megállapítja, hogy vannak szervezeti egységek, ahol a nyomozó hatóság (főleg az egyszerűbb, kisebb ügyekben) meglehetősen önállóan végezheti a nyomozást, míg máshol

¹⁸ BOYNE, Shawn M.: *Procedural economy in pre-trial procedure: developments in Germany and the United States*. In: ROSS, Jacqueline E. – THAMAN, Stephen C. (eds.): *Comparative Criminal Procedure*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) – Northampton (USA), 2018, 221–228.

– főként a nagyobb, illetve elsősorban a gazdasági jellegű bűncselekményeknél – a nyomozó hatóság és az ügyészség „kéz a kézben” végzi a nyomozást, sok ügyész kifejezetten ragaszkodik a terepmunkához és a nyomozásban való aktív részvételhez.¹⁹

A fentiek összegzéseként megállapíthatjuk, hogy mind az angolszász, mind a kontinentális rendszerekben érezhető – ha nem is feltétlenül a közeledés, de – egyfajta elmozdulás a „közép” irányába az eredeti, egymástól meglehetősen eltérő koncepciókhoz képest. Míg az angol és amerikai rendszerben az ügyész egyre többször igyekszik, ha mást nem, informális befolyást gyakorolni a nyomozásokra, addig a német rendszerben a gyakorlatban tarthatatlan a totális ügyészi kontroll, azaz a nyomozó hatóságok ténylegesen önállóan tudnak nyomozni, és az erős ügyészi jogkörök csak a komolyabb ügyekben teljesednek ki. Ha nem is a közeledést, de a rendszerek közötti jogharmonizáció szükségességét emeli ki *Lichtenstein András*, illetve korábban *Bócz Endre* is; mindkét szerző a nemzetközi szervezetek azon megállapításaira utal, amelyek szerint a közös bűnüldözési cél feltétlenül szükségessé teszi a nyomozó hatóságok és az ügyészségek valamilyen fokú együttműködését.²⁰

A MAGYAR JOGFEJLŐDÉS VÁZLATA

Az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata szabályozásának fejlődését szintén vizsgálták már korábban többen is, sőt *Kiss Anna* azt is elemzi, hogy miként tért el az elmélet, a jogszabály és a ténylegesen megvalósult gyakorlat.²¹ A továbbiakban a magam részéről csak a korábbi jogszabályoknak a téma szempontjából releváns rendelkezéseit tekintem át röviden, amiből legalább a jogalkotói koncepció, tehát mondjuk úgy, a modellválasztás tükröződhet.

Első kódexünk a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény cikk (I. Bp.) a mai német modellhez hasonló, ügyészi rendelkezés alatt álló nyomozást képzelt el (de az ügyész szerepe más volt az esetleges vizsgálati szakaszban). Az I. Bp. 33. §-a rögtön egyértelműsítette: „*A kir.* ügyészségnek kötelessége a tudomására jutott, hivatalból üldözendő bűncselekmények

¹⁹ BOYNE, S. M.: i. m. 229–233., 235–236. Hasonló megállapítást tesz Lichtenstein is (Roxin írására is hivatkozva): a német gyakorlatot azt jellemzi, hogy a kiemelt, főleg gazdasági ügyeket leszámítva a nyomozások tényleges lefolytatása a nyomozó hatóságokhoz került, és ezt az ottani jogalkalmazók a rendőrség eltérő eszközrendszerére, illetve kriminalisztikai tapasztalatára hivatkozva helyeslik is. Lásd LICHTENSTEIN A. (2019): i. m. 190.

²⁰ LICHTENSTEIN A. (2019): i. m. 191.; BÓCZ Endre: *Büntetőeljárás jogunk kalandjai*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 64–65.

²¹ KISS A.: i. m.

tárgyában a nyomozást *teljesíteni* [...].” Az ügyészség szerepét emellett a 84. § határozta meg még pontosabban: „*A nyomozást rendszerint a kir. ügyészség [...] rendeli el. A kir. ügyészség [...] az egész nyomozásnak, vagy egyes nyomozó cselekményeknek teljesítése végett a rendőri hatóságokat és közegeket megkeresheti, illetőleg utasíthatja; a nyomozás menetét irányítja; a nyomozási cselekményeket és a nyomozó hatóságok eljárását ellenőrzi. A rendőri hatóságok és közegek kötelesek a megkeresésnek, illetőleg utasításnak feltétlenül eleget tenni; [...] és minden lényegesebb intézkedésről, valamint annak eredményéről a kir. ügyészséget értesíteni.*” A törvény indokolása az ügyészség fenti kötelezettségét elsősorban a legalitás elvéből vezette le, és a nyomozással kapcsolatos jogkör vonatkozásában sommásan megállapította, hogy „*A javaslat azt kívánja elérni, hogy akkor, midőn a kir. ügyészség a bíró elé lép, már rendszerint meghatározott személy ellen és kellő adatokkal támogatott váddal léphessen fel. És mivel ezt akarja, a kir. ügyészség kezébe teszi le a nyomozó eljárás vezetését.*” Az I. Bp. tehát világosan az ügyészt tette a nyomozás urává („teljesítőjévé”, „irányítójává”), aki rendelkezik a legerősebb jogosítvánnyal: az utasítási joggal.

A következő törvény, a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (II. Bp.) 38. §-a határozta meg az ügyész feladatkörét, e jogszabályhely azonban már csak a *bűnüldözést* tette az ügyész elsőszámú kötelezettségévé. A nyomozásról szóló VI. fejezetben azonban – amellett, hogy az ügyészt is a nyomozó hatóságok közé sorolta²² – a 89. § előírta, hogy „*A nyomozást az ügyész, illetőleg annak irányítása mellett a rendőrség teljesíti. Egyes nyomozó cselekmények teljesítése végett az ügyész akkor is a rendőrséghez fordulhat, ha egyébként a nyomozást maga teljesíti.*” Bár utasítási jogot (esetleges törvényességi felügyeletet) nem fogalmazott meg a törvény, de a nyomozás ügyészi rendelkezés alatt tartásának koncepciója még itt is érezhető. Ez azonban jelentősen megváltozott a törvény 1954. évi novellája révén: a módosított 89. § ugyan még mindig a nyomozó hatóságok közé sorolta az ügyészt, azonban az új 89/A. §-a alapján az ügyésznek már nem volt általános feladata a nyomozás teljesítése, hanem arra az adott esetben „illetékes” nyomozó hatóság (ügyészségi nyomozás esetén pedig az ügyész) volt jogosult. A törvény későbbi előírásai is már minden esetben a nyomozó hatóságokat jelölték meg a nyomozási cselekmények végzőjeként, felelőseként. A kódex emellett sem irányítási jogkört, sem utasítási lehetőséget, sem törvényességi felügyeleti jogot nem adott az ügyész kezébe. A törvény

²² Ennek kapcsán lásd részletesebben SZÉKELY GYÖRGY László: Ki nyomozzon? – Nyomozás lefolytatására feljogosított szervek a büntetőeljárásban egykor és ma, itthon és külföldön. *Advocat*, 2022/1., 17–18. <http://www.miskolcjugyvedikamara.hu/files/683/Advocat+2022+1.+szám.pdf>

kommentárja is kifejezésre juttatta, hogy az ügyész különleges jogállása a nyomozás során csak ott jut kifejezésre, ahol azt a törvény külön nevesíti (pl. értesíteni kell a nyomozás elrendeléséről; bizonyos esetekben szükséges a jóváhagyása a nyomozás megtagadásához, megszüntetéséhez; meghosszabbítja a nyomozás határidejét), illetve törvényességi felügyeleti jogkörnek tekintették az ügyész azon feladatát, hogy az egyébként a nyomozó hatóság által elkészített (!) vádiratot az ügyész hagyja jóvá, és nyújtja be a bírósághoz (137. §).²³ Ettől eltérően a korszak tankönyvében *Bólya Lajos* viszont még később is úgy látta, hogy „*A nyomozás minden esetben az ügyész felügyelete alatt történik, az ügyész a nyomozás ura. A törvény ugyanis az ügyésznek nemcsak a törvényesség feletti felügyelet jogát adja meg a nyomozás felett, hanem a nyomozás közvetlen irányítását az ügyész kezébe adja, aki a nyomozó szerveknek a bűncselekmény felderítése és kinyomozása terén kötelező utasításokat adhat*”.²⁴

A sorban következő jogszabály, a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. megint csak más koncepciót tett magáévá. Megjelent ugyanis törvényszöveg szintjén is a törvényességi felügyeleti jogkör. A 16. § szerint ugyanis az ügyész – bár nem csak a nyomozást illetően! – „*[...]felügyeletet gyakorol a büntető eljárás törvényessége felett.*” E generális jogosítvány meghatározása mellett azonban konkrét eszközöket nem nevesített a kódex, csak a nyomozásról szóló VII. fejezet adott az ügyész kezébe rendelkezési lehetőséget bizonyos kérdésekben (a nyomozást elrendelheti – 100. §; értesíteni kell a nyomozás elrendeléséről – 103. §; a nyomozást megtagadhatja, vagy ehhez a jóváhagyása szükséges – 104/A. §, 107. §; hosszabbítja a nyomozási határidőt – 113. §; dönt a letartóztatásról – 121. §; a nyomozást megszüntetheti vagy jóváhagyása kell hozzá – 162. §; panaszt bírál el – 166. § stb.). Irányítási jogkört azonban a jogszabály nem adott az ügyésznek, és az utasítás szó sem szerepelt sehol.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (II. Be.) az ügyész általános feladatai között már csak „*a nyomozás törvényessége feletti felügyeletet*” (17. §) határozta meg (tehát nem az egész büntetőeljárásra vonatkozott). Jóval részletesebb viszont a tekintetben e kódex, hogy a 18. § fel is sorolta, hogy az ügyész milyen jogokat gyakorol a törvényességi felügyelet körében (pl. az iratokba való betekintés joga; jelenlét eljárási cselekményeken; a nyomozó hatóság határozatainak megváltoztatása, illetve hatályon kívül helyezése), amelyek közül talán a

²³ MOLNÁR László és munkaközössége: *A büntető perrendtartás kommentárja*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, 238. A kommentár szerint ez azonban soha nem ment át a gyakorlatba, az ügyészség maradt a vádirat elkészítője is.

²⁴ BÓLYA Lajos – KOCSIS Mihály – MÓRA Mihály: *Büntető eljárási jog I. félév*. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1954, 157.

leglényegesebb a 18. § (1) bekezdés a) pontjában írt jogosítvány, amely szerint: „Az ügyész a nyomozás törvényessége feletti felügyelet körében a nyomozó hatóságot nyomozási cselekményre és a nyomozásnak az általa megjelölt határidőn belüli befejezésére utasíthatja”. A hatályos Be. szóhasználatában az irányítás mondjuk úgy esszenciájának tekinthető jogkört tehát a II. Be. még a törvényességi felügyelet keretében deklarálta, még hozzá bármiféle megkötés nélkül, és az utasítás lehetősége már a hatálybalépéstől ott szerepelt a törvényben. Ez már csak azért is figyelemre méltó, mert a témakörrel foglalkozó szerzők azt mutatják be, hogy II. Be., szemben az azt követő kódexszel, még csak törvényességi kontrollt irányzott elő, holott az utasítási jog megfogalmazása a mai szóhasználatnál irányítási lehetőséget is jelenthet (más kérdés, hogy a beszámolók szerint a gyakorlatban inkább csak a törvényességi ellenőrzés dominált, az ügyész ténylegesen nem vonta irányítása alá a nyomozásokat, azaz nem élt „vissza” az utasítási joggal).²⁵

A II. Be. kapcsán meg kell még említeni egy különleges jogintézményt: az ún. fokozott ügyészi felügyeletet. A II. Be. idején a fokozott felügyeletet a nyomozás törvényessége feletti felügyeletről szóló legfőbb ügyészi utasítások tartalmazták (7/1979., 11/1987., 7/1989., illetve a 2/1999. számú utasítások). A legutoljára hatályban volt 2/1999. (ÜK. 2.) LÜ utasítás az „általános” és a fokozott felügyelet viszonyát is igyekezett tisztázni [18. § (1) bekezdés]: „A nyomozás közben a törvényesség feletti felügyeletet az ügyész általában úgy gyakorolja, hogy a döntés vagy intézkedés végett hozzá megküldött iratok közt ellenőrzi a nyomozó hatóságnak a törvényesség szempontjából alapvető határozatait. Ezen túlmenően az iratokat abból a szempontból és abban a terjedelemben vizsgálja, amely a döntés vagy intézkedés megalapozásához szükséges. Az ellenőrzött körben minden törvénytisztát vizsgál, megállapít és megteszi a szükséges intézkedéseket.” Ez tehát egyfajta „passzív” törvényességi kontrollt jelentett, azaz az ügyész általában nem akarta irányítani a nyomozást, csak akkor lépett fel, ha a hozzá valamilyen okból megküldött iratok között észlelt törvénytisztát vagy intézkedési okot. Ezzel szemben a fokozott felügyelet (19. §) már aktív, kvázi irányító munka volt. Az utasítás tételesen felsorolta, hogy fokozott felügyeletre mikor kell hogy sor kerüljön; ilyen volt például, ha az ügy bizonyítása bonyo-

²⁵ KISS A.: i. m. 1792–1794. Találkozhatunk olyan állásponttal is, amely a II. Be.-hez viszonyítottan az 1998. évi Be.-ben (csaknem azonosan) megfogalmazott utasítási jogot szinte felháborodással kifogásolta. Simon szerint ez „teljességgel értelmetlen és jogsértő”, mivel az ügyész nem felettese a nyomozó hatóságnak, továbbá operatív, illetve kriminalisztikai területen nincs is szakértelme. Lásd SIMON Antal: Gondolatok a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításához. *Rendészeti Szemle*, 2007/11., 123–124.

lult volt, ha az előzetes letartóztatás tartama a hat hónapot meghaladta, vagy ha egyes kiemelt bűncselekmények miatt folyt a nyomozás (pl. emberölés, emberkereskedelem, terrorcselekmény). Az utasítás meghatározta a fokozott felügyelet eszköztárát is; ilyen volt például, hogy az ügyész határidőre utasítást adott a szerinte elmulasztott nyomozási cselekményekre, meghatározta a nyomozás kereteit, határidejét, megjelölte a beszerzendő bizonyítási eszközöket, illetve bizonyos időközökkel betekintést kért az iratokba.

A következő törvény, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (III. Be.) nemcsak az ügyészi jogosítványok katalógusát illetően hozott újat, hanem az ügyész általános, nyomozáshoz való viszonyát illetően is, amely valójában – mint sok más jogintézménynél – az I. Bp. koncepcióit újíttotta fel. Szükséges viszont jelezni, hogy a III. Be. eredeti törvényszövege és a novellákkal módosított rendelkezései között az ügyész nyomozással kapcsolatos feladatmeghatározásában (is) lényeges különbségek vannak. Az eredeti szöveg az eljárási alanyoknál, az ügyész általános feladatainál [28. § (2) bekezdés] csak annyit tartalmazott, hogy: „Az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett nyomozást végzett vagy nyomoz.” A törvény tehát egyrészt a nem ügyész által végzett nyomozást is úgy képzelte el, mint amit a nyomozó hatóság végez ugyan, de azt az ügyész végzeteti vele, másrészt viszont a konkrét ügyészi jogköröket itt nem sorolta fel. A nyomozó hatóság kapcsán pedig a törvény 35. §-a azt fektette le, hogy egyrészt „A nyomozó hatóság a nyomozást az ügyész rendelkezése alapján vagy önállóan végzi.”, másrészt pedig, hogy „A nyomozó hatóság önállóan véggez nyomozást vagy egyes nyomozási cselekményeket, ha a bűncselekményt maga észlelte, a feljelentést nála tették, vagy arról más módon maga szerzett tudomást.” Az önállóan végzett és az ügyész rendelkezése alapján folyó nyomozás különbsége tehát alapvetően abban rejlett, hogy a nyomozást melyik hatóság rendelte el (megjegyzem az ügyésznél írt feladatmeghatározásból ez még nem következett volna). E rendelkezéseknél azonban még nem került rögzítésre az utasítási jog. A nyomozásról szóló IX. fejezetben, a 165. §-ban „Az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata” cím alatt viszont már tartalmazta a törvény, hogy „Az ügyész rendelkezik a nyomozásról. Az ügyész a nyomozó hatóságot utasítja.” A nyomozó hatóság pedig „az ügyésznek az ügy nyomozására vonatkozó utasításait határidőre teljesíti, sőt a fenti szakasz (4) bekezdése azt is egyértelművé tette, hogy e rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a nyomozó hatóság a nyomozást önállóan végzi.

A 2002. évi I. törvénnyel azonban megváltozott a 28. §, illetve több ponton ki is egészült. Az alapfeladat nem változott (csak másik bekezdésbe került át), azonban a 28. § (4) bekezdése részletesen kibontotta a még ekkor is törvényes-

ségi felügyeletnek aposztrofált jog elemeit, amelyet a III. Be. úgy fogalmazott meg, hogy „Ha a nyomozó hatóság önállóan végez nyomozást vagy egyes nyomozási cselekményeket [...], az ügyész felügyel arra, hogy azt e törvény rendelkezéseit megtartva végezzék (nyomozás feletti felügyelet), az eljárásban részt vevő személyek a jogaikat érvényesíthessék.” Ezt követően pedig e bekezdés a felügyeleti jog elemeiként határozta meg a nyomozás elrendelésének (feljelentés kiegészítésének) jogát és a nyomozás lefolytatására a nyomozó hatóság megbízását, az utasítási jogot (nyomozási cselekményre, további nyomozásra, a nyomozás befejezésére), a jelenléti és iratbekérési/-betekintési jogot, a nyomozó hatóság határozataival kapcsolatos rendelkezés jogát (megváltoztatás, hatályon kívül helyezés), a panaszelbírálás jogát, a feljelentéselutasítás és a nyomozásmegszüntetés (valamint az arra való utasítás) jogát és az eljárás magához vonásának jogát.²⁶

A fentiek felül meg kell itt is említeni a *fokozott felügyelet* intézményét, amely a III. Be. alatt is élt. A különbség abban mutatkozott meg a korábbi törvényhez képest, hogy ennek előírásait hol a nyomozásfelügyeleti legfőbb ügyészi utasítás, hol a Be. tartalmazta. A szabályait eredendően a 11/2003. (ÜK.7.) LÜ utasítás tartalmazta. Ez hasonló volt a korábbi, 2/1999. LÜ utasításban írtakhoz, de valamelyest eltérő volt a kötelező alkalmazási kör és az eszköztár is (pl. egyértelműen havi iratbemutatást kellett megkövetelni). Később, a III. Be.-t módosító 2009. évi LXXXIII. törvény a fokozott felügyeletet a 165/A. § alatt a Be.-ben helyezte el, azonban a 2010. évi CLXXXIII. törvény révén a rendelkezések ismét visszakerültek az utasításba. A koncepciót illetően azonban végig egyfajta aktív, irányítási (jellegű) jogkört jelentett a fokozott felügyelet.

A III. Be. idejére azonban már egy olyan komplex (tulajdonképpen bonyolult) rendszer állt össze, amelyhez viszonyítva végső soron a hatályos Be. később részletezett szabályai egyszerűsítést eredményeztek, még ha ezeket illetően is merültek és merülnek fel jogértelmezési kérdések. Az új Be.-t megelőzően ugyanis létezett: 1) ügyészi nyomozás (amelyre három okból is sor kerülhetett: kizárólagos ügyészi nyomozás, az eljárás magához vonása, országos nyomozó hatósági vezető kizártsága); 2) ügyészi rendelkezésű nyomozás (amely álláspontom szerint mindvégig egy nehezen értelmezhető jogintézmény maradt); 3) a nyomozó hatóság önállóan végzett nyomozása feletti (inkább passzív) törvényességi felügyelet (amely azonban mégis magába foglalta az utasítás lehetőségét), valamint 4) a fokozott felügyelet, amely viszont már aktív, irá-

²⁶ Ezen felül a 28. § (5) bekezdése még az ügyészi nyomozás esetére is megadta a lehetőséget, hogy az ügyész egyes nyomozási cselekmények elvégzésére utasítsa a nyomozó hatóságot.

nyító tevékenységet jelentett. (Mindezt még tovább bonyolította, hogy – bár ezt a III. Be. a hatályos Be.-vel ellentétben *expressis verbis* nem mondta ki, a törvényszöveg egyes részeiből azonban következett [pl. 35. § (2) bekezdés, 31. § (2) bekezdés], hogy – az ügyész a nyomozó hatóság önálló nyomozásában is jogosult volt maga is nyomozási cselekményeket végezni).

AZ IRÁNYÍTÁS ÉS A FELÜGYELET ÉRTELMEZÉSE, ENNEK VÁLTOZÁSAI A HATÁLYOS BE.-BEN

Az „új”, immár lassan hat éve hatályban lévő Be. rendszerében is átalakította a nyomozást, és ezzel egyidejűleg a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatát is, részben új kérdéseket is felvetve, részben viszont egyszerűsítve is a korábbi szisztémát. Röviden összefoglalva: (amellett, hogy továbbra is él az ügyészségi nyomozás lehetősége is a korábban jelzett három okból) az új, osztott szerkezetű nyomozáshoz igazodva a felderítési szakaszban az ügyészségnek „csak” (törvényességi) felügyeleti joga van, míg a vizsgálat kapcsán a Be. bevezeti az irányítást. A Be. 26. §-a tételes felsorolással tisztázza e feladatokat; a (2) bekezdésben meghatározza felügyelet során alkalmazható jogosítványokat (pl. törvényességi ellenőrzés, törvénysértő határozatok revíziója, panaszelbírálás); a (3) bekezdés pedig az irányítási jog eszköztárát sorolja fel (azzal, hogy az ügyészség itt megteheti a felügyeleti jognál felsoroltakat is). Fontos kiemelni, hogy a Be. már csak az irányítás keretében rögzíti az annak leglényegesebb elemét képező utasítási jogot, valamint annak új „ellenpárját”, az eljárási cselekmény megtiltásának jogát. Lényeges még a (nemcsak törvénysértés esetén, hanem megalapozatlanság, egyet nem értés esetén is alkalmazható) határozat-megváltoztatási és -hatályon kívül helyezési jog, valamint a beszámoltatás joga is (utóbbi is új jogosítvány, hasonló lehetőség korábban csak a fokozott felügyelet keretében volt alkalmazható).²⁷ A fenti rendszerhez három kiegészítés fűzhető még: egyrészt az ügyész a Be.-vel újként megjelent előkészítő eljárás kapcsán is egyfajta törvényességi felügyeleti jogot gyakorol [Be. 25. § (3) bekezdés, Be. 347. §], másrészt a felettes ügyészségek (ez esetben ez a megyei/fővárosi főügyészségeket és a legfőbb ügyészséget jelenti) egyfajta szekunder felügyeleti jogkört kaptak az alárendelt

²⁷ A törvény végleges szövegébe végül nem került bele az a tervezetben még szereplő kitétel, miszerint az ügyész a felderítést is az irányítás alá vonhatta volna [az igazságügyi miniszter XX-BJFHÁT/7/2016. számú előterjesztése 374. § (2) bekezdése]. Azt is érdemes megemlíteni, hogy a tervezet szerint a felderítési szakasz során a nyomozó hatóság bizonyítási cselekményt (pl. tanúkihallgatás, szakvélemény beszerzése) csak az ügyész jóváhagyásával végezhetett volna (a tervezet 375. §-a).

ügyészségek nyomozásfelügyeleti és -irányítási joga felett, harmadrészt pedig a Be. tartalmaz egy olyan rendelkezést is, ami szerint az ügyészség a nyomozó hatóság önálló nyomozás során elvégezhet maga is egyes eljárási cselekményeket, anélkül, hogy ez a nyomozó hatóság önállóságát érintené [26. § (4) bekezdés].²⁸

A továbbiakban e jogszabályi alapokon azt kívánom áttekinteni, hogy az elmúlt több mint öt évben milyen értelmezési problémák merültek fel, illetve hogyan fejlődött nem csak a jogértelmezés, de kisebb fokban maga a szabályozás is.

Azt, hogy a jogalkotót ezen új rendszer felállítására milyen elvek, érdekek vezérelték, nem feltétlenül derül ki a jogszabály indokolásából, és ezekről a jogalkalmazónak, kutatónak nem feltétlenül van hivatalos tudomása. A Be. miniszteri indokolása mindenestre hangsúlyozza a felelősségi viszonyok éles elválasztását, és a felderítés során a nyomozó hatóság önállóságának szükségességét, amelyet azzal indokol, hogy *„más típusú feladatokat követel meg egy ismeretlen bűncselekmény feltárása, mint egy megalapozottan gyanúsítható személy büntetőjogi felelősségének vizsgálata”*. Végző soron pedig azt is kimondja, hogy a felderítés a fő szabály szerinti titkosságát megőrizve viszonylag kötetlen formával, elsősorban az adat- (és nem bizonyíték-) gyűjtésre koncentrálttsággal, a nyomozó hatóság oldalán e körben rendelkezésre álló nagyobb szakismeret és apparátus miatt a nyomozó hatóság önállóságával és a törvényességi felügyeletet előtérbe helyező ügyészségi jogosítványokkal jellemezhető, míg a vizsgálat ügyészségi irányítás mellett a konkrét személlyel szembeni vádemelés, vagy egyéb ügyészségi intézkedés, illetve határozat eldöntésének vizsgálatára, illetve az ehhez szükséges bizonyítási eszközök beszerzésére irányul.

A Be. hatálybalépésével azonban a jogalkalmazókban e felosztás működésével és működtetésével kapcsolatban nyomban számos kérdés felmerült. Ilyenek voltak az egyik oldalról, hogy a felderítésbe mennyiben szóljon, illetve szólhat bele az ügyész az utasítási jog hiányában, a másik oldalról pedig az, hogy a vizsgálati szakaszban mennyire váljon passzívvá a nyomozó hatóság és hagyatkozzon az ügyészség irányítására. (Felmerült továbbá, hogy ha a nyomozó hatóság igényelné az ügyészi irányítást, illetve az utasításokat, akkor mennyiben fog manipulálni azzal, hogy a nyomozást gyorsan, gyanúsított kihallgatással vizsgálati szakaszba „lépteti”.²⁹)

²⁸ Mintegy negyedikként még az is említendő, hogy a Be. 349. § (2) bekezdés a) pontja alapján az ügyészség még a kizárólagos ügyészségi nyomozás esetén is utasíthatja a nyomozó hatóságot annak illetékességi területén eljárási cselekmény elvégzésére.

²⁹ Az ez ellen „bevethető” eszközt előbb a Legfőbb Ügyészség dolgozta ki a gyanúsított kihallgatás írásbeli hatálytalannak minősítésével (NF.5078/2018/1-I.), majd a Be. egyik módo-

Végül a feltett kérdésekre válaszok születtek, sőt egyfajta evolúció is felfedezhető a jogalkalmazásban, lévén hogy a felderítés jellegében egyre inkább közeledik a vizsgálathoz, és praktikus értelemben (a jogszabály szerinti ügyészégi eszköztár eltérésén felül) pusztán a gyanúsított kihallgatás ténye választja el a két alszakaszt (tekintve azt is, hogy a nyomozó hatóság a gyakorlatban a felderítés során is aktív bizonyítási tevékenységet végez, nem csak a kriminalisztikai értelemben vett felderítő/adatgyűjtő munkát).

Azt illetően, hogy a nyomozó hatóság mennyire lehet passzív a vizsgálati szakaszban, maga a Be. szövege, illetve az indokolás is egyértelműsíti. A Be. 392. § (1) és (2) bekezdései alapján ugyanis – bár nyomozó hatóság a vizsgálatot az ügyészség irányítási jogkörében tett intézkedésének megfelelően végzi – a gyanúsított kihallgatása után is – ha az ügyészség másképp nem rendelkezik – önállóan elvégzi az ügyésznek írt javaslatában szükségesnek tartott eljárási cselekményeket. Az indokolás is világossá teszi ezen felül, hogy *„A vizsgálat ügyészégi irányítás alatt állása azonban nem jelenti azt, hogy a törvény megfosztaná a nyomozó hatóságot az eljárásban korábban számára biztosított önállóságtól, különösen pedig azt, hogy a vizsgálat során minden egyes eljárási cselekmény kizárólag ügyészégi rendelkezés alapján lenne csak végrehajtható.”*

A másik kérdést, azaz a felderítésbe való „beleszólás” lehetőségét, vagy éppen ennek igényét már kezdetektől fogva több probléma övezte. Ezeket azonban a joggyakorlat igyekezett feloldani, és – ahogy jeleztem – itt érhető tetten több változás, szemléletváltás is. A kezdeti „hozzzáállás” az volt mind a nyomozó hatóságok, mind az ügyészség részéről, hogy ha a törvény az önálló nyomozás és az ügyészi törvényességi felügyelet mellett tette le a voksát, akkor ez a szemlélet érvényesüljön a felderítési szakaszban. Maga a miniszteri indokolás is úgy jellemezte a törvényességi felügyeletet, hogy *„[...].Jezzen utólagos beavatkozás jellemzően a büntetőeljárásban részt vevő személyek kezdeményezése (panasz, kifogás stb.) alapján történik és az esetleges törvénysértések megállapításában, a törvénysértő határozat hatályon kívül helyezésében nyilvánulhat meg”*. Tapasztalataim szerint a nyomozó hatóság ennek megfelelően kevésbé próbálkozott állásfoglalást kérni az ügyészségtől, nem igazán vette fel a kapcsolatot informálisan sem, míg az ügyészség igyekezett az ilyen próbálkozást elhárítani (holott erre legalábbis a kiemelt ügyekben fel-felmerült az igény). Az „aktív” kapcsolatfelvétel tehát a nyomozás elrendelésről való tájékoztatásra [Be. 375. § (3) bekezdés],

---

sítása gondoskodott a törvényi eszközről is: a Be. 372. § (7) bekezdése alapján az ügyészség hivatalból is hatályon kívül helyezheti az idő előtti, vagy alaptalan gyanúsítást, „visszaléptetve” ezzel a nyomozást felderítési szakaszba.

majd (hacsak gyanúsításra nem került sor) legközelebb a Be. 351. § (2) bekezdése szerinti hathónapos iratbemutatásra és beszámolásra szorítkozott.³⁰

Ezen korai (valójában még ki sem alakult) szemléleten elsőként a Legfőbb Ügyészség egy – később az LFNIGA//142/2019. szám alatt kiadott Emlékeztetőbe is beépült – állásfoglalása (NF.1559/2019/11.) változtatott. Az említett előírás ugyanis már „*hatékony*” felügyeletről beszél, továbbá szükség szerinti „*proaktív*” ügyési fellépésről. Az iránymutatás végső soron a Be. 163. § (2) bekezdésében rögzített *valóságú tényállás-felderítési kötelezettségéből* (valójában tehát a régi magyar jogtudományban is ismert anyagi vagy objektív igazságra való törekvésből³¹) vezeti le az ügyész fellépésének lehetőségét. Mivel ugyanis törvényi előírásról van szó, ezért a nyomozó hatóság felderítés során mutatott passzivitása, mulasztásai végső soron törvénysértést valósítanak meg, ekként tehát lehetőség van a felügyeleti eszköztár egyes elemeit alkalmazni. Ilyen lehet egyfajta ellenőrzésként a Be. 26. § (2) bekezdés i) pontja szerinti [a hat hónapo(ka)t megelőző, de beszámoltatás nélküli] gyakori iratbekérés, valamint ez alapján a c)–e) pontokban írt intézkedések megtétele (határozatok revíziója, törvénysértés deklarálása, ennek orvoslására való felhívás). Mindezeket pedig elsősorban a kiemelt ügyekben indokolt figyelembe venni és alkalmazni.

Időben a következő változás már kifejezetten jogszabályi volt, ugyanis az eredeti törvényszöveg a felügyeleti jogkörben kizárólag a nyomozó hatóság törvénysértő határozatának hatályon kívül helyezését engedte meg. A 2020. évi XLIII. törvény azonban, módosítva a Be.-t, mintegy kiterjesztette, kvázi erősítette a felügyeleti jogkört azzal, hogy immár lehetőség van a törvénysértő határozatok megváltoztatására is. A novella miniszteri indokolása praktikus oldalról indokolta a változtatást: a korábbi szabályozás alapján ugyan nem volt eszköztelen az ügyész, ha a megváltoztatást látta indokoltnak, de ez jelentős adminisztratív teherrel járt, mert „*ilyenkor az ügyészség csak több lépésben érheti el a hiba orvoslását, elsőként a határozat hatályon kívül helyezésével és a nyomozó hatóságnak a megállapított törvénysértés orvoslására való felhívásával*”. Az új lehetőség viszont „*az egyszerűsítés érdekében megteremti annak lehetőségét, hogy ha az ügyészség a határozat törvénysértésével együtt meg tudja állapítani a jogi kérdés törvényes megoldását, akkor a határozat megváltoztatásával ezt maga is deklarálhassa*”.

³⁰ Lényegében ezt a korai szemléletet erősítette meg a Legfőbb Ügyészség NF.1332/2018/2. számú állásfoglalása is.

³¹ Lásd például ANGYAL Pál: *A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. Atheneum, Budapest, 1916, 273.; vagy FINKEY Ferenc: *Anyagi igazság és téves jelszavak a büntető eljárásban*. Magyar Jogi Szemle, Budapest, 1927.

Az általános szabályoktól való jelentős eltérést (végső soron szemléletbeli alakulást is) eredményezett a Be.-be újként beépített és sok vitát kiváltott külön eljárás, a Be. CV/A. fejezetében szereplő „Eljárás közhatalom gyakorlásával vagy közvagyon kezelésével kapcsolatos kiemelt bűncselekmény” esetén. Maga a törvényszöveg is feloldja a felügyeleti jog kötöttségeit, amikor a 817/G. § (4) bekezdés a) pontja megengedi, hogy ha az eredményes felülbírálati indítvány révén a bíróság döntése alapján megindul vagy folytatódik a nyomozás, akkor „*az ügyészség a felderítés során is a 26. § (3) bekezdésében meghatározott irányítási jogköröket gyakorolja*”.

Végül említésre érdemes a Legfőbb Ügyészség egy újabb iránymutatása, amely a felderítések ügyészi felügyeletével kapcsolatban tartalmaz állásfoglalást (NF.3407/2022/2-II.). E szerint korábban jellemző volt, hogy az ügyészség a nyomozó hatóság felderítési szakaszban előterjesztett szakmai állásfoglalás-kérését azzal utasította vissza, hogy erre csak a vizsgálati szakaszban van lehetőség. Az iránymutatás szerint azonban a törvény a felderítés során sem tiltja meg, hogy az ügyész kifejtse szakmai álláspontját, véleményét a feltett kérdésben, illetve, hogy javaslat (tehát nem utasítás!) formájában ezt a nyomozó hatósággal közölje. Ez egyébként hivatalból is történhet, nem csak a nyomozó hatóság kérésére. A Legfőbb Ügyészség egyidejűleg felhívja az ügyészi szerveket arra, hogy a felderítések felügyelete hatékony és érdemi legyen, és segítse a nyomozó hatóságot a valóság-hű tényállás megállapításában.³²

ÖSSZEGZÉS ÉS AZ ÜGYÉSZSÉG NYOMOZÁSSAL KAPCSOLATOS JOGKÖRÉNEK „SKÁLÁJA”

A fentiek során igyekeztem láthatóvá tenni, hogy a külföldi megoldások, illetve a hazai szabályozás fejlődése alapján milyen viszonyrendszer alakulhat ki a nyomozó hatóság és az ügyészség között. E kapcsolat tulajdonképpen egy skála mentén értelmezhető, amelynek vannak végpontjai, illetve jól érzékelhető jellegzetes további pontjai is. A két végpont egyértelműen az egyik oldalról a kapcsolat totális (mind jogi, mind informális) hiánya, a másik oldalról viszont a szintén totális ügyészi rendelkezés a teljes nyomozás felett. Valójában azonban e két végpont inkább csak elméleti kategória marad, a gyakorlat ugyanis mindkét esetben elindul az ellenkező irányba, mintegy a skála közepe felé.

³² Ezt az „újabb” szemléletet erősíti meg Sinku is. Lásd SINKU Pál: Megújult ügyészi szerepfelfogás a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 2. kötet, 379.

1. A két szerv közötti kapcsolat teljes hiánya esetén az ügyész semmilyen módon nem szólhat bele a nyomozásba, és ténylegesen nem is szól bele, tehát az ügygel akkor találkozik először, amikor azt a nyomozó hatóság vádemelés érdekében átadja a részére. Ez elvi szinten az angolszász országok jellemzője, amely bizonyos, főként kisebb tárgyi súlyú ügyekben (különösen az USA-ban) eseteként meg is valósul.
2. A következő pont azt jelenti, hogy bár jogilag nincs eszköztár az ügyész kezében, azonban informálisan beleszól bizonyos ügyekbe. Láthattuk, hogy az Egyesült Királyságban már egyre szorosabb az együttműködés a nyomozó hatóság és a CPS között, a „tanácsadó” funkciót mindenképpen elismerik, de az ügyészek egyes ügyeket kiemelt figyelemmel kísérnek. Az Egyesült Államokban pedig inkább ügyésze és ügye válogatja, hogy mikor érdeklődik erőteljesebben az ügyész a nyomozás iránt, bár elképzelését csak informális „nyomásgyakorlással” tudja érvényesíteni.
3. A skála következő pontja a törvényességi felügyelet, amely passzív abban az értelemben, hogy az ügyész jogkörei csak akkor lépnek működésbe, ha valamely eljárási alany kérése, kérelme alapján az ügy hozzá kerül. Ennek tiszta formájában utasítási joga sincs az ügyésznek, csak meghatározott kontrolleszközei (pl. jogorvoslati fórum, jóváhagyás, ellenőrzés, felhívás a törvénytértésre). A törvényességi felügyeletnek van azonban egy kevésbé tiszta formája, amikor passzív ugyan a kontroll, de mégiscsak van utasítási joga az ügyésznek. A tiszta törvényességi felügyelet jelenleg a hatályos Be. felderítési szakaszában érvényesülne. Az utasítási joggal vegyített törvényességi felügyelet pedig a magyar szocialista eljárási kódexekre volt jellemző azzal, hogy a fokozott felügyelet nevű intézmény már az irányítás irányába mutatott.
4. Az utasítási jogra épülő irányítási jog jelenti a következő szintet. Ez feltétlenül aktív ügyészi magatartást jelent. A hatályos törvény vizsgálati szakaszának ügyészi feladatkörét jellemzi leginkább, de a III. Be. szerinti fokozott felügyelet, illetve a szintén a III. Be. szerinti ügyészi rendelkezésű nyomozás is ehhez hasonló működést feltételezett (bár utóbbi a gyakorlatban álláspontom szerint soha nem így működött).
5. Végül a képzeletbeli skála másik végpontja a totálisan az ügyész rendelkezése alatt álló (de még nem az ügyész által kizárólagosan végzett)

nyomozás. Ezen elképzelés jellemezte az I. Bp.-t, a fentebb ismertetett német rendszert, illetve részben koncepcionálisan a III. Be.-t is. Ahogy azonban jeleztem, e szélső eset sem tudott soha a gyakorlatban teljes körben megvalósulni.

Hatályos törvényünk tehát az osztott szerkezetű nyomozásnak megfelelően a 3. és 4. pontban írt ügyészi jogköröket vegyítve jeleníti meg. Ahogyan azonban Kiss – más szerzőket is idézve – megfogalmazza³³, az elmélet, illetve a törvényi koncepció nem mindig képes felülírni a rögzült jogalkalmazói megszokásokat és gyakorlatot.³⁴ Ez jól látszik abban is, hogy bár a Be. jelentősen egyszerűsítette a korábbi törvény összetett rendszerét, ettől függetlenül a gyakorlat nehezen állt rá a felderítési szakaszban az ügyészi utasítási jog hiányára, és folyamatosan (tulajdonképpen mindkét szerv) igényelte azt. Ennek megfelelően pedig, ahogy igyekeztem levezetni, mind a jogszabályok, mind a gyakorlat egyfajta közeledést mutat a felderítési szakaszt illetően is az irányítási jogkör irányába.

Megfontolandónak tartom ezért az ügyészi jogkörök más szempontok, így elsősorban az ügyek súlya szerinti kategorizálását. Volt már hazánkban is példa arra, hogy a nyomozás is felosztásra került a bűncselekmények súlya alapján (lásd a II. Be. vétségi nyomozása – 149–155. §). A hatályos Be. tervezete is engedte volna a felderítés irányítás alá vonását [a Be. 817/G. § (4) bekezdés a) pontja pedig kötelezővé is teszi ezt a felülbírálat alapján megindult/folytatott felderítés kapcsán]. Átgondolható lehet tehát a jövőben, hogy egyes kiemelt ügyek esetén az ügyész már a felderítési szakaszban is megkapja az irányítási jogkörhöz tartozó egyes jogosítványokat.

³³ Kiss A: i. m. 1794–1796.

³⁴ Lásd a római jogot illetően is megfogalmazott ún. *desuetodót*, azaz a törvényrontó szokásjogot. Például BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Római magánjog*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 56.

RIMÓCZY ISTVÁN*

Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat

II. rész

A FELÜLMÉRLEGELÉSI TILALOM HATÓKÖRE

Ha a mérlegelést a bíróság végezte, annak eredménye – néhány kivételtől eltekintve – másodfokon nem bírálható felül („felülmérlegelési tilalom”). A jogintézmény gyökere a *közvetlenség elvében* kereshető. Ez a célszerűségi elv azt fogalmazza meg, hogy a processzuális bizonyításfelvételt a bizonyítás alanya maga végezze, a bizonyító adatokat saját érzékszerveivel észlelje, mert ezáltal nagyobb értékű információhoz jut.

Az ennek talaján kifejlődött felfogásból kiindulva az első- és másodfokú bíróság közötti *ténymegállapítási jogköröket* aszerint osztották meg, hogy *melyik bíróságnak voltak jobb lehetőségeik az igazság elérésére*. Eszerint – mivel az elsőfokú bíróság vesz fel bizonyítást, tehát ő élvez a közvetlenség előnyeit –, a mérlegelésben az elsőfokú bíróságnak vannak jobb lehetőségei, ezért az ezt nélkülöző másodfokú bíróságnak nem adható jog a bizonyítékok felülmérlegelésére. Azon a területen viszont, ahol a közvetlenség elvének nem jutott szerep, ott a ténymegállapítási jogok megilletik a másodfokú bíróságot is: „[A] bírói meggyőződést kialakító tényezők között a perorvoslati rendszer kiépítésénél feltétlenül megkülönböztetést kell tenni aszerint, hogy azok hogyan hatottak a bíróság meggyőződésére. [...] azokat a ténymegállapításokat, amelyeket az elsőbíróság az általa felvett bizonyító tények alapján eszközölt, és amelyek hiteltérdemlőségével összefüggő adatokat közvetlenül észlelte, a bizonyítékokat nem közvetlenül észlelő másodfokú bíróság nem változtathatja meg (kiemelés: R. I.). Azoknak a ténymegállapításoknak esetében viszont, amelyekhez az elsőbíróság ilyen, közvetlenül észlelt bizonyító tények alapján maga is következtetéssel jut el – a felülbírálat eredményeként –, a másodfokú megváltoztatás lehetősége eleve nem zárható ki. Így egyrészt a bi-

---

* RIMÓCZY István, főügyészségi ügyész, Fővárosi Főügyészség, Büntetőbírósági Ügyek Osztálya

zonyításfelvételnél a közvetlenség elve nem szenved törést, másrészt pedig a szélesebb látókörrel, nagyobb élettapasztalattal és áttekintéssel rendelkező felsőfokú bíróság felülbíráhatja és helyesbítheti, illetőleg kiegészítheti az elsőfokú bíróság téves ténymegállapításait.”¹

Bár a közvetlenség elve sokat veszített korábbi jelentőségéből, a ténymegállapítási jogkörmegosztás ma is a bizonyításfelvételhez kapcsolódik: „*A bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma annyi jelent, hogy a fellebbviteli bíróság nem dönthet másként egy bizonyíték hitelességéről, mint ahogyan azt az elsőfokú bíróság tette. Így nem mondhatja például azt egy, az elsőfokú bíróság által elfogadott tanúvallomásra, hogy azt nem fogadja el, és az annak alapján megállapított tényeket mellőzi a tényállásból, illetve nem egészítheti ki vagy módosíthatja az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egy általa el nem fogadott tanúvallomás, vagy vallomásrész alapján. A másodfokú bíróságnak tehát az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékokat kell alapul vennie, attól – megalapozott tényállás esetén – akkor sem térhet el, ha saját meggyőződése esetlegesen eltérő. A tényállás módosítása (ide értve: az eltérő tényállás megállapítását is) csak az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékok alapján történhet.”²*

A felülmérlegelési tilalom tehát a közvetlenség elvéből kiindulva a közvetlenül észlelt processzuális bizonyítékok szelektálási folyamatának eredményét vonja ki a másodfokú megváltoztatás alól. Hatóköre ennyiben ki is merül, mert nem vonatkozik a tényállás-megállapítás semmilyen más módjára. A „felülmérlegelési tilalom” és a „tényálláshoz kötöttség” kifejezések egymás mellett alkalmazása ugyanakkor olyan konnotációhoz vezethet – és a gyakorlatban vezet is –, hogy ha az elsőfokú bíróság ellentétes bizonyítékokat mérlegelt, akkor másodfokú bíróság az elsőfokú tényálláshoz – és nem csupán a mérlegelés eredményeként elfogadott bizonyítékokhoz – van kötve. De lege ferenda megfontolható volna a tényálláshoz kötöttség helyett a törvény valós jelentését jobban tükröző kifejezés használata (például: „elfogadott bizonyítékokhoz kötöttség”).

A tényállás-felépítés 2. és 3. lépcsőfokára tehát – mivel az nem bizonyíték-mérlegelés (nem a bizonyítékok hitelességének megállapítására vonatkozik) – a felülmérlegelési tilalom nem vonatkoztatható. A tény- és tényállásmegállapítással kapcsolatban nem a helyes mérlegelés, hanem a megalapozottság elvárása támasztható.

Vizsgáljuk meg ezek után, milyen viszonyban van a mérlegelés és a megalapozottság. Figyelemre méltó, hogy a megalapozottság fogalma tisztázatlan a

¹ NAGY Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 223. Kiemelés a szerzőtől.

² EBH2019.B.9.

magyar tételes jogban és a jogtudományban.³ Az eljárásjogi kódexek csupán azt szabályozzák, hogy milyen esetekben kell a tényállást megalapozatlannak tekinteni, márpedig kizárólag a megalapozottság alóli kivételek felsorolásával maga a fogalom nem alkotható meg. Nagy Lajos ennek megfelelő álláspontja szerint a megalapozatlansági okok törvényi felsorolása példálózó, mivel minden olyan okot ide kell érteni, amelynek következtében a ténymegállapítások nem teljesek vagy nem felelnek meg a valóságnak (például az egymásnak ellentmondó vagy homályos ténymegállapításokat).⁴ E felfogás szerint tehát a megalapozottság magában foglalja az igazságnak megfelelő tényállás elérését is. Mivel pedig az igazság a bizonyítékok helyes mérlegelésének kérdése is, a tényállás megalapozottságának magába kell foglalnia a helyes mérlegelést is, illetve fordítva: a mérlegelési hibák egyben megalapozottsági hibák is.

Lényegében hasonló eredményre jutott Cséka Ervin is, aki a megalapozatlansági okok elemzésével arra jutott, hogy „a megalapozottság fogalma a büntető eljárásban végbemenő jogalkalmazási folyamatban a releváns tények minden oldalú, maradéktalan és hiteltérdemlő feltárását jelenti”⁵, vagyis a megalapozottság a bizonyítottsággal ekvivalens fogalom. Cséka elméletének tehát az a következménye, hogy a mérlegelési hiba – minthogy az a hitelt érdemlő bizonyítást kizárja – nála is megalapozatlansághoz vezet.

Háger Tamás meghatározása szerint a tényállás megalapozott:

- ha a bíróság a törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően (a törvényesen beszerzett, azaz általános vagy speciális bizonyítási tilalmi klauzulával nem érintett bizonyítékok alapján),
- a vád tárgyává tett és az ügyész által bűncselekménynek tartott múltbeli eseményeket a vád keretei között a valóságnak megfelelően, helyesen és hiánymentesen állapítja meg.⁶

Bár úgy tűnik a definícióból, hogy a valóságnak megfelelő tényállást Háger is a megalapozottsághoz tartozónak minősíti, sőt ezt a definiálás után meg is erősíti,

³ Cséka Ervin 1968-ban kifejtett álláspontja szerint a szakirodalomban a megalapozottság fogalmát illetően is „terminológiai pluralitás” érvényesült, véleménye szerint a legkövetkezetesebb abban az időben Nagy Lajos – általam is ismertetett – elmélete volt. Lásd Cséka Ervin: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 297.

⁴ NAGY L. (1960): i. m. 281.

⁵ CSÉKA E.: i. m. 296.

⁶ HÁGER Tamás: *A tényállás megalapozottsága a büntetőperben*. Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2018, 9. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f869198e-d809-4823-9938-8e0f10402fe4/content>

az alábbiakat is jelzi: „*Lehet ugyan megalapozott egy tényállás a valóságtól eltérve is, de sosem feledhetjük: a bíróság feladata annak ellenére az igazságszolgáltatás, hogy a törvényalkotás egyre inkább megelőzi a processzuális igazság elérésével.*”⁷

A magam részéről Háger véleményének második részéhez csatlakozva úgy vélem, hogy a tényállás akkor is lehet megalapozott, ha nem felel meg a valóságban ténylegesen megtörtént tényeknek, mivel az elégséges alap követelménye akkor is kielégíthető, ha az alapba valótlan bizonyítékok is beépülnek. *A megalapozott ítélet igazságtartalmát a bizonyítékok mérlegelésének eredménye határozza meg.* (Felfogásom másik következménye, hogy megalapozatlan ítélet is tartalmazhatja az igazságot. Ennek példája a sommás eljárásban, mintegy intuitív módon megragadott tényállás igazsága lehet, amely nem szabályos, nem meggyőző, mégis igaz.)

A fentiek ismételten rámutatnak a már említett „terminológiai pluralitásra”, amely itt voltaképpen abban nyilvánul meg, hogy a mérlegelési tevékenység eredményét a megalapozottság részeként kell-e kezelni, vagy attól élesen meg kell különböztetni. Egyet kell értenünk ezért azzal a véleménnyel, hogy szükség volna a megalapozottság tételesjogi fogalmának megalkotására. Ennek során egyértelművé kellene tenni, hogy a megalapozottság:

- a taxatív meghatározott megalapozatlansági hibáktól mentesen megállapított tényállást jelenti-e (tehát a bizonyítékok mérlegelése nem tartozik ebbe a körbe), avagy
- a megalapozatlansági okok csupán példálózó jellegűek, melyeket azért emelt ki a jogalkotó, mert azokhoz meghatározott jogkövetkezményeket kívánt rendelni,
- ha az utóbbi a helyzet, akkor a megalapozottság ekvivalens-e a bizonyítottsággal (és ezért magában foglalja-e a bizonyítékok helyes mérlegelését is).

Csupán negatív úton, vagyis a megalapozatlansági okokból kiindulva a megalapozott ítélettel szemben az alábbi elvárások támaszthatók:

- a tényeket valamennyi (rendelkezésre álló, illetve legalábbis feltehetően beszerezhető) releváns bizonyíték figyelembevételével állapítsák meg („felderített tényállás”),
- az elfogadott bizonyítékokból levonható következtetések alapján valamennyi lehetséges releváns tényt állapítsák meg („hiánytalan tényállás”),
- a következtetések feleljenek meg a logika szabályainak,

⁷ HÁGER T.: i. m. Figyelemre méltó a szerző erkölcsi alapállása, melyet a törvényhozóval szemben is megfogalmaz. Az erkölcsi kérdések jelentősége rendkívül nagy, a tanulmány később részletesen foglalkozik vele.

- a bizonyítékokat az iratokban rögzített tartalmuk szerint vegyék figyelembe (az iratszerűség első jelentéstartalma),
- a ténymegállapítás az iratokban rögzített adatokon alapuljon, vagyis dokumentálatlan adatra ne lehessen ténymegállapítást alapítani (az iratszerűség második jelentéstartalma⁸).

A fentiek megerősítik a megalapozottság és a bizonyítékmérlegelés eltéréséről mondottakat annak kimutatása által, hogy *a megalapozatlanság a tény-, illetve tényállásmegállapítás, és nem a bizonyítékok hitelességének megállapítása során elkövetett hibát jelent*. További fontos érv emellett, hogy a jogalkotó az elsőfokú mérlegelés eredményét védelemben részesíti, míg a megalapozatlanság kiküszöbölése másodfokon megengedett, sőt kötelező.

Eszközei pedig:

- az ügyiratok alapján további tények kiegészítéssel való megállapítása (az elsőfokú bíróság által hitelesként elfogadott, de legalábbis hiteltelenné nem nyilvánított bizonyítékok alapján),
- az iratellenesség helyesbítés útján való kiküszöbölése, ha az elsőfokú bíróság a bizonyítékot nem a rögzített tartalma alapján vette figyelembe (például a tanú a jegyzőkönyv szerint azt mondta, láttam egy férfit, de a bíróság az ítéletben már azt rögzíti, hogy a tanú egy nőt látott),
- helyes ténybeli következtetés levonása, ha az elsőfokú bíróság a bizonyítékban foglalt adatból a közbülső tényre, vagy a közbülső tényből a bizonyítandó tényre helytelenül következtetett,
- további bizonyítás.

A jogalkotó tehát olyannyira eltérő jogkövetkezményeket fűz a megalapozatlansági esetekhez és a mérlegelés eredményéhez (az első kötelező kijavítani, a másodikat tilos megváltoztatni), amely szinte indokolhatatlanná teszi a mérlegelésnek a megalapozottság fogalmában való szerepeltetését.

A ténymegállapítási jogkörmegosztás és a ténybeli reformálhatóság szempontja miatt tehát alapvető jelentősége van annak a megkülönböztetésnek, amely *a – közvetlenül észlelt – bizonyíték hitelességének elbírálása* (vagyis a mérlegelés) és *a tények következtetéssel való megállapítása* között húzódik meg. Ez a különbségtétel a közvetett bizonyítékok használata esetében kevésbé

⁸ NAGY L. (1960): i. m. 283. Az iratellenesség e második jelentésében nehezen választható el a felderítetlenség egyik esetétől, hiszen mindkét esetben az okoz megalapozatlanságot, hogy a ténymegállapítás nem bizonyítékon alapul. A különbség az, hogy a felderítetlenség bizonyítással kiküszöbölhető lehet, míg az iratellenesség nem. Ebben az esetben tehát a valósághoz nem kapcsolódó, kitalált, költött tényállásról van szó.

problematikus. A közvetlen bizonyítékok esetében viszont – melyek magukban hordozzák a bizonyítandó tény – a megkülönböztetés nem lehetséges, mivel a bizonyítandó tény megállapítása vagy elvetése kizárólag és közvetlenül a bizonyíték hitelességétől függ. Mindez azt eredményezi, hogy *közvetlen bizonyítékok esetén a mérlegelés összeolvad a ténymegállapítással, így a másodfokú bíróság felülbírálati jogköre is összeszűkül*. Indokolt azonban hangsúlyozni, hogy nem ez a fő szabály, és modern – közvetett bizonyítékokra épülő – bűnügyekben a mérlegelés és a ténymegállapítás közti határvonal jelentőségét e kivételes helyzet nem csökkenti.

A MÉRLEGLÉS FOLYAMATA ÉS ÉSZSZERŰ JELLEGE

A magyar jogban a mérlegelés szabályozása rendkívül általános, absztrakt módon történt meg a Be. 167. § (3) és (4) bekezdéseiben: *„A bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.”*

Érdekes módon a jogtudomány és a bizonyításelméleti irodalom sem vizsgálja azt a kérdést részletesebben, hogy hogyan lehet a sokszor ellentmondásos bizonyítékok közül kiválasztani a hiteleseket, és ennek előfeltételeként: *hogyan lehet megállapítani a bizonyítékok bizonyító erejét*. Erdei Árpád széles körű szakirodalmi vizsgálat után arra a megállapításra jutott, hogy az irodalomban a bizonyító erő fogalmát adottnak veszik (más fogalmak magyarázata során csupán utalnak rá), illetve sokan meg sem említik.⁹ Az ezt alátámasztó – a magyar szakirodalomban leggyakrabban idézett – meghatározás Móra Mihálytól származik: *„A bizonyítási eszköznek azt a tulajdonságát, amely a büntetőeljárás során eljáró hatóságokat, főleg a bíróságot meggyőzésében befolyásolni alkalmas, bizonyító erőnek hívjuk.”*¹⁰ Katona Géza arra világít rá, hogy még abban sincs egység a szakirodalomban, hogy egyáltalán mi az értékelés célja, mit kell megállapítani az értékelés során? A bizonyító erőt, a meggyőző erőt, a hiteltérdemlőséget, a szavahihetőséget, a relevanciát vagy mást?¹¹ Ez részben a már említett terminológiai zűrzavar eredménye, de – mint látni fogjuk – jelentős szemlélet-

⁹ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben (részlet). In: TÓTH Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 226.

¹⁰ MÓRA Mihály (szerk.) – KOCIS Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Egyetemi tankönyv. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 268.

¹¹ KATONA Géza: *Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 66.

beli különbségek is meghúzódhatnak az értékelési célok kitűzése között. Nem tehetünk azonban mást, mint elfogadjuk Katona álláspontját: *az értékelés célja a bizonyítékok bizonyító erejének megállapítása*.¹² Ez határozza meg az ellentétes irányú bizonyítékok szelektálásának, vagyis a mérlegelésnek az alapját is.

Kérdés ezek után, hogy ha a hatóságok „szabadon”, „meggyőződésük szerint” mérlegelnek, a bizonyítékok pedig azáltal nyerik el bizonyító erejüket, hogy a hatósági meggyőződés befolyásolására alkalmasak, akkor mennyiben állítható, hogy a mérlegelés észszerű tevékenység? A kérdést átfogalmazva: *a bizonyítékoktól (azok tulajdonságaitól) vagy a bizonyítás alanyától (annak érzelmeitől) függ a bizonyító erő?*

Rendkívüli jelentőségű kérdésről van szó. A válasz keresése során fel kell figyelni arra, hogy a részletszabályok hiánya ellenére *a mérlegelés jogilag szabályozott tevékenység*, melyet félreérthetetlenül kifejezésre juttat az „egyenként és összességükben” történő értékelésre vonatkozó jogalkotói elvárás. A mérlegelés folyamata tehát szabályozott, csupán végkimenetele nem. A mérlegelésnek a következők szerint kell végbemennie:

Elsőként a bizonyítékokat *egyenként*, önmagukban kell értékelni (*analitikus értékelés*). Ennek során a bizonyítás alanya áttekinti a *bizonyíték teljes keletkezési folyamatát*, és döntést hoz az alábbiakról:¹³

- valóban tükröződhet-e a bizonyítékban a bizonyítandó tény (például láthatata-e a tanú a vallomásában említett tényt az adott módon és körülmények között),
- a bizonyítási eszközforrásul¹⁴ szolgáló személy vagy tárgy fizikai, fiziológiai vagy pszichológiai szempontból alkalmas-e arra, hogy az információkat felfogja, megőrizze és továbbítsa (például a tanú érzékszervei megfelelően működnek-e, emlékezete alkalmas-e a megőrzésre, nem észlelhetők-e konfabuláció jelei, érdekelt-e a vallomás torzításában),
- a bizonyíték felkutatása és rögzítése törvényesen történt-e (például hogyan szerzett a hatóság tudomást arról, hogy a tanú a bizonyítandó tényről ismeretekkel rendelkezik, befolyásolták-e a tanút vallomásának alakításában),
- ha az információ dekódolása szakértő bevonását tette szükségessé, a szakértőt jogi helyzete, képzettsége, jártassága alkalmassá tette-e a feladatra, a bevonására irányuló eljárás cselekmények törvényesek voltak-e.

¹² Uo.

¹³ Az ismertetés forrása KATONA G.: i. m. 67–70.

¹⁴ KATONA Géza mások által ritkán használt terminológiája.

Ha a fentiek alapján a bizonyítékkal kapcsolatban nem merül fel aggály, a bizonyítás alanya azt *hiteltérdemlőként* fogadhatja el. A tanú és a terhelt vallomása kapcsán szokás ezt a *szavahibetőségre* visszavezetni. A hiteltérdemlőségről hozott döntés az összességben való értékelést megelőzően csak átmeneti és feltételes: az egyenkénti értékelés szintjén a nyilvánvalóan felhasználhatatlan bizonyítékok kirekesztésén túl a bizonyítékok hitelessége véglegesen nem dönthető el.¹⁵ *A bizonyítékok analitikus értékelése mérlegelési eredményként csak kizárás-hoz vezethet, elfogadás-hoz nem.*

Előfordulhat, hogy az egyenkénti vizsgálat után még „versenyben” maradhatnak egymással ellentétes következményekre vezető bizonyítékok, amelyek együttesen nem lehetnek hitelesek. Az értékelés ezért nem érhet véget ezen a szinten. A szelektálás, vagyis a valóságot nem adekvát módon tükröző bizonyítékok hiteltelenné nyilvánítása, illetve a hiteles bizonyítékok megjelölése a bizonyítékok összevetését és ténybeli következményeik figyelembevételét igényli.

A fenti okokból az értékelés második lépcsője – a *bizonyítékok összességükben*, összefüggéseik figyelembevételével történő értékelése (*szintetizáló értékelés*) – nem választható el az analitikus értékeléstől, a kettő egymás nélkül nem alkalmas a döntés megalapozására.

A SZINETIZÁLÓ ÉRTÉKELÉS ALAPVÁZLATA¹⁶

- Két vagy több bizonyíték tartalmának – vagyis ténymegállapítási következményeik – összevetése,
- egyenkénti bizonyító erejük összehasonlítása,
- ezek alapján következtetés levonása.

KÉT VAGY TÖBB BIZONYÍTÉK TARTALMÁNAK ÖSSZELETÉSE

Az összevetés fő terepe a különböző bizonyítékok tartalmi összehasonlítása (például két tanú vallomásáé), de szerephez jut az egyazon forrásból származó ellentétek elbírálásánál is (például akkor, ha a tanú megváltoztatja vagy „visszavonja” korábbi vallomását). Ennek során *az azonos előjeliű, vagyis a bizonyítandó tényt azonosan tagadó vagy állító, egymástól független forrásból származó bizonyítékok erősítik egymást*¹⁷ (szinergia). A szinergia szabálya matematikailag bizonyított (szorzási szabály) és az ösztönös belátás is támogatja. Használata

¹⁵ KATONA G.: i. m. 71.

¹⁶ Uo. 73.

¹⁷ Uo. 75.

ezért nemcsak közvetett bizonyítékok értékelésére jellemző, valójában a bizonyítás egyik legáltalánosabb szabályáról van szó, melyet azonban sokszor nem tudatosan alkalmaznak.

Az értékelésnek az azonos ténybeli irányba mutató bizonyítékok szinergiájában megmutatkozó fő szabálya tehát közismert. Ilyen esetben az összevetést követően rögtön át is lehet térni a következtetésre. Ha viszont az összevetés eredményeként a bizonyítékok ellentétes irányba mutatnak, egyenkénti bizonyító erejük összehasonlítására is szükség van.

EGYENKÉNTI BIZONYÍTÓ EREJÜK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

*A bizonyító erő összemérésének általános képletét nem lehet felállítani.*¹⁸ Ennek elvi okai vannak, de elegendő csak arra utalni, hogy az egyes bizonyítékok bizonyító erejének rögzítése kötött bizonyítási rendszert hozna létre, és ez büntető-eljárásunk alapjával ütközne össze. Éppen ezért kell erős kétségekkel fogadnunk azokat a később ismertetendő „axiómákat”, melyek a bizonyító erőt egyes bizonyítékok összehasonlításakor mégis megkötnék (mint például, hogy a szakértői vélemény minden más bizonyítéknál nagyobb bizonyító erővel rendelkezik).

A bizonyító erő általános képletének hiánya tehát a szabad (illetve a részben kötött) bizonyítási rendszer lényegéhez tartozik. Az *általános képlet hiánya* azonban nem jelenti azt, hogy *a konkrét ügy bizonyítási alanya* ne találhatna logikus indokokat arra, hogy miért minősítendő egy konkrét bizonyíték erősebbnek egy másiknál (illetve helyesebben: a bizonyítékok egy ténybeli irányba mutató csoportösszességét más bizonyítékoknál).

Példán keresztül szemléltetve, tegyük fel, hogy a vád szerint a vádlott vascsővel megütötte a sértettet a feje tetején. A rendelkezésre álló bizonyítékok: a sértett vallomása (a váddal egyező tartalommal), a vádlott vallomása (mely szerint a sértett leesett a lépcsőn), orvosi látélet (mely szerint a sértett fejtetőjén tompa tárgytól származó sérülés található), a helyszínen lefoglalt vascső. Az egyenkénti értékelés során valamennyi bizonyíték elfogadhatónak bizonyul (mindegyik törvényes, és önmagában akár igaz is lehet). Az összefüggések azonban így alakulnak: mindkét objektív bizonyíték a sértett vallomását támasztja alá, ugyanakkor a vádlotti vallomás a fejtetőn lévő sérülést nem tudja megmagyarázni. A bíróság ennek alapján a tényállás alapjául a sértetti vallomást, a látéletet és a vascsövet fogja választani, a vádlotti vallomást pedig hiteltelennek fogja kimondani (tegyük hozzá: nagy valószínűséggel).

¹⁸ Uo. 138.

Erdei Árpád a szakirodalom áttekintése után a fentiekkel alapvetően egyező megállapításokra jut, amikor a bizonyítékok bizonyító erejére nézve három megállapítást tesz:¹⁹

ELSŐ MEGÁLLAPÍTÁS

A bizonyító erő alapját ugyan a *hiteltérdemlőség* adja, de a bizonyítás alanyának *a bizonyítékokból megállapítható tények helytállóságára* vonatkozó meggyőződéssel áll összefüggésben. Ennek alapján – bár a mérlegelés a bizonyítékok hitelességének lemerése –, de nem kizárólag a hiteltérdemlőség önmagában vett megmérésében vagy más bizonyítékokkal való összemérésében áll. Magába foglalja ugyanis – a hiteltérdemlőségen jócskán túlmenve – a bizonyítékból (bizonyítékokból) adódó ténybeli következmények helytállóságának vizsgálatát is.

A kérdést tehát nem úgy kell feltenni, hogy a bizonyítás alanya hisz-e „A” tanúnak, *mert* az benyomása szerint szavahihető személy. Nem is úgy, hogy „A” vagy „B” tanú egymásnak ellentmondó vallomásai közül „A” tanú vallomását fogadja-e el, *mert* az benyomása szerint szavahihetőbb „B” tanúnál. A döntés lényege a *bizonyíték tartalmi következményének helytállóságából való visszakövetkeztetés annak hiteltérdemlőségére*. Ennek alapján a mérlegelés egyik alapelveként megfogalmazható az *analitikus és szintetizáló értékelés egysége*. Ez nem csupán annak elismerését jelenti, hogy a bizonyítékokat mindkét módon vizsgálni kell, hanem azt is, hogy e kétféle vizsgálat eredménye a másokra kölcsönösen kihat. A szavahihetőnek látszó tanúról is kiderülhet, hogy valótlan állít, ezért meg kell állapítani szavahihetetlenségét. Ezzel szemben a teljesen szavahihetetlennek látszó tanú vallomása is bizonyulhat valósnak, ezért meg kell állapítani szavahihetőségét.²⁰ A bizonyítékok mérlegelésében tehát a látszatnak, a benyomásnak kisebb szerep jut, mint a következmények végig gondolásának.

Az egyenkénti és az összevető értékelés egységének másik aspektusa, hogy a bizonyítékok tartalmi ellentmondásának észlelése esetén az ellentét okának keresése érdekében rendszerint vissza kell térni az egyenkénti értékeléshez.²¹

¹⁹ ERDEI Á.: i. m. 227. A szerző csupán rövid megállapításokat tesz, a részletes magyarázat és az „alapelvek” meghatározása már jelen dolgozat szerzőjétől származik.

²⁰ Ezek a gondolatok természetesen nemcsak tanúvallomások kapcsán érvényesek, hanem minden más bizonyítékra vonatkoztathatók értelemszerűen. Így például a szakvéleményekre is, melyek esetében a szavahihetőséget a szaktudás és az elfogulatlanság helyettesíthetik, mint formális vizsgálati szempontok.

²¹ KATONA G.: i. m. 138.

Célszerű az ellentmondó bizonyítékok keletkezésének teljes folyamatát újra áttekinteni, és megvizsgálni, hogy feltárhatók-e a hiteltérdemlőséget kizáró vagy csökkentő adatok, például a valótlan vallomástételre utaló jelek. *A kétféle értékelés tehát bonyolultabb esetekben időben össze is fonódhat: egy-egy bizonyíték önmagában történő értékelésére akár többször is sor kerülhet, ha a tartalmi összevetés során felmerült újabb szempontok ezt szükségessé teszik. Így válik igazán világossá, hogy a mérlegelés problémamegoldó gondolkodást igényel, mely a valóságban sok esetben igen összetett és sokáig tartó: „Maga az értékelési, illetőleg mérlegelési folyamat [...] súlyozó, latolgató, adatokat egymással összehasonlító, egybevető műveletek láncolata.”²²*

A kétféle értékelés egységének egy további aspektusa az, hogy az egyenkénti értékelést akkor is el kell végezni, ha a bizonyítékok tartalma között tökéletes összhang van.²³ Ennek szükségessége a konstruált perek történelmi tapasztalatai alapján könnyen belátható. De ennek ellenkezője is előfordulhat: az egyenkénti értékelés során aggályosnak mutakozó bizonyítékok bizonyító erejét az összevető értékelés kiegészítheti.²⁴ Rendkívül fontos ezért, hogy az értékelés csak akkor lehet teljes, és a mérlegelés eredménye csak akkor lehet meggyőző, ha az analitikus és a szintetizáló értékelést egyaránt elvégezték.

MÁSODIK MEGÁLLAPÍTÁS

Erdei Árpád második megállapítása szerint a bizonyítékok bizonyító erejét azok összevetése során lehet megítélni. Az összevetés természetesen nem párokba rendezve történik, hanem az összes bizonyítékot kell egyszerre a mérlegre tenni, és azokat nemcsak egymással, hanem a társadalmi tapasztalatokkal és a tudományos törvényszerűségekkel is össze kell vetni. A kérdést tehát nem úgy kell feltenni, hogy az ellentétes tartalmú vallomást tevő „A” vagy „B” tanú vallomását fogadja el a bizonyítás alanya azok egymással való egybevetése alapján. Előfordulhat, hogy egyik vallomás sem felel meg a valóságnak, mert mindkettő ellentmond más bizonyítékoknak (vagy a társadalmi tapasztalatoknak, természeti törvényszerűségeknek). A mérlegelés második alapelvét ezért nevezhetjük *összbizonyítékra alapozott mérlegelésnek*.

²² NAGY L. (1974): i. m. 237.

²³ KATONA G.: i. m. 139.

²⁴ Uo. i. m. 75.

HARMADIK MEGÁLLAPÍTÁS

Erdei Árpád harmadik megállapítása az, hogy „*bizonyító ereje csak releváns bizonyítéknak lehet*”²⁵, vagyis olyan bizonyítéknak, amely a bizonyítandó ténnyel logikusan belátható kapcsolatban áll. Az összefüggés fordítva nem áll fenn, mivel relevanciával bírhat (vagyis a bizonyítandó ténnyel kapcsolatba hozható lehet) a tartalmilag valótlan bizonyíték is. Mindez a *bizonyítékok relevancia-szempon-tú előszűrésének* alapelveként is megfogalmazható. Köznapi jelentősége ennek az igen nagy bizonyítási anyag elemzésekor válik különösen világossá, amikor a bizonyítás alanyának azt kell a maga számára is világossá tennie, hogy a bizonyítandó ténnyel egyáltalán mely bizonyítékok állnak logikailag belátható kapcsolatban, ezáltal melyek azok a döntési alternatívák, amik között dönteni kell. Ez kizárólag tudatos elemzés útján dönthető el.

A relevancia-szempon-tú szűrés pszichikai jelentősége ugyancsak számottevő. Az emberi agy felfogóképes-sége ugyanis véges, ezért a túlzottan sok bizonyíték sokszor nemhogy megkönnyítené, de nehezíti a mérlegelő helyzetét. Belátható ezért, hogy az irreleváns bizonyítékok szisztematikus kiszűrése megkönnyíti a mérlegelést, és így megelőzi a túlzottan sok információ feldolgozásának képtelenségéből adódó jogalkalmazói stresszérzést. A relevancia-szempon-tú szűrés ezért a racionális mérlegelési folyamat megkezdésének fontos előfeltétele.²⁶ *A mérlegelés előtt kell tehát tisztázni, hogy az adott bizonyíték kapcsolatban áll-e a bizonyítandó tényekkel* (és nem a felvett bizonyítás eredményét kell a relevancia szempon-tjából elemezni).

Mint láthatjuk, *a mérlegelés alapvetően racionális művelet-sor*. Az összbizonyítékra alapozás és a relevancia-szempon-tú előszűrés teljes mértékben racionális elvek, mivel egyikük sem igényel a bizonyítás alanyától egyebet, mint logikus adatfeldolgozást. A formai és tartalmi mérlegelés egysége döntően ugyancsak erről szól. A bizonyítékok összességükben való – tartalmi – egybevetése ugyanis teljes mértékben észszerű adatfeldolgozás, és az egyenkénti vizsgálat javarésze is az (gondoljunk például a bizonyítékok beszerzésének jogi szempon-tú értékelésére és a törvénysértő bizonyítékok kizárására). *Az egyetlen elem tehát, ahol az irracionális elemek szerephez juthatnak, az a hiteltérde mlő ség megítélése*, de még ennek az irracionális jellegét is csökkenti, hogy a hiteltérde mlő séget is részben a bizonyíték tartalmi következményeinek helytállósága alapján kell vizsgálni.

²⁵ ERDEI Á.: i. m. 227.

²⁶ KATONA G.: i. m. 67.

A mérlegelés alapvetően racionális jellegétől független az a kérdés, hogy nagy mennyiségű és ellentmondásos bizonyítéki anyag esetén a mérlegelés nehéz feladat, mégpedig elsősorban azért, mert nem könnyű meghatározni azt a *kiindulópontot*, amelyhez viszonyítva a további bizonyítékok hitelességét tartalmi vizsgálattal meg lehet ítélni (példánkban ez a kiindulópont a látlet volt). Erre nézve nincs jogszabályi rendelkezés, de ajánlás igen: célszerű kiindulópontként valamely objektív adatot választani, ami sokkal biztosabb módon értékelhető, mint a szubjektív adatok.²⁷

Vizsgáljuk meg ezek után az irracionális mozzanatok szerepét a mérlegelési tevékenységben. *Tremmel Flórián* a következő álláspontot fogalmazza meg ezzel kapcsolatban: „*A bizonyítás mint összetett és közvetett megismerési folyamat nem tekinthető tisztán racionális jelenségsorozatnak. A megismerés mindkét fázisában – felderítés és bizonyítás, és mindkét szférájában – érzékelés és gondolkodás – egymáshoz szorosan kapcsolódnak a racionális és irracionális elemek és mozzanatok. Más kifejezéssel: a verbális információban, a kommunikáción túlmenően rendkívül fontosak a non-verbális jelzések, az ún metakommunikációs jelenségek is. Ezeket a viszonylag irracionális elemeket, mozzanatokot – a nem tudatos összbenyomást is – magában foglalja a bizonyítékok vizsgálata és értékelése.*”²⁸

Az irracionális mozzanatoknak tehát igen szűk körben – a racionálisan felderített és összefüggéseik szerint is megvizsgált összbizonyíték, valamint a társadalmi gyakorlat és a tudományos törvényszerűségek által racionálisan meghatározott körön kívül – lehet szerepe a racionálisan el nem dönthető alternatívák közötti választásban. Ennek fő terepe az *összbenyomás* és a *metakommunikáció alapján történő döntéshozatal* azokban az esetekben, amikor a *szavahihetőség döntő jelentőséghez jut*. Hangsúlyozandó, hogy ez rendkívül ritka eset, mert kizárólag a szavahihetőség alapján csak akkor kényszerül dönteni a jogalkalmazó, ha egyáltalán nincs más bizonyíték: „*Minden értelmes bíró igyekszik menekülni az irracionálistól és minden lehetséges objektív kapaszkodót felkutat.*”²⁹

Ez természetesen nemcsak a bírákra, de az ügyészekre is érvényes, ezért az ügyészség sem szívesen tesz vád tárgyává olyan bűncselekményeket, melyek bizonyítására kizárólag ellentmondásos személyi bizonyítékok állnak rendelkezésre.

A következő kérdés: mit jelent az, hogy a hatóságok a bizonyítékokat *szabadon értékeli*? A válasz a jogtörténet tükrében válik világossá. A középkori

²⁷ NAGY L. (1974): i. m. 242.

²⁸ TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljáráásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 97–98.

²⁹ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 275.

bizonyítási rendszerek *kötöttek* voltak, ami azt jelentette, hogy az egyes bizonyítékoknak részletes szabályok alapján megállapítandó bizonyító erejük volt, ismertek például fél- és negyedbizonyítékokat stb. (A kötött rendszer egyik változata szerint amennyiben ezek alapján a bizonyítottság foka elérte a törvény által megkívántat, a vádlottat bűnösnek kellett nyilvánítani, ez volt a pozitív kötött bizonyítási rendszer.³⁰) Ennek fényében a szabad értékelés azt jelenti, hogy az előre meg nem határozott bizonyító erejű bizonyítékok összességükben, összefüggéseik alapján történő tartalmi értékelésére *a jogalkotó nem alkotott részletszabályokat*. Azt gondolta ugyanis a kötött bizonyítási rendszert alkalmazó inkvizíció tapasztalatai alapján, hogy a tudással (sőt tudománnyal) és tapasztalatokkal felruházott, befolyásmentes jogalkalmazót nem szabad megkötni az igazságkeresés útján.³¹

Az értékelési szabadság ugyanakkor nem korlátlan. *„A bizonyítékok szabad értékelésének elvét, a bizonyítási rendszer egyik alapelvét [...] nem lehet úgy értelmezni, hogy a bíró – egyébként bármilyen erős – szubjektív egyéni meglátás, benyomások, intuíció, »megérzés« alapján, a bizonyító adattól teljesen függetlenül dönt. A »szabad« jelző itt csak a bizonyítás során felmerült alternatívák, lehetőségek, az ott észlelt adatok keretében biztosítja – az ésszerűség határain belül – a meggyőződés szerinti, törvényi szabállyal nem kötött kiválasztás lehetőségét.»³²*

A mérlegelés ésszerűségét illetően tehát gondolatainkat a következőkben összegezhethetjük. A bizonyítékok mérlegelése túlnyomórészt racionális tevékenység, melynek középpontjában a bizonyítékok egyenkénti és összbizonyítéki szintű összevetése áll, melyet a társadalmi tapasztalatokkal és a tudományos törvényszerűségekkel is el kell végezni (ha nem igényel különleges szakértelmet, külön bizonyítás nélkül is). Az irracionális elemnek akkor juthat szerep, ha a racionális elemzés eredményeként kialakult alternatívák között olyan választási szükséglet mutatkozik, amely racionális módon nem dönthető el. Az ilyen esetek száma csekély, fő területe a szavahihetőség eldöntése olyan ügyekben, melyekben a személyi bizonyítékok ellentmondásait más – objektív jellegű – bizonyíték útján nem lehet feloldani.

Kérdés ezek után, hogy ha a mérlegelés ilyen nagymértékben racionális, milyen szerep jut a meggyőződésnek.

³⁰ TREMMEL F.: i. m. 61.

³¹ Uo. 183. Tremmel arra utal ennek kapcsán, hogy a történelmi tapasztalatok miatt az „inga túllengett”, és a kötött rendszer számos negatívuma mellett annak előnyeit is feledésre ítélték, így különösen az igen fejlett bizonyításelméletet. Emellett a teljesen szabad bizonyítási rendszer legalább annyi téves ítélethez vezetett, mint elődje.

³² NAGY L. (1974): i. m. 235.

A MEGGYŐZŐDÉS JELLEGE ÉS SZEREPE

A magyar jogi szabályozás *észszerű meggyőződést* követel meg a jogalkalmazóktól, ami a meggyőződés racionális jellegére utal. Ennek értelmezése akkor válik világossá, ha összevetjük az ellenkezőjével: az irracionális, a szubjektumnak tág teret biztosító, benyomásokon alapuló meggyőződéssel. Ez utóbbinak programszerű kifejtését adja a következő – bírói ítéletből származó – részlet: „*A bíróság már a bizonyítékok számbevétele előtt rámutat arra, hogy a Be. 78. § (3) bekezdése értelmében a bizonyítási eszközök mérlegelése teljesen szabad, kizárólag a hatóságtól függ, hogy mit fogad el bizonyítéknak és azt mikor hogyan értékeli, mikor tekinti a bizonyítandó tényt bizonyítottnak. A bizonyítékok értékelésénél a benső meggyőződés is szerepet kap, ami befolyásolhatja az egyes bizonyítékok jelentőségét és szerepét amellet, hogy a bizonyítás alapvetően objektív tényeken alapszik.*”³³

Ez az értelmezés a benső meggyőződést elszakítja a bizonyítékoktól („kizárólag a hatóságtól függ, hogy mit fogad el bizonyítéknak”, „a bizonyítékok értékelésénél a benső meggyőződés is szerepet kap, ami befolyásolhatja az egyes bizonyíték jelentőségét”), ami *nyíltan ellentétes a törvény szövegével* („a bizonyítékokat [...] értékeli, és a bizonyítás eredményét *az így kialakult meggyőződése* szerint állapítja meg). A meggyőződés tehát a törvény szerint nem a mérlegelést irányító erő, hanem éppen ellenkezőleg, a mérlegelésnek kell kialakítania a meggyőződést (ún. „*indokolt meggyőződés*”). A törvény szerint tehát *a meggyőződés a racionális úton lezajlott mérlegelés pszichikai végeredménye*, az a jogalkalmazói érzés, hogy az észszerűen megtalált eredmény valóban helyes, és minden más észszerűen gondolkodó ember ugyanerre a belátásra jutna a jogalkalmazó helyében: „*A bíró megismerési folyamatának [...] szükségszerű követelménye az, hogy a bíró a megismerési folyamat lezárásakor ésszerűen jusson el az igazsághoz és pedig olyan adatok és olyan értékelés alapján, melyek kizárnak minden szubjektivitást s intellektuálisan mindenkit hasonló döntésre készítetnek.*”³⁴

Ezzel szemben a bírói ítéletből idézett gondolatnál az összefüggés fordított: a meggyőződés születik meg előbb, és az alakítja a mérlegelést (vagyis a bizonyítékok szelektálását), és az ítélet meggyőző erejét is a bírói meggyőződésre kívánja megalapozni. Ez a felfogás nyilvánvalóan irracionális gyökerű, a bizonyítékok értékelését (sőt akár nemlétező bizonyítékok pótlását) ugyanis a jogalkalmazó érzelmeinek függvényévé teszi.

³³ A Debreceni Városi Bíróság 3197/2003. számú ítéletének részlete. Idézi BENCZE Mátyás: A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/2., 86. A törvényi hivatkozás az 1998. évi XIX. törvény.

³⁴ NAGY L. (1974): i. m. 197.

A gondolat nem egyszerű spontán eltérés a törvénytől, hanem a jogtörténetből ismert teljesen szabad bizonyítási rendszer lényegével azonos. A francia forradalom büntetőeljárás kódexe hatalmazta fel először a bírakat arra, hogy érzelmeikre hallgatva, külső számadási kötelezettség nélkül ítélkezzenek: „*A törvény nem követeli meg az esküdtektől, hogy beszámoljanak arról, milyen módon alakult ki a meggyőződésük, nem ír elő számukra szabályokat, amelyek segítségével a bizonyítékok teljességét és elégséges voltát meg kell határozniuk, azt írja elő számukra, hogy szellemük összpontosításával kutassák lelkiismeretük mélyén, hogy milyen benyomást, hatást gyakorolnak tudatukra és értelmükre a vádlott ellen és a vádlott védelmére felhozott bizonyítékok. A törvény egyáltalán nem mondja nekik: Igaznak kell tekintenetek minden ennyi és ennyi tanúval igazolt tény, nem mondja nekik azt se: Ne tekintsetek eléggé megalapozottnak az olyan bizonyítékot, amelyet ilyen és ilyen jegyzőkönyv, ilyen és ilyen okiratok, ennyi és ennyi tanú és ennyi és ennyi közvetett bizonyíték nem erősít meg, csak egy kérdést tesz fel nekik, amely kimeríti egész kötelességüket: Van-e belső meggyőződésetek? (Avez-vous une intime conviction?)*”³⁵

Tremmel a meggyőződésnek egy további aspektusára is felhívja a figyelmet. Álláspontja szerint a meggyőződést *módszertani követelményként* kell felfogni. Egyfelől a meggyőződés követelménye azt is magába foglalja, hogy a bizonyítékok értékelését kizárólag az ügydöntő hatóság végezheti el, hiszen a kívülről érkező értékelés nem hozhatná létre az ügydöntő személy(ek)ben a meggyőződést. Másfelől azt is jelenti, hogy a mérlegelésért viselt felelősség is az ügydöntőé. Ezek a figyelemre méltó gondolatok is rámutatnak a mérlegelés és a függetlenség szoros összefüggésére.

A következő kérdés az, hogy mit kell tudnia és éreznie a bizonyítás alanyának (jelenlegi törvényünk szerint nemcsak a bírónak, hanem a nyomozó hatóság tagjának és az ügyésznek egyaránt), amikor a meggyőződése kialakul? Tartalmát tekintve a meggyőződés részben annak tudatát foglalja magában, hogy az összbizonyítéki anyag a bizonyítandó főtényeket illetően a valóságban történtek megállapítását lehetővé teszi: „Az értékelés eredményeként a jogalkalmazóban a bizonyítás eredményének igazságára, valóságára vonatkozóan kialakult meggyőződés pszichikailag minden más eset kizárását jelenti. (Kiemelés: R. I.) *Annak tudatát kell kialakítania, hogy a bizonyítandó főtény [...] úgy történt, ahogy erre a bizonyítékokból következtetni lehet, és minden más változat valósága kizárható. A jogalkalmazó meggyőződése a bizonyító*

³⁵ Tremmel idézi a Code d'instruction criminelle (1791) 342. cikkelyét. TREMMEL F.: i. m. 62.

erő szubjektív jellegű próbaköve. Jelentőségének elismerése a büntetőeljárásbeli bizonyítás eredményeként végbement tényállás-megállapítás önellenőrzésének szükségességét tükrözi.”³⁶

Annak *tudata* tehát, hogy az összbizonyítéki anyag a tényállás-megállapítás alapjául megfelel (mert a megismert tények másként nem történhettek), akkor születik meg, ha a további önellenőrzési szükséglet *érzése* megszűnik. Amíg a kétség fennáll, addig az a jogalkalmazói érzés is megmarad, hogy a körülmények további tisztázásra szorulnak.³⁷ Másként fogalmazva: a meggyőződés *pszichikus szükséghelyzet*, melyben a megismerési (kognitív) elemeknek át kell csapniuk akarati (volitív) elemekbe.³⁸ A bizonyítás alanya tehát azt az érzelmet éli át, hogy minden további ténymegismerésnek, bizonyításnak, latolgatásnak lejárt az ideje, eljött az idő a döntésre.

A meggyőződés szerepének törvényi elismerése ebben az értelemben tehát a következőt jelenti. A jogalkotó nem kívánja a jogalkalmazót arra kényszeríteni, hogy azt megelőzően döntsön, hogy annak érzelmi alapja is megszületett volna (vagyis létrejött volna benne a döntési akarat). Nem kívánja tehát a jogalkalmazót lelkiismereti válságba taszítani, mivel az az *érzése* maradt a döntés után, hogy további önellenőrzésre lett volna szükség a még mindig fennálló kétségek miatt. A meggyőződés egyik funkciója eszerint a döntési helyzetben lévő jogalkalmazó pszichés egészségének védelme. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy *a jogalkalmazó lelkiismereti mentesítésének ára* is van: a megismerési, döntési és indokolási kötelezettségek pszichikai gátlás alá kerülésével szemben – ez a döntésképtelenség³⁹ – az eljárásjog nem sok effektív fegyverrel rendelkezik, mivel a döntésre kényszerítés a meggyőződés sérelme nélkül nem képzelhető el.)

A meggyőződés jogi szabályozása mindezek alapján annak a szükségletnek az elismerésén nyugszik, hogy a *ráció és az érzelmek harmóniáját* biztosítani kell. *Bócz Endre* álláspontja szerint a *bizonyosság* meglétét vagy hiányát a bizonyítás alanya racionálisan látja be, a *meggyőződés* pedig egy pszichikus állapot, melynek érzelmi és akarati összetevői vannak. Az ész által belátott bizonyosság és a meggyőződés között feszültség keletkezhet, melyet a döntés előtt el kell osztani: „*A megismerés folyamatában előfordulhat, hogy az intellektus által sugallt következtetést a szubjektum emocionális és affektív komponensei elutasítják* (»belátom, de nem tudom/akarom elhinni« – kiemelés: R. I.) *anélkül, hogy*

³⁶ KATONA G.: i. m. 78. Kiemelés a szerzőtől.

³⁷ Uo. 77.

³⁸ NAGY L. (1974): i. m. 259.

³⁹ Uo. 130.

*racionálisan megfogalmazott magyarázat lenne erre. Ilyenkor – azt hiszem – a pszichikus feszültség okát kell keresni; egyrészt a racionális válasz logikáját kell ellenőrizni, másrészt az emocionális/affektív elutasításra kell magyarázatot kutatni, például nem elfogultság húzódik-e meg a háttérben?*⁴⁰

A meggyőződés jellegét és szerepét illető gondolataink összegzéseként a következőket állapíthatjuk meg.

Pozitív oldalról közelítve megállapíthatjuk, hogy a meggyőződés kognitív, emocionális és volitív komponensekből áll. Kognitív szempontból annak racionális belátását jelenti, hogy a jogalkalmazó megismerte mindazon tényadatokat, amelyek – minthogy kizárnak minden más lehetőséget – a megalapozott döntés meghozatalához szükségesek. Emocionális oldalról annak érzéséről van szó, hogy a jogalkalmazóban nem maradt kétség, mert minden szükséges önellenőrzést elvégzett. Volitív komponensének jelentősége az, hogy annak megszületésével a megismerés alanya döntéshozóvá válik: már nem megismerni kíván, hanem döntését meghozni és kihirdetni. Hatályos törvényünknek megfelelően a meggyőződés tehát ezen komponensek együttese, kognitív komponensére tekintettel észszerű meggyőződés. Katona Géza idézett gondolatával: a meggyőződés a bizonyító erő objektív megállapításának szubjektív jellegű próbaköve.

A meggyőződés feladata, hogy garantálja a döntés egyedül elismert módját is: a döntéshozónak önállóan kell meghoznia a döntést (ezért kell garantálni a bírói függetlenségét⁴¹), ennek megfelelően csakis ő visel azért felelősséget.

Negatív oldalról közelítve a hatályos törvény szerinti meggyőződés nem azonos a teljesen szabad bizonyítási rendszer irracionális belső meggyőződésével (*intime conviction*). A bizonyítás alanyának nem éreznie kell az összbizonyítéki anyag bizonyító erejét, hanem azt racionálisan kell *belátnia*. Az emocionális komponens szerepe arra szorítkozik, hogy a kétség érzése esetén önellenőrzésre szorítsa a bizonyítás alanyát, de a racionális belátás szerepét nem veheti el.

Folytatása következik.

⁴⁰ BÓCZ Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 58. Kiemelés a szerzőtől.

⁴¹ Nem teljesen közismert, ezért indokolt megemlíteni, hogy az ügyészi döntések függetlenségének is van garanciája annak ellenére is, hogy az ügyészek közismerten utasíthatók mind negatív, mind pozitív módon. Amennyiben ugyanis az ügyész nem ért egyet az utasítással, írásban kérheti mentesítését, és ez nem is tagadható meg tőle [2011. évi CLXIV. törvény 53. § (5) bekezdése]. A törvény tehát biztosítja az ügyész lelkiismereti tehermentesítését, mivel tőle is valóságos bírói mérlegelést vár el.

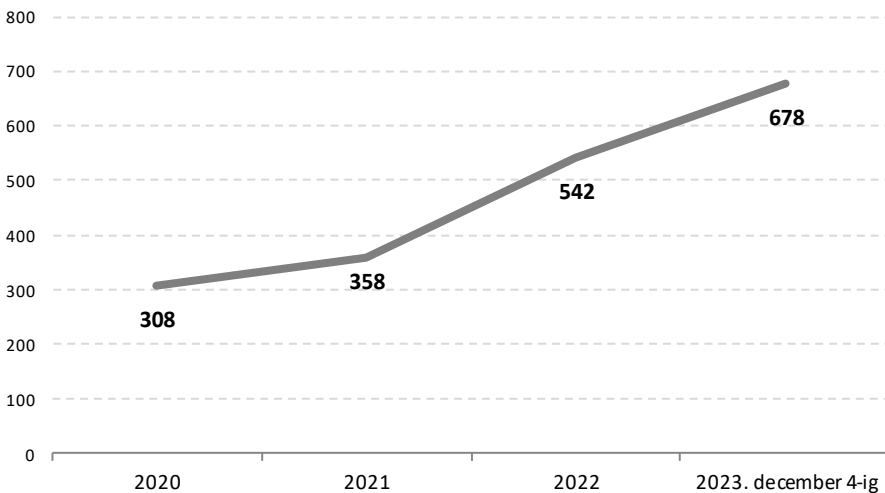
HEGEDŰS KÁROLY TAMÁS*

A pénzmosás egyes dogmatikai és bizonyítási kérdései

BEVEZETÉS

A pénzmosás törvényi tényállásának újraszabályozása óta eltelt közel három évre¹ figyelemmel érdemes kitekintést tenni statisztikai adatokra. A regisztrált bűncselekmények száma a pénzmosás körében 2020-ben 308, 2021-ben 358, 2022-ben 542, majd a 2023. évben – december 4. napi zárással – 678 volt², vagyis 16 százalékos növekedést követően 51 százalékos ugrást mutat, és a 2023. év tört időszaki adata is 25 százalékkal magasabb az előző esztendőénél (*ábra*).

Ábra: A pénzmosás bűncselekmények idővonala

* HEGEDŰS Károly Tamás, kirendelt főügyészszégi ügyész, Komárom-Esztergom Vármegyei Főügyészség

¹ A 2020. évi XLIII. törvénnyel módosított tényállás 2021. január 1. napján lépett hatályba.

² Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYŰBS)

A növekedés háttere összetettebb azon kritikus nézettől, ami szerint az orgazdaság beolvasztása áll az ugrásszerű esetszám-emelkedés mögött³, hiszen a 2021. évet megelőző és azt követő nagyarányú változások is tetten érhetők.

A regisztrált pénzmosások gyorsan növekvő számának egyik magyarázata az lehet, hogy a szolgáltatók, elsődlegesen a pénzügyi intézmények, egyre nagyobb figyelmet fordítanak a gyanús tranzakciók Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodához történő bejelentésére⁴, hiszen a „pénzfutár jellegű” bűnügyek többségében a hazai FIU jelzése alapján indultak, melyek a gyanús tranzakció bejelentésén alapulnak. Ezen bűnügyek számának növekedéséhez emellett a Moneyval ötödik körös országértékelését röviddel megelőző és azt követő, pénzmosás és vagyonvisszaszerzés tárgykörben kiadott ügyészségi iránymutatások szintén hozzájárulhattak.⁵

A törvényi tényállás koncepcionális módosításával együtt hatásköri változásra is sor került, helyi ügyészségeken ugyancsak közel három éve foglalkozunk a pénzmosás szinte valamennyi elkövetési magatartásával, és találjuk szembe magunkat dogmatikai, bizonyítási nehézségekkel. Átfogó jelleggel, az egyes témák részletes kidolgozása nélkül igyekeztem azokat a kérdéseket körüljárni, amelyek a napi jogalkalmazás során felmerülhetnek, és a mérlegelés, jogi értékelés általam relevánsnak vélt, kiemelésre érdemes részeit velük együtt csokorba szedni.

A PÉNZMOSÁS ELŐCSELEKMÉNYE, ANNAK BIZONYÍTÁSI SZINTJE

A pénzmosás törvényi tényállásában írt vagyonnak büntetendő cselekmény elkövetéséből kell származnia. A Büntető Törvénykönyv azt nem mondja ki, hogy „e törvény szerint” kell büntetendő cselekménynek lennie, ám egyértel-

³ MEZEI Kitti: A pénzmosás egyes esetei a bírói gyakorlat tükrében, különös tekintettel a saját és a gondatlan pénzmosásra. *Kúriai Döntések*, 2023/3., 530.

⁴ A szolgáltatói bejelentések száma a 2019. évben 12 342, a 2020. évben 11 562, a 2021. évben 14 192, a 2022. évben 14 300 volt internetes adatok alapján (<https://pei.nav.gov.hu/statisztikai-adatok>), a tendencia a regisztrált bűncselekmények számával korrelálva mutat növekedést.

⁵ A KF. 9725/2004/379-II., TPK. 1008/2017/37-I., és 37-II. számú iránymutatások, továbbá az 1/2017. (VII. 31.) és 2/2017. (VII. 31.) számú legfőbb ügyész helyettesi körlevelet említi Péceli Ádám. PÉCELI Ádám: A közelmúlt változásai a pénzmosás elleni igazságügyi fellépés területén. Megoldásra váró gyakorlati problémák és eredmények. In: FARKAS Ákos – Gerhard DANNECKER – JACSÓ Judit (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019, 319.

műen helyeselhető az az álláspont, hogy legalább a magyar Btk. által is büntetni rendelt cselekményeket kell érteni alatta, nem elégséges, ha az elkövetés helyének törvénye büntetni rendeli.⁶

A pénzmosással kapcsolatos nyomozásnak, illetve a büntetőeljárásnak az egyik legnagyobb kihívást jelentő része az alapbűncselekmény, valamint annak bizonyítása, hogy a bevételek az előbűncselekményből származnak, továbbá ennek a bizonyítottságnak a mértéke.

Precízen körül kell írni az előcselekmény történeti tényállási elemeit, jogilag minősíteni, *valamilyen általánosan megjelölt „illegális tevékenység” nem lehet elégséges*. Ez a kiindulási helyzet gyakran fordított irányú nyomozásra kényszeríti a hatóságokat, hogy eljussanak a bűnfelderítés felszínén láthatóvá vált vagyron feltételezhetően illegális forrásáig.⁷ Egyes nézetek szerint önmagában az, hogy adott országban feljelentést tettek, nem jelenti, hogy az ténylegesen büntetendő cselekmény miatt történt, és még kevésbé bűncselekmény elkövetését. Az alapcselekményt *„valamilyen szinten” bizonyítani kell* a pénzmosás miatt folyó eljárásban. Nem elegendő a feltételezés, a feljelentésen alapuló gondolatmenet, hanem igazolni kell, hogy a pénz valóban büntetendő cselekményből származik.⁸

Több gyakorlati tapasztalaton alapuló kritikai észrevétel kapcsolható ezen elváráshoz. Sokszor a bűncselekmények sértettjei nem tesznek feljelentést, jellemzően kisebb kárérték esetén. Felderítési nehézséget jelentenek a pénzmosáshoz használt tranzitszámlák is, tulajdonosaik egyrészt leplezik a többi elkövetőt a haszon realizálása során, másrészt nehezítik a bűncselekményből származó pénz nyomon követését. Amennyiben a hazai nyomozásban külföldi tranzitszámláról átutalt pénzüsszeggel összefüggésben merül fel a pénzmosás gyanúja, úgy SWIFT üzenet, feljelentés sem fogja segíteni a vagyron bűnös eredetének megállapítását. Bizonyítási nehézség áll fenn azon előcselekményeknél, amelyeknek nincs sértettje, akinek a rendelkezése alól kikerülő vagyron a forrást is jelenti, és mondjuk kábítószer- vagy fegyver-kereskedelemmel foglalkozó szervezett bűnözői tevékenységre szükséges visszavezetni a pénzmosás gyanús vagyron eredetét.

Külföldi nyomozások célszerűségi szempontjai is az alapcselekmény feltárása ellen hathatnak. Az esetenként pragmatikus megközelítést jól példázza az egyik angol nyomozó hatóság válasza az előcselekményt érintő megkeresésre: *„Az ügyben több ok miatt nem indítottak nyomozást. Így például a pénzt már megállították, mielőtt a csalókhöz került volna; továbbá minden körülmény arra utalt, hogy*

⁶ GÁL István László: A pénzmosás mindent visz. *Ügyvédek Lapja*, 2021/6., 40.

⁷ PÉCELI Á.: i. m. 320.

⁸ GÁL I. L.: i. m. 40.

a bűncselekményt külföldön követték el, így nem volt olyan nyomozati irány, ami ésszerű lett volna.”⁹ Ebben a bűnügyben a vizsgált pénzmosás alapcselekménye több tízmillió forintos kárt okozó csalás, hazánkban a kármegeterüléstől függetlenül elképzelhetetlen, hogy ne induljon hasonló esetben büntetőeljárás.

A kritikával illetett *bizonyítási követelményt a legegyszerűbben úgy lehetne leírni, hogy „kettőt fizet, egyet kap”*, mivel egy pénzmosás elleni büntetőeljárásban egyszerre két bűncselekmény válik a bizonyítás tárgyává. Az alapcselekmény tényállási elemeit a lehető legrészletesebben le kell írni és bizonyítani a pénzmosás büntetőjogi tényállásának megállapításához, amely megközelítés súlyos terhet ró a hatóságokra olyan esetekben, amikor egyértelmű jele van a bevételnek és az eltitkolásnak, de a jogellenes pénzeszközök eredete homályban marad.¹⁰

Noha az elkövetők rendszerint nem is vitatják az előcselekmény megállapítását, a nyomozó hatóságok mégis kötelesek minél precízebben feltárni az alapcselekmények körülményeit. Többségében a nyomozás megindításkor beszerezhető egyetlen bizonyíték a csalás gyanúját jelző SWIFT üzenet, ami vagy azt közli, hogy a vagyont egy ismeretlen személynek utalták át, vagy azt, hogy az átutalásra a sértett hozzájárulása nélkül került sor. A SWIFT üzenetek a bűncselekmény gyanúját alátámasztják, kérdésként merül fel, hogy elégségesek-e a pénzmosás elkövetőjével szembeni vádemeléshez.¹¹ Az említett Moneyval-értékelés egyik legfontosabb eredménye az az üzenet, mely szerint ezeket az ügyeket próbára kell tenni a bírósági tárgyalótermekben, hogy kiderüljön, a bírák szerint eleget tesznek-e a bizonyítási mércének vagy sem.¹²

A 6AML¹³ preambulában kimondja, hogy egy hatékony büntetőjogi rendszerben nem szükséges pontosan azonosítani az alapbűncselekményt. A

⁹ A Komárom-Esztergom Vármegyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztálya előtt folyamatban lévő, a Tatabányai Járási Ügyészség által felügyelt bűnügy.

¹⁰ PÉCELI Ádám: A pénzmosás elleni küzdelem jogi kerete és nehézségei: a bűncselekmény fejlődéstörténete, a gyakorlatban felmerülő problémák és megoldások. In: VIRÁG György (szerk.): *A cyberbűncselekmények, a korrupció és a pénzmosás elleni küzdelem: képzés a visegrádi "V4" országok igazságügyi akadémiai számára. BBA-5.3.3/10-2019-00007 A súlyos és szervezett bűnözés elleni küzdelem az Ügyészségen*. Kriminológiai Tanulmányok 59/1. különszám. OKRI, Budapest, 2022, 235.

¹¹ PÉCELI Á. (2019): i. m. 322.

¹² „[A]z ügyészségeknek tesztelniük kellene a pénzmosásban érintett vagyon bűnös eredetének bizonyítási mércéjét a bíróságok előtt, figyelembe véve a pénzmosás »tetszőleges előcselekménnyel« működő természetét is. Az értékelők arra ösztönzik az ügyészeket, hogy vigyenek bíróság elé több pénzmosás miatti ügyet az e kérdésben kialakítandó joggyakorlat fejlesztése érdekében” – idézi saját fordításban Péceli Ádám. PÉCELI Á. (2022): i. m. 322.

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673. számú (2018. október 23.) VI. pénzmosás elleni irányelve.

3. cikke *a bűncselekményt helyezi a felfogás középpontjába, egy általános fogalommat.* A „bűncselekmény” a bizonyítási követelmények mérséklésére szolgáló kifejezésként szolgál, mivel a hatóságok nem egy konkrét bűncselekmény elemét, hanem e helyett egy általános, *közvetett bizonyítékokon alapuló konklúziót* kötelesek közvetlenül felmutatni.¹⁴

Kialakítható olyan ítélkezési gyakorlat, ami szerint az alapbűncselekménnyel összefüggésben elegendő a vádhatóságnak azt bizonyítania, hogy a *pénzmosás elkövetési tárgya csak (adott esetben pontos jogi minősítéssel meg nem határozható) valamilyen büntetendő cselekményből származhatott.* Mindez egyrészt a magyar büntető igazságszolgáltatás eredményesebb működését, a büntetési célok nagyobb fokú érvényesülését szolgálja, másrészt megfelelne a nemzetközi elveknek, és az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) által képviselt álláspontnak is.¹⁵

Az említett EJEB joggyakorlatából e helyütt érdemel említést a Zschüschen v. Belgium ügy¹⁶ Az amszterdami lakos terhelt bankszámlát nyitott Belgiumban, ahová két hónapon belül 75 000 eurót fizetett be. A terhelt a pénz eredetét illetően annyit mondott, hogy az be nem jelentett munkából származik, azonban a munkáltatót nem nevezte meg. A belga büntetőbíróság megállapította a felelősségét pénzmosásban, és – egyéb joghátrány mellett – a 75 ezer eurót elkobozta. A bíróság figyelembe vette, hogy a terhelt nem jelölte meg a pénz eredetét, őt korábban Hollandiában elítélték kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény elkövetése miatt, és ott egyébként nem is volt jövedelme. Az EJEB-hez beterjesztett kérelem alapja az ártatlanság vélelme, a hallgatáshoz való jog, valamint a védekezéshez való jog volt. Ez utóbbi kapcsán a terhelt sérelmezte, hogy a bíróság nem írta le részletesen az alapbűncselekményt. Az EJEB indokolása szerint nem tilalmazott a „hallgatás” tényének értékelése, a nemzeti bíróság közvetett bizonyítékokat is figyelembe vett, amennyiben a terhelt állítása megfelelt a valóságnak, a pénz eredetét nevezett minden nehézség nélkül igazolhatta volna. Az EJEB leszögezte, hogy a belga bíróság következtetése *megfelel a józan észnek, és nem tekinthető észszerűtlennek, unfair-nek.*¹⁷

¹⁴ PÉCELI Á. (2022): i. m. 239.

¹⁵ Hivatkozás a 23572/07. számú ügyre a Joggyakorlatot orientáló iránymutatás a pénzmosás megállapíthatóságával összefüggésben 5. oldalán. OBH 2017.OBH.XX.T.6.41.

¹⁶ 2017. május 2. napján, No. 23572/07. számon hozott bírósági határozat.

¹⁷ NAGY Gábor Bálint: A pénzmosás miatt indult büntetőügyek bizonyíthatósága. In: VIRÁG György (szerk.): *A cyberbűncselekmények, a korrupció és a pénzmosás elleni küzdelem: képzés a visegrádi "V4" országok igazságügyi akadémiai számára.* BBA-5.3.3/10-2019-00007 *A súlyos és szervezett bűnözés elleni küzdelem az Ügyészségen.* Kriminológiai Tanulmányok 59/1. különszám. OKRI, Budapest, 2022, 203.

A hazai joggyakorlatból az alapcselekmény bizonyítási szintjére nézve kiemelendő a Fővárosi Törvényszék B.1001/2018/22. számú határozatának indokolása, a Varsói Egyezményre és a hozzá fűzött magyarázatra támaszkodó megközelítés. „Közzetett, azaz a csupán körülményeken alapuló bizonyítékok is elég kell legyenek arra, hogy megtörtént az előcselekmény akár már önmagában egy feljelentés is kellő alapot kell szolgáltatson annak a következtetésnek a levonására, hogy a pénzmosás alapjául szolgáló tényállási elemek megvalósultak és *nem szükséges az előcselekményt perrendszerűen bizonyítani*. Annak bizonyítása is elegendő, hogy az elkövető tisztában volt az elkövetési tárgy eredetével, azzal, hogy a pénzmosás tárgyául szolgáló dolog forrása csak büntetendő cselekmény lehetett maga az előcselekmény nem a kétséget kizáróság, hanem az *ésszerű kétséget kizáróság* szerinti bizonyítást követeli meg legfeljebb olyan szintű bizonyosság szükséges, mint a hasonló jellegű orgazdaság miatt indult büntetőügyekben a gyakorlat.”¹⁸

Végül egy anyagi jogi kérdésre indokolt itt kitérni, az előcselekmény elévülésére. Ismert olyan nézet, ami szerint az *alapcselekmény elévülése* után elkövetett pénzmosás miatt nem lehet eljárni, és elég az elkövetőknek kivárni az előcselekmény elévülését ahhoz, hogy szabadon rendelkezhessenek az abból származó vagyonnal.¹⁹ A büntetendőség objektív, a büntethetőség összetett fogalom, utóbbi szubjektív elemeket tartalmaz. A büntetendő cselekményként való meghatározás azt teszi lehetővé, hogy olyan esetekben is megállapítható legyen a pénzmosás, amennyiben az alapcselekmény elkövetője – személyét érintő büntethetőségi akadály miatt nem büntethető vagy – büntethetősége már megszűnt, így például az előcselekmény elévült.

ELHATÁROLÁS AZ ALAPCSELEKMÉNYTŐL

A pénzmosás elkövetése fogalmilag kizárt mindaddig, amíg az alapcselekmény – vagy az alapcselekményt alkotó, önálló büntetőjogi értékelésre is alkalmas részselekmény – elkövetése nem fejeződött be.²⁰

Általában véve nehézséget okoz a büntetőeljárások során, hogy megismerjék egyes elkövetők tudattartalmát, hogy az alapcselekményben vagy pénzmo-

¹⁸ A Fővárosi Törvényszék B.1001/2018/22. számú határozata.

¹⁹ TITTMANNÉ BABJÁK Barbara: A pénzmosás bűncselekményének szabályozási és bizonyítási nehézségei – a büntetlen utócselekménytől napjainkig. *Ügyészek Lapja*, 2022/1–2., 17.

²⁰ MEZEI Kitti: A pénzmosás a gyakorlatban, különös tekintettel a saját pénzmosásra és az ún. „money mule” jelenségre. In: ZSÉGER Barbara: *Kriminológiai Közlemények 79*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2019, 165. https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_mezei.pdf

sás elkövetésében kell-e a bűnösségüket megállapítani. Főként csalás elkövetése esetén volt eltérő a bírói gyakorlat, ha az ismeretlenül maradt elkövetők az ismert elkövetők bankszámláit adták meg a sértetteknek, akik a tévedésbe ejtés következményeként oda utalták el közvetlenül az összeget. Több bíróság hivatkozott arra, hogy „előzetesen utólagos bűnkapcsolati cselekményt nem lehet elkövetni” és a vagyon elleni bűncselekményhez nyújtott bűnszegély került megállapításra.²¹ A „célszámla” tulajdonosának több szerep is juthat, a célszámla jelzőszámának a rendelkezésre bocsátása elengedhetetlen kelléke a csalás elkövetésének, és szükségszerűen megelőzi a kár bekövetkezését, egyúttal hozzájárul ahhoz is, hogy az alapcselekmény elkövetőjének kiléte rejtve maradjon, leplezi a többi elkövetőt a haszon realizálása során, és legalább megnehezíti a bűncselekményből származó pénz nyomon követését. *Tárgyi oldalon mindekelőtt a csaláshoz nyújtott bűnszegélyként értékelhető*, viszont nem feltétlenül szükséges tudnia a számlatulajdonos elkövetőnek, hogy az illegális cselekményből származó pénz közvetlenül és nem közvetetten érkezik majd meg a számlájára. Így az előcselekmény elkövetésében tudtán kívül nyújtott segítsége miatt nem lehet felelősségre vonni.²² Az elhatárolás alapja tehát, hogy az elkövető tudattartalma mely konkrét tényeket fogja át.

A Kúria Bhar.III.1288/2017/5. számú határozata azt rögzíti, hogy az alapcselekmény és a pénzmosás elhatárolása kapcsán nem lehet azt mondani, hogy a számlatulajdonos tudata a bűnös pénz eredet leplezésre irányuló tettesi szándék vonatkozásában teljesen végtelen, azonban azt sem, hogy abban azonosulva tényállásszerű magatartást fejtett ki. A tettesi cselekvőséghez szükséges a célzat, ám a bűnrészesi elkövetéshez nem. Azt lehet mondani, hogy *a számlanyitó elkövetőnek a büntetőjogi felróhatóság alapját képező magatartása van*, ami a pénzmosás esetén eshetőleges szándékkal a bűnszegédi magatartás megállapítására ad lehetőséget.

A terhelti magatartás abban az esetben értékelhető az alapcselekmény részeként, ha a terhelt a saját *cselekvőségét megelőzően már tisztában van az alapcselekmény tettesének szándékával minden részletre* (törvényi tényállási elemre: így elkövetési magatartás, célzat stb.) kiterjedően (csalás esetében például azzal, hogy az alapcselekmény tettesének szándéka jogtalan haszonszerzésre irányul),

²¹ A Gyulai Törvényszék 19.B.95/2020/48/III. számú ítélete, ami hivatkozik Szegedi Ítéltábla Bf.II.353/2019/24., a Kúria Bfv.I.830/2017/16. számú és a Kúria Bt.III.1447/2018/12. számú döntéseire. Idézi TITTMANNÉ BABJÁK B.: i. m. 12.

²² SINKU Pál: A pénzmosás miatti bűnügyek gyakorlata – az ügyészi jogalkalmazás tapasztalatai. In: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press–OKRI, Budapest, 2017, 139–140.

és az alapcselekmény elkövetése előtt vagy közben ahhoz szándékosan segítséget nyújt. Amennyiben előbbi feltételek nem állnak fenn, akkor kizárólag pénzmosás elkövetése merülhet fel.²³

A BŰNÖSSÉG FORMÁJA

A bíróság vád alapján ítélez. A Moneyval-értékelés hivatkozott bizonyítási követelménye tesztelésére *a vádiratban azt a minősítést szükséges alapul venni, amelynek bizonyítása a legeredményesebbnek tűnik*. Annak érdekében viszont, hogy a bíróságnak lehetősége legyen akár más jogi minősítést megállapítani, minden releváns tényt fel kell tüntetni a tényállásban, azaz a bizonyítási követelmény nem mehet a tényállás megismerhetőségének rovására.²⁴

A szándék minősítésének alapja az előcselekménytől elhatároláshoz hasonlóan a tudattartalom. A korábbi évek joggyakorlatában a pénzmosás gondatlan alakzatának megállapítására került sor, amennyiben a terhelt védekezésében az szerepelt, hogy nem ismerte, a pénz miből származik. Ilyenkor a bíróság úgy foglalt állást, hogy kellő körütekintéssel a terhelt felismerhette volna, hogy az általa felvett pénz szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményből származik. Az egyik eseti döntés szerint erre következtethetett volna abból, hogy olyan személynek adta meg adatait, akivel soha nem találkozott, az adathalászat nagy médiavisszhangja miatt tudhatott róla, hogy milyen veszélyei vannak elektronikus levélben adatok közlésének, illetőleg nem kötött érvényes munkaszerződést, tulajdonképpen néhány perces munkával ezzel arányban nem álló magas összeg keresésére volt lehetőség.²⁵

Az előbbi döntést követő években egyre több pénzmosás miatti bűnügy került a bíróságok elé, a gyakorlat a tudattartalom mérlegelése, megítélése körében változott, hasonló körülmények mellett már az eshetőleges szándék megállapítható a következők szerint.

A pénzösszeg terheltlen keresztül való továbbítása észszerűtlen a banki többletköltségek és az ígért, a reális piaci mértéket meghaladó magas jutalék miatt, így csak azt a célt szolgálhatja, hogy a pénz útját ne lehessen nyomon követni. E tényekből arra vonható le következtetés, hogy a számlatulajdonos bizonyosan tudja, hogy jogellenes tevékenységben működik közre, és *tudatában megjele-*

²³ Joggyakorlatot orientáló iránymutatás a pénzmosás megállapíthatóságával összefüggésben, 10. oldal.

²⁴ A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 2/2017. (VII. 31.) LÜ h. körlevele a pénzmosás miatti bűnügyekben követendő ügyészi gyakorlat eljárásjogi szempontjairól.

²⁵ KÁRMÁN Gabriella – MÉSZÁROS Ádám – TILKI Katalin: Pénzmosás a gyakorlatban. *Ügyészségi Szemle*, 2016/5., 88–90. Az elemzett döntések a Pesti Központi Kerületi Bíróság 22.B.V.25629/2009/30. és 33.B.V.26705/2011/5. számú határozatai.

nik annak lehetősége is, hogy a rajta keresztül mozgatott pénz bűncselekmény elkövetéséből származik. A jutalék megszerzésének reményében ez iránt közömbösen cselekszik, ezért tettét rendszerint eventuais szándékkal valósítja meg.²⁶

Azonos álláspontra helyezkedett a joggyakorlat részére megfogalmazott iránymutatás. Amennyiben a terhelt tudatában – a tényként megállapítható és általa is ismert körülményekre figyelemmel – *fel kellett merülni annak, hogy az elkövetési tárgy valamilyen büntetendő cselekményből származik*, de ebbe belenyugodva cselekedett, akkor szándékos pénzmosás megállapításának van helye.²⁷

Itt említendő meg a Fővárosi Ítéltábla határozatának²⁸ a tudattartam mérlegelésekor általános érvénnyel alkalmazhatónak látszó, mintaszerű indokolása. Egy költségvetési csalás miatt folyt bűnügyben hozott döntés lényege szerint a vádlottak egyike sem rendelkezett a támogatás igényléséhez szükséges földhasználati jogosultsággal, annak tudatában regisztráltak, adták át adataikat más személyeknek, hogy később a nevükben területalapú támogatást nyújtanak be. A vádlottak büntetőjogi felelősségére még abban az esetben is okszerű következtetés vonható le, ha az állami támogatásra irányuló igénylés minden részleteivel nem voltak tisztában. A bűnsegédként elmarasztalt terheltet felelőssége abban is megragadható, hogy *nem ellenőrizték, nem jártak utána, hogy a személyes adataikat ki és mire fogja felhasználni*. A terheltet e tekintetben nem gondatlanság, hanem *minimálisan eshetőleges szándékosság* vezette, személyes adataik megadásakor legalábbis belenyugodtak abba, hogy azokat az elkövetők bűncselekmény megvalósításához is felhasználhatják.

A tudattartalomra az elkövetés körülményeiből, a megvalósítással kapcsolatos tényekből, így például a bankszámlára érkező pénzüsszegek nagysága mellett a terhelt és megbízója között kapcsolatból kell következtetni. *A gondatlan alakzat abban az esetben vizsgálendő, ha a terhelt ténybeli alapon és reálisan hibette*, hogy az elkövetési tárgy legális forrásból származik.²⁹

Ha a számlatulajdonos gondatlanságból működik közre az elkövetésben, kérdésként merül fel, hogy az őt rábíró személy milyen bűncselekmény miatt vonható felelősségre. Gondatlan alakzat esetében nem lehet szó felbujtásról, ám közvetett tettesi konstrukcióban nincs akadálya a gondatlan elkövető beszerzője felelőssége megállapításának. *„Ha a tévedésben levő személy tévedését gondatlansága okozta, és a törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli, akkor büntethető lesz mind a közvetett tettes, mind a gondatlansága miatt tévedésben lévő személy.”*³⁰

²⁶ SINKU P.: i. m. 141–142.

²⁷ Joggyakorlatot orientáló iránymutatás a pénzmosás megállapíthatóságával összefüggésben, 9. oldal.

²⁸ Fővárosi Ítéltábla Bf.210/2021/97. számú másodfokú határozata.

²⁹ MEZEI K. (2019): i. m. 163–167.

³⁰ A Kúria Bfv. 1600/2017/7. számú határozatának indokolása utolsó bekezdését hivatkozva

AZ ELKÖVETÉSI MAGATARTÁS CÉLZATA

Egy *Albert Einstein*nek tulajdonított mondás szerint a kreativitás titka, hogy jól tudod leplezni a forrásaidat.³¹ A pénzügyi műveletek során az elkövetőnek a dolog eredetének leplezése végett kell eljárnia, és ez jelenti a bűncselekmény célzatát. Az elkövető az illegálisan szerzett pénzt legális forrásból származónak tünteti fel az eredet leplezése érdekében, és erre a célra vonható le következtetés minden olyan magatartásból, amely az illegális vagyon és az annak forrását képező bűncselekmény egymástól való eltávolítására irányul.³²

A leplezés érdekében kifejtett magatartások jogi minősítésekor állást kell foglalni, hogy azok az alpbűncselekmény keretei között értékelendők, vagy önállóan pénzmosást valósítanak-e meg. Kiemelten fontos az utócelekmények körültekintő vizsgálata, céljuk feltárása, hogy azok az alpbűncselekményből származó *haszon realizálását szolgálják-e, illetve az alpbűncselekmény leplezését* a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülése érdekében, avagy valóban a pénz bűnös eredetét és annak további útját kívánják leplezni, és ezek a műveletek mennyiben alkalmasak a leplezési cél eléréséhez.³³ *Gál István* nézete szerint a gazdasági tevékenység gyakorlása során megvalósított pénzmosás nem más, mint a költségvetési csalás komplementer művelete.³⁴

A (saját) pénzmosás utócelekményeinek értékelésekor így figyelmet érdemel, hogy a magatartással az elkövető *növeli vagy fenntartja az előcelekményével okozott sérelmet*, hogy a bűncselekménnyel megszerzett dologból származó előny elkövető általi biztosításáról van-e szó, amely büntetlen utócelekmény.³⁵ A pénzmosás első alapesete eshetőleges szándékkal is elkövethető. Ahhoz, hogy ilyen szándék ne legyen megállapítható, fenn kell állnia egy olyan körülménynek, amely az eredmény elmaradását érintő könnyelmű bizakodásra utal, vagy a hanyag gondatlanságot megalapozza. Ilyen megállapítás azt feltételezi: az el-

---

meg *Péceli Ádám* a *Kérdések és válaszok a gyakorlatból* címmel, 2023. április 18. napján az ügyészség részére, a pénzmosás és a vagyonviszaszerzés aktuális jogalkalmazási tapasztalatai témában tartott országos távoktatás előadásán.

³¹ Sok idézetkutató azt állítja, hogy ez az idézet valójában a neves angol kommentátor és műsorszolgáltató, *Cyril E. M. Joad* 1926-ban tett nyilatkozatából fejlődött ki.

³² MEZEI K. (2019): i. m. 162.

³³ Uo. 163–167.

³⁴ GÁL István László: A pénzmosás új elkövetési tárgya. In: BUJTÁR Zsolt – SZÍVÓS Alexander Roland – GÁSPÁR Zsolt – SZILOVICS Csaba – BRESZKOVICS Botond (szerk.): *Kriptoeszközök világa a jog és gazdaság szemszögéből*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2021, 105.

³⁵ Ahogyan ezt a más bűncselekmények kapcsán az 1/2005. Büntető-polgári jogegységi határozat és a BH2022. 148. számon közzétett Kúria Bfv.I.693/2021/6. számú határozat 46. bekezdése rögzíti.

követőt nem érdekli a tény, hogy az általa megszerzett vagyon bűnös eredete a kívüllág számára tudottá válik, amely logikus emberi („elkövetői”) gondolkodás mellett nehezen képzelhető el.³⁶

A Kúria egyik, 2021. év nyarán hozott döntése ugyanakkor azt rögzíti, hogy a terhelt már azzal a pénzmosás szándékos alakzatát valósítja meg, amennyiben saját valós szándék nélkül, jövőbeli, tisztázatlan eredetű és kifejezetten eltitkolandó pénzeszközök fogadására nyit számlát, hogy az érkező összegeket készpénzben felvegye és az ismeretlen megbízó részére átadja. Ilyen ismérvek mellett *maga a számlanyitás alkalmas az arra érkező pénz eredetének leplezésére, a megbízó személy névtelenségének megőrzésére; s a cselekmény célja éppen ez.*³⁷

Fontos hangsúlyozni, hogy *az eredetleplezési célzatot nem lehet kiterjesztően értelmezni*, mert ez oda vezetne, hogy a pénzmosás megállapítására akkor is sor kerülhetne, ha az eltulajdonított pénzt az elkövető külföldi fizetőeszközre váltja, mivel azt egy utazás során kívánja elkölteni.³⁸ Ahogy nehéz megbarátkozni azzal a gondolattal is, hogy egy tolvaj, aki az erdőben rejti el a lopott pénzzel teli táskát, büntetőjogi felelősségre vonható pénzmosásért, azon az alapon, hogy elleplezte bevételei helyét.³⁹

A VAGYON NYOMON KÖVETHETŐSÉGE, EREDETÉNEK BIZONYÍTÁSA NEMZETKÖZI KITEKINTÉSSSEL

Aktuálisan a legnagyobb kihívásnak a professzionális pénzmosó hálózatok és a pénzmosás mint szolgáltatás megjelenése tekinthető, ami több szervezett bűnözői csoportot kiszolgál, határokon átnyúló tevékenységű és strukturált szerkezetű.⁴⁰ A bűncselekmények és a bűncselekményekből származó jövedelmek határokon átnyúló jellege veszélyezteti az uniós pénzügyi rendszer keretében a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzésével kapcsolatban tett erőfeszítéseket.⁴¹ Az ügyészség pénzmosással kapcsolatos országos gyakorlatának

³⁶ POLT Péter: A saját pénzmosás dogmatikai kérdései. *Belügyi Szemle*, 2023/5., 776. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.2>

³⁷ A BH 2021. 10.278., Kúria Bfv.II.1374/2020. számú határozatra utal MEZEI K. (2023): i. m. 529–530.

³⁸ BH2006.143; Heves Megyei Bíróság B.582/2010/199.

³⁹ PÉCELI Á. (2022): i. m. 253.

⁴⁰ Az EUROPOL és az UNODC adatai alapján a kiterjedésük nagyobb, mint eddig gondolták mutatott rá *Bányai Endre Emil* a NAV KI PTEI osztályvezetője, *A pénzmosás aktuális jogalkalmazási tapasztalatai* címmel, 2023. április 18. napján az ügyészség részére, a pénzmosás és a vagyonvisszaszerzés aktuális jogalkalmazási tapasztalatai témában országos távoktatáson tartott előadásában.

⁴¹ A Pénzmosás és a Terrorizmusfinanszírozás Elleni Küzdelem Hatóságának létrehozásáról, valamint az 1093/2010/EU, az 1094/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet módosításáról

2020. évi vizsgálata alapján az előcselekmények 80 százaléka külföldön elkövetett, legjellemzőbb módszer a pénzfutár.⁴²

A hatályos szabályozás is fenntartotta az ún. „*all-crime*” szemléletet, azaz a vagyonnak „büntetendő cselekményből” kell származnia. A „származás” legál-definícióját a Btk. továbbra sem határozza meg, így a jogalkalmazóra vár annak tartalommal való kitöltése.⁴³ A nyomon követhetőség a vagyongeneráló alapcselekmény és a legalizálásra irányuló deliktum közötti egyértelmű kapcsolat. Ez újabb, a bizonyítási eljárás során teljesítendő követelmény, a vagyonnak azonosíthatónak és egészen bűnös eredetéig visszamenőleg nyomon követhetőnek kell lennie.⁴⁴

Nemzetközi példák alapján a jogellenes forrás bizonyításának két közvetett módja is van. Az egyik a pénzmosás elválasztása az alapcselekménytől, és a felelősség közvetett bizonyítékokra alapozása; míg a másik a szerzett és a ténylegesen meglévő vagyon közötti aránytalanságon alapuló, megmagyarázatlan vagyonosodás általános alapbűncselekményének a bizonyítása.⁴⁵

A magyar büntetőjogban a kiterjesztett vagyonek Kobzás⁴⁶ jogi megközeletése, amely intézkedés a törvényesen elérhető anyagi helyzet és a tényleges életmód és vagyon közötti különbség kimutatásán alapul, könnyen alkalmazható lehetne a „megmagyarázhatatlan gazdagodás” büntetőjogi tényállásánál is, amely nemcsak a pénzmosás előcselekménye lehetne, hanem az aránytalan vagyonszám Kobzás útján történő elvonásának alapja is.⁴⁷

Az új tényállás ekként nem a magyar büntető anyagi jog kitagadottja, hanem európai uniós gyökereű örökbefogadottja lenne.⁴⁸

---

szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatának preambuluma, az új hatóságnak 2024 elejére teljes körűen működőképesnek kell lennie.

⁴² PÉCELI Ádám: *Pénzmosás, az országos gyakorlat változásai*. „A terrorizmus, a pénzmosás és a cybercrime elleni küzdelem elméleti kérdései és gyakorlati tapasztalatai” című, 2021. december 9. napján megtartott ML-FT BBA képzésen elhangzott előadás.

⁴³ JACSÓ Judit: A pénzmosás hatályos magyar büntetőjogi szabályozása az európai uniós elvárások tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/3. különszám, 215. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1467>

⁴⁴ PÉCELI Á. (2019): i. m. 324–325.

⁴⁵ PÉCELI Á. (2022): i. m. 235. A szerző bemutatja a holland bírói gyakorlat által kidolgozott hatlépcsős eljárást (241–242.), valamint az olasz „csökkentett bizonyítási követelményeket” a „jogellenes megtakarítások saját haszonra történő tisztára mosása” körében (245.).

⁴⁶ A 2014/42 (EU) irányelv nyomán a magyar Büntetőtörvénykönyvben 2016. október 28. napjával jelent meg.

⁴⁷ SINKU P.: i. m. 148.

⁴⁸ KATONA Tibor: A magyar büntető anyagi jog kitagadottja: az autonóm pénzmosás. In: GÁL Andor – KARSAI Krisztina (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016, 205–210.

Több külföldi állam büntetendővé nyilvánította a Varsói Egyezményben is körülírt, úgynevezett autonóm vagy önmagában álló pénzmosást. Az önálló pénzmosás lényege, hogy a pénzmosást elválasztja az alpbűncselekménytől, az elkövetőt anélkül lehet büntetőeljárás alá vonni és elítélni, hogy pontosan ismernék a bevételek forrását, keletkezésének módját.⁴⁹ Gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítására abban az esetben kerül sor, ha valaki nagy mennyiségű készpénzt tart a birtokában, és az ezzel kapcsolatos nyilatkozattételi kötelezettségét elmulasztja.⁵⁰ A belföldre történő készpénzszállítás bejelentési kötelezettsége, valamint a súlyos büntetőjogi kötelezettségek – például a visszatartás és a készpénz lefoglalása – bevezetése, mulasztás és az azonosíthatatlan forrás esetén bizonyosan hozzájárulna a nem nyomon követhető bűncselekményből származó pénzáramlás visszaszorítása sikeréhez.⁵¹

ZÁRSZÓ

Az egyre nagyobb számban megvalósuló pénzmosás bűncselekmények értékelése kapcsán a joggyakorlat változik, egyre kiforrottabb lesz. A 2016 szeptemberében publikált Moneyval-vizsgálat eredményei nyomán a joggyakorlatot orientáló iránymutatások kialakítása vált szükségessé, egyebek mellett azon kérdésben, hogy mit és milyen mértékig szükséges bizonyítani a pénzmosás megállapíthatóságához.

A 6AMLD preambulumban „bűncselekmény” fogalom a bizonyítási követelmények mérséklésére szolgáló kifejezésként jelenik meg, az alapcselekmény létrehozott bizonyítékokon alapuló következtetés lehetőségére utal. Az alapcselekmény bizonyítási szintje, jogi értékelése szempontjából több olyan irányadónak tekinthető hazai bírósági döntés született az utóbbi években, amelyek indokolása kifejezetten a Varsói Egyezményre és a hozzá fűzött magyarázatra támaszkodik.

Az alapcselekmény és a pénzmosás elhatárolás alapja, hogy az elkövető tudattartalma mely konkrét tényeket fogja át; a terhelt a cselekvőségét megelőzően tisztában van-e az alapcselekmény tettesének szándékával minden részletével. A tudattartalomra az elkövetés körülményeiből, a megvalósítással kapcsolatos tényekből kell következtetni. A gondatlan alakzat abban az esetben vizsgálendő, ha a terhelt ténybeli alapon és reálisan hihette, hogy az elkövetési tárgy legális forrásból származik. A tettesi cselekvőséghez szükséges célzat, a részesi elkövetéshez a büntetőjogi felróhatóság alapját képező magatartás és eshetőleges szándék.

⁴⁹ PÉCELI Á. (2022): i. m. 238.

⁵⁰ SINKU P.: i. m. 148.

⁵¹ PÉCELI Á. (2022): i. m. 266.

Egy 2021-ben hozott kúriai döntés alapján a saját valós szándék nélkül, jövőbeli, tisztázatlan eredetű eltitkolandó pénzeszközök fogadására a számlanyitás, az érkező összegek készpénzben felvétele és az ismeretlen megbízó részére átadása ilyen következtetés levonására ad alapot, maga a számlanyitás alkalmas az arra érkező pénz eredetének leplezésére, a megbízó személy névtelenségének megőrzésére.

A fejlődő joggyakorlat deklarált célja a büntető igazságszolgáltatás eredményesebb működése, a büntetési célok nagyobb fokú érvényesülése, amely törekvés „bátrabb” mérlegelésre is ösztönözheti az eljáró ügyészt.

Kiemelten fontos viszont az utócelemeknyek körültekintő vizsgálata, céljuk feltárása, hogy azok valóban a pénz bűnös eredetét és annak további útját kívánják-e leplezni avagy az alapcelemekny körében nyerhetnek ezen magatartások értékelést.

A nyomon követhetőség, az összekötő kapcsolat leírása egy újabb bizonyítási követelmény, szervezett bűnözés és határokon átnyúló bűncselemeknyekből származó jövedelem esetén komoly kihívásokkal. A jogellenes forrás bizonyítására több külföldi megoldást találhatunk, nyitva állhat a magyar büntetőjogi gyökerektől sem idegen példa is a jogalkotás számára.

Soraimat *Tóth Mihály* szavaival zárom: „*Fokozottabb figyelmet kell fordítani a pénzmosást lehetővé tévő előzményekre. S nem elsősorban vagy nem is csak azért, mert ezek szükségyszerű feltételei a pénzmosás megállapíthatóságának, hanem azért, mert igazán hatékonyan az előzmények kellő időben történő feltárásával akadályozható meg az, ami utána következik.*”⁵²

⁵² TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselemeknyek*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002, 14.

DÁVID LILLA IVETT*

A segítségnyújtás elmulasztása és az emberölés elhatárolási kérdései

BEVEZETÉS

A segítségnyújtás elmulasztásának alapesete tiszta mulasztásos bűncselekmény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 166. § (2) bekezdése viszont – ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna – már eredményt is értékel. Még súlyosabban minősül a cselekménye annak, aki a segítségnyújtásra egyébként is köteles, ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna.¹ A segítségnyújtás elmulasztását leggyakrabban a cserbenhagyástól szükséges elhatárolni. Halálos eredmény esetén azonban szükség lehet a segítségnyújtás elmulasztásának minősített esetei és a mulasztásos emberölés elhatárolására is. Sok esetben a bíróság a segítségnyújtás elmulasztásának megállapíthatóságát már pusztán a speciális segítségnyújtási kötelezettség fennálltára alapozva kizárja, holott ez önmagában nem lehet alapja az elhatárolásnak.² Annak érdekében, hogy a szándékos mulasztásos emberölést, a gondatlan mulasztásos emberölést, a segítségnyújtás elmulasztásának a Btk. 166. § (2) és (3) bekezdésében értékelt esetét egzakt módon el tudjuk határolni egymástól, három kérdést kell megválaszolnunk. Elsőként az tisztázandó, hogy

---

* DÁVID Lilla Ivett, egyetemi adjunktus, ELTE ÁJK

¹ Btk. 166. § (3) bek.

² Lásd például a BH2013. 112. De a Legfelsőbb Bíróság BH1992. 441. szám alatt közzétett döntésében adott iránymutatás is azt hangsúlyozza, hogy a mulasztással elkövetett emberölés „megszemélyesített” a sértett és az elkövető között fennálló kapcsolat miatt, míg a segítségnyújtás elmulasztását megalapozó mulasztás általában személytelen jellegű, vagyis elmulasztott kötelezettség általános vagy speciális jellegét hangsúlyozza elhatárolási alapként. Azonban ez alapján a segítségnyújtásra egyébként is köteles személy mulasztása abban az esetben, amikor a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna, nem különíthető el a mulasztással elkövetett emberöléstől.

milyen a segítségnyújtási kötelezettség jellege: van-e a mindenkit terhelő, általános segítségnyújtási kötelezettségen túli speciális kötelezettsége az elkövetőnek. A második kérdés az, hogy a segítségnyújtás elmulasztására szándékosan vagy gondatlanul kerül-e sor. Végül vizsgálandó, hogy a halál tekintetében szándékosság vagy gondatlanság áll-e fenn.

A MULASZTÁS OKOZATOSSÁGA

Különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés is valósítható meg mulasztással, de általában a nemtevést a közvélemény is kevésbé ítéli el, mint a bűnös tevékenységet. Már a Theresiana is mellőzni rendelte a minősített halálbüntetést arra az anyára, akinek mulasztása vezetett gyermeke halálához – és karddal végeztette ki.³ A mulasztás kifejezett említésének elmaradása⁴ – a Csemegi Kódexnek⁵ már sem az első részében, sem a XVIII. fejezetében nem szerepelt ilyen megkülönböztetés – jelzi, hogy egyenlően bírálendő el a tevéssel megvalósított cselekményekkel.⁶ A társadalomra veszélyesség fogalmában történő későbbi megjelenése ellenére *Nagy Ferenc* a mulasztásra vonatkozó törvényi szabályozás hiányát a *nullum crimen sine lege* elv megsértésének tartotta.⁷

A vizsgálandó minősített esetekben⁸ a segítségnyújtás elmulasztásáról nem tiszta mulasztásos bűncselekményként beszélünk, így felmerül a mulasztás okozatosságának megítélése, amely vitás kérdés a jogirodalomban.

Losonczy István már a múlt század harmincas éveiben jogfilozófiai alapon dolgozta ki a mulasztás okozatosságának kérdéskörét. Máig érvényes okfejtése szerint a mulasztás felrovása helytelenül, az okozatosság fennállásának vélelmezéséből ered, holott a mulasztás önmagában sohasem hozhat létre oksági kapcsolatot. Ezért a mulasztás büntetőjogi értelmezéséhez elkerülhetetlen a mulasztás köteletség-ellenességének megállapíthatósága, ebben az esetben ugyanis a büntetőjogi felelősséget nem pusztán a cselekvéstől való tartózkodásra, hanem előírt cselekvéssel ellentétes, azt negligáló tartózkodásra alapítjuk.⁹

³ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 312.

⁴ Az 1843. évi javaslat külön említette a mulasztást is. (KÁDÁR M. – KÁLMÁN Gy.: i. m. 312.)

⁵ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről

⁶ KÁDÁR M. – KÁLMÁN Gy.: i. m. 312.

⁷ Lásd erről bővebben NAGY Ferenc: Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról. *Magyar Jog*, 2015/11., 613–619.

⁸ Btk. 166. § (2)–(3) bek.

⁹ LOSONCZY István: *A mulasztási bűncselekmény okozatossága*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1937

A büntetőjogban az okozati összefüggés funkciója nem egy természeti folyamat kifejezése, hanem annak a felelősségi mozzanatnak a jelzése, amelynek folytán valaki egy diszpozíciószerű eredmény bekövetkezése esetén – nem pedig annak egyszerű mechanikai előidézése miatt – tárgyilag felelőssé tehető.¹⁰ Érdekesen szemlélteti a mulasztás okozatosságának problémáját *W. Wolter*, aki szerint minden vegyes mulasztásos cselekményt két, egymásra merőleges sík jellemez. Az egyik az *okozatosság*, amely egy tevékenységtől az okozati összefüggésen keresztül az eredményhez jut el, míg a másik a *mulasztás*, amely az okozati összefüggés hiányán keresztül az ellenkező eredmény hiányához vezet. A két – egymásra merőleges – sík az eredmény pontjánál találkozik egymással. „Az eredmény azonban mindig valamely cselekvés, azaz pozitív emberi magatartás által megindított okozati sor következménye. A mulasztás szempontjából pedig a bekövetkezett eredmény mindig hiányt, méghozzá az ellenkező eredmény bekövetkezésének hiányát jelenti, amelynek beállása érdekében az elkövetőnek kötelességszerűen kellett volna cselekednie.”¹¹ Ahogy *Földvári József* is írta: a mulasztót azért vonjuk felelősségre, mert – ugyan nem okozta az eredményt, de – okozhatta volna az eredmény elmaradását.¹² A mulasztás tehát nem abszolút semmi¹³, hanem jogellenes erőpihentetés, annak ellenére, hogy az elkövetőnek objektív képessége és szubjektív lehetősége is lenne az erő kifejtésre.¹⁴ Mindezek alapján annak a férfinak a felelősségét, aki édesanyjának ápolását, gondozását elmulasztotta, azért állapítjuk meg, mert okozhatta volna a halál elmaradását, de nem tette. A bírói gyakorlatban azonban ez a quasi okozati összefüggés¹⁵ a következőképpen jelenik meg: a terhelt mulasztása és a sértett halála között közvetlen okozati összefüggés ismerhető fel¹⁶; a sértett halálának közvetlen oka a terhelt mulasztása volt¹⁷.

¹⁰ BÉKÉS Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 330.

¹¹ KÁDÁR M. – KÁLMÁN Gy.: i. m. 316.

¹² FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 110.

¹³ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 109.

¹⁴ GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 207.

¹⁵ BH2013. 112.

¹⁶ BH1982. 316.

¹⁷ BH2009. 291.

166. § (2) SEGÍTSÉNYÚJTÁS ELMULASZTÁSA: HA A SÉRTETT MEGHAL, ÉS ÉLETÉT A SEGÍTSÉGNYÚJTÁS MEGMENTHETTE VOLNA

A hatályos szabályozás¹⁸ – az 1978-as Btk.-hoz hasonlóan – kizárólag a szándékos alakzatát rendeli büntetni a segítségnyújtás elmulasztásának, és továbbra sem tartalmazza a segítségre szorulás fennállását. „*A segítségre szorulás tényének tényállási elemmé tétele olyan pozitív irányú bizonyítást követelne meg, amely visszas eredménnyekkel járna.*”¹⁹ Aki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van, ha a sértett meghal és az életét a segítségnyújtás megmenthette volna, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.²⁰ Nem segítségre szorulóként jelöli tehát meg a passzív alanyt a jogalkotó, hanem sérültként vagy közvetlen veszélyben lévőként. Elkövetési magatartásként pedig az ilyen személy segítség nélkül hagyása értékelhető.

Az általános segítségnyújtási kötelezettség fennállásának tudata azt jelenti, hogy az elkövetőben tudatosulnak azok a tények, melyekből a rendes élettapasztalat szerint arra lehet következtetni, hogy valaki sérülést, esetleg egészségkárosodást szenvedett, szenvedhet el, így különösen, ha valakinek az esését, lezuhanását, balesetét, rosszulletét, veszélyes helyzetét, öngyilkosságra irányuló tevékenységét észleli. A segítségnyújtási kötelezettség elmulasztására irányuló szándéknak e helyzet felismerésekor kell fennállnia.²¹

Az általános segítségnyújtási kötelezettség²² teljesítéséhez tartozik a segítségnyújtás felajánlása, amely a segítség megadására vonatkozó készség, valamint az erre vonatkozó hajlandóság kinyilvánításában jut kifejezésre, továbbá a tényleges segítségnyújtás, amely a tényleges egészségügyi segítségnyújtást és az egészség további károsodásának megakadályozását vagy a veszélyhelyzet

¹⁸ A Csemegi-kódex III. büntetőnovellája (1948. évi XLVIII. törvény) vezette be az általános segítségnyújtási kötelezettséget „baleset áldozatának cserbenhagyása” elnevezéssel. Az követte el, aki egy sérülés vagy baleset áldozatát a sérülés vagy baleset okozta helyzetben feltalálva a tőle elvárható segítség nélkül hagyta.

¹⁹ Indokolás a 2012. évi C. törvény 166. §-ához. „A sérült vagy veszélyhelyzetbe került személy tényleges segítségre szorultsága nem tényállási eleme a szóban levő bűncselekménynek, ez ugyanis olyan objektív jellegű körülmény, amelyet általában csak utólagosan lehet megállapítani, s a sérülés jellegét vagy akár a halál beállását semmiképpen sem lehet az elkövető szubjektív megítélésére bízni, mert ez általában csak különleges szakismeretet igénylő, alapos orvosi vizsgálat alapján ítéltető meg.” BH1985. 331.

²⁰ Btk. 166. § (1)–(2) bek.

²¹ NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 122.

²² BH1985. 331.

megszüntetése érdekében szakismerettel rendelkező személyek, szervek értesítését jelenti.

A segítségnyújtásnak olyannak kell lennie, amely az eset körülményeit figyelembe véve az elkövetőtől elvárható.²³ Az elvárhatóság kérdésének vizsgálata kiterjed az elkövető pszichikai, fizikai állapotára. Személyes tulajdonságai az elvárható segítségnyújtás módját és mértékét is befolyásolják. Megkülönböztetett figyelemmel vizsgálándók azok az esetek, amikor a sérült visszautasítja a segítséget. A mozgásképtelen, a gyermekkorú vagy láthatóan súlyosan sérült esetében a bejegyzés hiányában is kötelező a szükséges intézkedés. Az önhibából származóan késedelmes vagy nem önkéntes, utólagos segítségnyújtás ellenére megvalósul a bűncselekmény, mert a mulasztás pillanatában a cselekmény befejezetté válik.²⁴

A bíróság²⁵ szerint az ittas terhelt nem nyújtotta a tőle elvárható segítséget, amikor az ittas, magatehetetlen ismerőst annak szintén ittas férjével együtt a havas úton egy kilométeren keresztül vonszolta, majd mikor a férj felhagyott felesége segítségével, a terhelt tovább bajlódott a nővel. Próbálta karon fogva vezetni, majd kabátja fektetve húzta a havas úton. Másoktól is segítséget kért, de nem kapott. Egy út mellett lévő romos épülethez vonszolta a nőt, és ott a kabátjára fektette. Az épületben a hőmérséklet a kintivel megegyező volt: mínusz 19 fok. Ekkor a férfi a nő férje után indult. A férj elzárkózott attól, hogy felesége után visszainduljon a terhelttel a romos épülethez. Ekkortól az ismerős sem tett több erőfeszítést a nő életének megmentésére, aki kihűlés következtében meghalt.

A halálos eredmény tekintetében segítségnyújtás elmulasztásakor mind a szándékosság, mind a gondatlanság fennállhat.²⁶ Bármilyen elvetemült szándéktól vezérelve kívánja is a sértett halálát a segítséget elmulasztó – például özvegyét, munkahelyi pozícióját, ingatlanát kívánja „megszerezni” –, sosem lesz szándékos emberölés a mulasztása, ha csak az általános, mindenkit terhelő segítségnyújtási kötelezettség terheli, és a halálhoz vezető okfolyamatot nem ő indította el.

Amennyiben az elkövető tévedésben van, és a sérülés jellegéből kiindulva azt hiszi, hogy a sérült már meghalt, holott még életben van, és életét a segítségnyújtás megmenthetné, nem büntethető akkor sem, ha a kellő figyelem vagy körültekintés tanúsítása esetén ezt felismerhette volna, mert a gondatlan mulasztást e tényállás keretében – általános segítségnyújtási kötelezettség fennállásakor – nem rendeli büntetni a törvény. Ha tévesen úgy véli, hogy nem történt

²³ Indokolás a 2012. évi C. törvény 166. §-ához.

²⁴ VÁGÓ Tibor – PÁLINKÁS György: A cserbenhagyás és a segítségnyújtás elmulasztásának megítéléséről. *Belügyi Szemle*, 1984/1., 17.

²⁵ BH1992. 441.

²⁶ „Amennyiben az elkövetőt a halálos eredmény tekintetében akár szándékosság, akár gondatlanság terheli, a cselekmény segítségnyújtás halált okozó elmulasztása büntetendő minősül.” BH1992. 441.

sérülés, vagy nincs közvetlen veszélyhelyzetben a sérült – mozgása, viselkedése alapján – akkor sem állapítható meg a segítségnyújtás elmulasztása.

2020 novemberében egy út menti gödörbe esett egy férfi. Kamera rögzítette, amint egy arra sétáló járókelő észlelte őt, elővette a telefonját, de nem segítséget hívott a számára, hanem lefényképezte a lábaival felfelé kapálózó férfit, – akit másnap reggel holtan találtak – majd tovább sétált.²⁷ Vegyes kommentekkel reagált a közvélemény az esetre. Többen említették, hogy próbáltak már ittas személynek segítséget nyújtani, de az rájuk támadt, esetleg a mentősök szemrehányást tettek nekik, hogy feleslegesen hívták ki őket.²⁸ A többség azonban elítélte a mulasztást, felismerve a súlyát annak, hogy egy telefonhívással valószínűleg megmenthette volna a gödörbe esett életét.

Ha azonban a sértett halála elkerülhetetlen, az eredmény az elkövetőnek nem beszámítható, vagyis nem minősül a cselekménye a 166. § (2) bekezdése szerint súlyosabban, hiszen az életét a segítségnyújtás nem menthette volna meg. Mivel a törvény objektív büntethetőségi feltételként fogalmazza meg, hogy „életét a segítségnyújtás megmenthette volna”, az elkövető bűnösségének erre nem kell kiterjednie²⁹, az ehhez fűződő tudattartalom akár hiányozhat is³⁰.

A segítségnyújtás elmulasztásának első minősített esetét³¹ valósítja meg tehát az elkövető, aki szándékosan nem tesz eleget általános segítségnyújtási kötelezettségének, ha a sértett meghal – akár szándékosság, akár gondatlanság terheli a halál tekintetében – és életét a segítségnyújtás megmenthette volna.

166. § (3) SEGÍTSÉNYÚJTÁS ELMULASZTÁSA: HA A SÉRTETT MEGHAL, ÉLETÉT A SEGÍTSÉNYÚJTÁS MEGMENTHETTE VOLNA ÉS AZ ELKÖVETŐ A SEGÍTSÉNYÚJTÁSRA EGYÉBKÉNT IS KÖTELES

E minősített esetben a segítségnyújtás elmulasztása szintén szándékosan történik, viszont a segítséget elmulasztót speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli – nem csupán az általános, mindenkit terhelő, büntetőjogi rendelkezés.

²⁷ <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/felhivasok/aganu-szerint-hagya-meghalni-a-xxii>

²⁸ „A közterületen vagy nyilvános helyen tartózkodó, magatehetetlen ittas személyt a mentőszolgálat kijózanítás céljából megfigyelésre, ellátásra egészségügyi szolgáltatóhoz szállítja. A mentés igénybevételéhez való jog Magyarország területén mindenkit megillet.” 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.), 94–95. § (6) bek.

²⁹ KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. Orac Kiadó, Budapest, 2023

³⁰ KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023

³¹ Btk. 166. § (2) bek.

zésen alapuló segítségnyújtási kötelezettség. E speciális kötelezettségre a Btk. úgy utal, hogy az elkövetőt a segítségnyújtásra „egyébként is köteles” személynek nevezi.

Családjogi szabályok alapján ilyen fokozott felelősség terheli a szülőt a gyermekével, a gyermeket idős szülőjével³², valamint a házastársakat³³ és az élettársakat³⁴ is egymással szemben. Ilyen kötelezettség forrása lehet polgári jogi szerződés³⁵ – például házi betegápolás – de „egyébként is köteles” a segítségnyújtásra néhány foglalkozás gyakorlója: orvos³⁶, mentő, betegápoló, óvónő, tűzoltó, vízimentő-szolgálat tagja.³⁷

A KRESZ 58. §-ának (1) bekezdése a balesettel érintett, az (5) bekezdése pedig a balesettel nem érintett járművek vezetői részére ír elő segítségnyújtási kötelezettséget személyi sérülés esetén. E rendelkezések alapján a járművek vezetői segítségnyújtásra egyébként is köteles személyek lennének, de a Btk. 166. § (4) bekezdése értelmében a kizárólag a közlekedési szabályok alapján fennálló ezen kötelezettségük önmagában nem alapozza meg a (3) bekezdés utolsó fordulata szerinti súlyosabb minősítést. E rendelkezés nélkül a balesettel nem is érintett jármű vezetőjét is indokolatlanul fokozottabb büntetőjogi felelősség terhelné.

E különös segítségnyújtási kötelezettség elmulasztása esetén a sértett halálára kizárólag az elkövető gondatlansága terjedhet ki.

Nem látta megállapíthatónak a bíróság annak a terheltnek a halálos eredménybe történő belenyugvását, aki otthon szülő feleségéhez nem hívott segítséget, így mu-

³² A tartási kötelezettség az egyenesági rokonokat terheli egymással szemben, de ha a tartásra jogosult gyermeknek tartásra kötelezhető szülője nincs, eltartása távolabbi felmenőire hárul, illetve, ha a tartásra jogosultnak nincs gyermeke, távolabbi leszármazói kötelesek őt eltartani. [Ptk. 4:196. § (3)–(4) bek.] Magyarország Alaptörvénye alapján is kötelesek a szülők kiskorú gyermekükről, valamint a nagykorú gyermekek rászoruló szüleikről gondoskodni. [Alaptörvény XVI. cikk (3)–(4) bek.]

³³ BH2010. 2115.

³⁴ BH2013. 112.

³⁵ BH1992. 441.

³⁶ Eütv. 125. § Sürgős szükség esetén az egészségügyi dolgozó – időponttól és helytől függetlenül – az adott körülmények között a tőle elvárható módon és a rendelkezésére álló eszközöktől függően az arra rászoruló személynek elsősegélyt nyújt, illetőleg a szükséges intézkedést haladéktalanul megteszi. [Az ítélezési gyakorlat szerint amikor az orvos gyógyító tevékenységet végez, akkor a betegnek nem segítséget nyújt, hanem gyógyítja őt, így az e körben jelentkező kötelességzegéssel nem segítségnyújtást mulaszt el, hanem az orvosi foglalkozás szabályait szegi meg, így cselekménye foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés. Az általa észlelt közlekedési baleset kapcsán viszont segítségnyújtási kötelezettség terheli. KÓNYA I. (szerk.): i. m.]

³⁷ TÓTH Mihály (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Különös rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 116.

lasztását a segítségnyújtás elmulasztásának ezen minősített eseteként értékelte.³⁸ A sértett férje előtt is sokáig titkolta terhességét. A férfi győzködte feleségét, hogy terhessége alatt menjen el orvoshoz, de az asszony azt mondta, ő tudja, mikor kell orvoshoz fordulnia. Az otthon megindult szülés során észlelhető rosszulletekor is azt válaszolta a vádlott érdeklődésére, hogy semmi baja. Férje távollétében a nő megfojtotta az egészséges újszülöttet, de nem mondta meg a férjének, hogy mi történt a gyermekkel. Mivel a szüléskor a méhlepény egy darabja nem távozott a méhből, az asszony vérvesztéses sokk következtében meghalt. A férj mulasztásának és a halálos eredmény tekintetében fennálló bűnösségének vizsgálata során lényeges körülmény, hogy a családban a sértett – feleség – akarata érvényesült, ő volt a családfő. A férj számára egyértelmű volt, hogy az asszony nem kíván orvosi segítséget, mivel a terhessége kitudódását, és az újszülöttel történtek mással való megosztását el szeretne volna kerülni. Észlelte ugyan, hogy a felesége egyre rosszabbul van, és egyre gyengébb, segítséget azonban nem hívott hozzá. Este 8 óra körül a nagyobb gyermekek hívtak mentőt anyjukhoz. A szüléstől a halál bekövetkezéséig órák teltek el, de az idejében végzett orvosi beavatkozás a sértett életét megmenthette volna. A férj nem volt járatos a szülés utáni teendőknél, sem tájékozott annak veszélyeiben. Felesége meghatározóan erős egyénisége miatt akaratának tiszteletben tartása szerepet játszott a segítségnyújtásának elmulasztásában. Ha fel is merült a tudatában a halál lehetősége, abba bele nem nyugodott.

A következő esetben a halálos eredmény elmaradt ugyan, elmaradása azonban a véletlenül múlt. Érdekes megfigyelni, mi támasztotta alá az ítélőtábla szerint azt, hogy a terhelt tudatában a halálos eredmény fel sem merült, vagyis cselekménye nem emberölés kísérletének, hanem segítségnyújtás elmulasztásának minősült. A sértett halála esetén így a segítségnyújtás elmulasztásának a most vizsgált minősített esetét³⁹ kellett volna megállapítani, hiszen speciális segítségnyújtási kötelezettségét szándékosan mulasztotta el a terhelt, és a halálos eredmény tekintetében az alábbi logika alapján gondatlansága lett volna csak megállapítható.

A terhelt – gyermeke felszólítására – vasárnap 12.13 órakor felhívta az orvosi ügyeletet és elmondta, hogy felesége előző nap „bekómált”, és arról érdeklődött, hogy ha kórházba kerül, milyen hosszú időt vesz igénybe az orvosi kezelése. A sértett ekkor közel egy napja felébreszthetetlen állapotban volt, hányt, majd lesett a kanapéról a földre. Az ügyeletes felajánlotta, hogy a sértetthez mentőt küld, azonban a terhelt a mentő küldését elhárította. Mikor végül anyósának telefonon elmondta, hogy a sértett milyen állapotban van, anyósa utasította a mentők kihívására. A lakásba 12.50-kor kiérkező mentősök a sértettet a lakás nappali szobájának padlóján találták, ahol magatehetetlenül feküdt. A terhelt ez alkalommal

³⁸ BH1996. 240.

³⁹ Btk. 166. § (3) bekezdés: ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtásra egyébként is köteles segítségnyújtása megmenthette volna.

is aziránt érdeklődött, hogy mennyi ideig tartják bent a kórházban a feleségét. A másodfokon eljáró ítélőtábla a terhelt bűnösségére vonatkozóan e feltett kérdéseket meghatározó jelentőségűnek ítélte meg. Arra a következtetésre jutott, hogy a terhelt tudatában nem merült fel a halál lehetősége. A terhelt tudta, hogy a felesége állapota ellátást igényel, de a kórházi kezelést szerette volna elkerülni, hogy az ne hiúsítsa meg a másnaptól – hétfőtől – tervezett családi nyaralást. Ezért nem kért segítséget közel 24 órán keresztül, viszont ő maga sem nyújtott semmilyen segítséget a sértettnek, holott ennek szükségességét 11 éves gyermekük is felismerte, erre apját több alkalommal is kérte. Még a földről sem emelte fel a kanapéra, nem tisztította meg a sértettet, aki hányt, nem takarta be a földön fekvőt. Mindeközben a szokásos napi rutinjával foglalkozott: evett, olvasott, aludt.

A nő rosszulletét hipertóniás krízis, majd agyvérzés okozta. A halálos eredmény elmaradása csupán a véletlenül múltott – a sértett maradandó fogyatékoságot szenvedett.

A Kúria szerint az ítélőtábla helyesen jutott arra a következtetésre, hogy a terhelt tudatában nem merült fel a sértett halálának lehetősége, ahhoz lelkileg nem is viszonyulhatott. Az, hogy többször is afelől érdeklődött, hogy meddig tartják bent a feleségét a kórházban, arra utal, hogy felesége magatehetetlen állapota ellenére abban bízott, hogy a hétfői napon el tudnak utazni Olaszországba. Ez a tény – a Kúria szerint is – azt támasztja alá, hogy a sértett halálának lehetősége a vádlottban fel sem merült, vagyis azt nem akarta, abba nem is nyugodott bele.⁴⁰

E minősített esetet tehát az valósítja meg, aki speciális segítségnyújtási kötelezettségét szándékosan nem teljesíti, a halál tekintetében pedig gondatlansága áll fenn.

SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉS

Két esetben állapítható meg mulasztással elkövetett emberölés.⁴¹ Egyrészt akkor, amikor a halálhoz vezető ok-okozati folyamat az elkövető magatartásától függetlenül indul meg, s az elkövető azt fel is ismeri, de bekövetkezésének megakadályozását szándékosan elmulasztja, holott erre kifejezett jogszabályi vagy az elkövető és a sértett között fennálló kapcsolatra tekintettel erkölcsi alapon nyugvó⁴² kötelezettség áll fenn, és a súlyos következmény elhárítására

⁴⁰ Bfv.II.507/2019/9.

⁴¹ 3/2013. BJE

⁴² A pusztán erkölcsi alapon nyugvó kötelezettség fennállása esetén vitatott a mulasztással elkövetett emberöléskénti minősítés. „*Alláspontom szerint azonban a mulasztásért való felelősség megállapíthatóságának fundamentális alapját a nyitott törvényi tényállások esetében a speciális jogi kötelezettség kell, hogy képezze, és amennyiben az eredmény megakadályozása tekintetében ilyen nincs, a szándékos emberölés vonatkozásában büntetőjogi felelősség sem létezhet.*” BELOVICS Ervin (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2019, 83.

reális lehetősége is lenne. Ugyancsak mulasztással megvalósított az emberölés, amikor az elkövető mulasztása indítja el azt az okfolyamatot, amely a sértett egészségi állapotának fokozatos romlását, végül a halálát eredményezi – feltéve, hogy az elkövető ezt az előre felismert következményt kívánja, vagy abba belenyugszik.

A halálhoz vezető okfolyamat elkövetőtől független megindulására példa a következő eset.⁴³

A terhelt együtt élt édesanyjával, a sértettel. A sértett betegségei miatt önellátásra képtelenné vált. A halálát megelőző két héttel már mozgásképtelen volt. Ezt a terhelt is felismerte, ennek ellenére nem gondoskodott édesanyja tisztántartásáról, akinek fekhelyén elszaporodtak az élősködők. A kialakult fekélyes elváltozásokat nem kezelte, ételt, italt nem adott neki. Tisztában volt azzal, hogy a sértett halálát kiváltó okfolyamat megindult, és azt csak orvosi beavatkozás képes megakadályozni. Ennek kérésére speciális – családügyi – kötelezettsége és lehetősége is volt, ezt mégsem tette meg. A sértett halálának közvetlen oka a kiszáradás és a táplálékhiány mellett a vérmérgezéses állapota volt. A halálos eredmény elmaradásában való könnyelmű bizakodásra semmilyen alapja nem volt a terheltnek. Édesanyja halálát nem kívánta, de abba belenyugodott. A terhelt mulasztó magatartása a legegyszerűbb életfelfogású ember számára is felismerhetően alkalmas volt a halál előidézésére. A terheltnek tisztában kellett lennie azzal, hogy édesanyja a bárki által felismerhetően embertelen körülmények között orvosi segítség nélkül meg fog halni, de ebbe belenyugodott.⁴⁴

A vonatkozó jogegységi határozat megkülönböztetése szerinti másik eset, amikor a mulasztással elkövetett emberölés megállapítható: ha az elkövető mulasztása indítja el a halálos eredmény bekövetkezéséhez vezető okfolyamatot. Jól nyomon követhető ez a következő döntésben.⁴⁵

A terhelt élettársát a házigazdák kirakták a szabad ég alá a lépcső elé, mert ittassága miatt magatehetetlen állapotba került. Ekkor a sértett már legalább két órát töltött az utcán. Mikor a terhelt – már ittasan – megérkezett ebbe a vendégségbe, látva élettársa állapotát, megpróbálta hazavinni őt. Nehezen boldogult a magatehetetlen nővel.⁴⁶ A terhelt a sértettel több mint egy órán át bajlódott, mire a házukhoz érkeztek. Ott a földre fektetve az utcán hagyta a vékony ruházatú nőt, és visszatért a vendégségbe. Azzal, hogy az utcán a földre fektette fagypont körüli hőmérsékleten, és közel négy

⁴³ BH2009. 291.

⁴⁴ Bfv.187/2008/8.

⁴⁵ BH2013. 112.

⁴⁶ Emiatt feldühödött és 11 alkalommal testszerte megütötte, megrúgta a mellkasát is. Szakértői vélemény alapján a halált azonban a kihülés okozta, a bántalmazás még részben sem játszott közre. Az, hogy a bántalmazás miatt kisebb mértékben volt képes önmentésre, a halálos eredmény bekövetkezésében szerepet nem játszott, hiszen a sértett rendkívül súlyos ittas állapota miatt nem volt képes arra, hogy önmagát mentse: vérében 2,56–3,5 g/l alkohol volt.

órára magára hagyta, elindította az okfolyamatot, mely a sértett kihűléséhez és halálához vezetett. Mikor a terhelt újból hazaérkezett, és a nőt a földön fekvő taláta, segítséget kért a nő házba történő bejuttatásához, majd ismét órákra magára hagyta a sértettet a fűtetlen házban. A sértett halálát kihűlés okozta, az, hogy közel 4 órán keresztül feküdt fagyponthoz közeli hőmérsékleten a földön, súlyos fokú itassága miatt önmegmentésre képtelen állapotban. A Kúria álláspontja szerint a terhelt tudata – típusos itasságától függően – ekkor átfogta, hogy a sértett önerőből nem tud bemenni a házba. Józan állapot esetén aluliskolázottsága ellenére is tudta és előre látta volna azt is, hogy meleg ruházat hiányában fennáll a kihűlésnek a veszélye, vagyis életét közvetlenül veszélyeztető helyzetbe került. Ennek ellenére nem nyújtotta a tőle – mint élettársától, speciális jogi kötelezettsége alapján – elvárható segítséget. Magatartása lehetséges halálos következményének előre látása ellenére nem gondoskodott a sértettéről, így cselekménye eshetőleg szándékkal elkövetett emberölésnek minősül.

Szándékos mulasztásos emberölést valósít meg tehát az az elkövető, aki speciális segítségnyújtási kötelezettségét elmulasztva szándékosan nem nyújt segítséget, és a halálos eredményt kívánja, vagy abba belenyugszik.

GONDATLAN EMBERÖLÉS

Elkövetési magatartásként továbbra is a segítségnyújtás elmulasztása vizsgálható, eredményeként pedig a halál. Mivel azonban a segítségnyújtás szándékos elmulasztása halálos eredmény esetén az emberölést vagy a segítségnyújtás elmulasztását valósítja meg, a gondatlan emberölés tényállását azok az esetek méríthetik ki, amikor már a segítség elmulasztása tekintetében is gondatlanság áll fenn, amikor gondatlanságból nem nyújt tőle elvárható segítséget az elkövető.

A segítségnyújtást gondatlanságból elmulasztó segítségnyújtás elmulasztásáért nem vonható felelősségre: nincs helye e bűncselekmény megállapításának, ha az elkövetőtől elvárható lenne ugyan, hogy kellő gondosság mellett felismerje a sértett közvetlen veszélyhelyzetét vagy sérülését, de gondatlansága miatt ezt nem ismeri fel.⁴⁷

Ha a segítségnyújtás elmulasztásának megállapításához az elkövetőnek fel kell ismernie, hogy sérülés történt, vagy valakinek az élete, testi épsége közvetlen veszélyben van, akkor gondatlan emberölésnek abban az esetben minősülhet a segítségnyújtás elmulasztása, ha az elkövető a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztja, és ezért nem ismeri fel, hogy olyan személy, akivel szemben speciális segítségnyújtási kötelezettség⁴⁸ terheli, megsérült, vagy az élete, testi épsége közvetlen veszélyben van.

⁴⁷ BH1990. 203.

⁴⁸ Az általános, mindenkit terhelő segítségnyújtási kötelezettség gondatlan elmulasztását nem rendeli büntetni a törvény, így ebben az esetben mindig speciális segítségnyújtási kötelezettség nem teljesítéséről lehet csak szó.

Ha a speciális segítségnyújtási kötelezettség alapján segítségnyújtásra kötelezett tévedésben van, és emiatt a sérülést vagy a veszélyhelyzetet és a tőle elvárható kötelezettségét nem ismeri fel, de a tévedését gondatlanság okozza, akkor felelőssége megállapítható.

Lehetséges, hogy az elkövető a sérülést vagy a veszélyhelyzetet egyáltalán nem ismeri fel, mert nem teljesíti olyan kötelezettségét, amely ezt lehetővé tenné. Erre példa, ha a szülő nem teljesíti felügyeleti kötelezettségét, nem figyeli, nem felügyeli az úszni nem tudó gyermeket, vagyis a fuldokló gyermeknek nem tud segítséget nyújtani.⁴⁹ Ha a gyermek – szülei tiltása ellenére – veszélyes tevékenységet végzett, sérülést szenvedett és a felelősségre vonástól tartva ezt eltitkolja, szülei nem tudnak sérüléséről, vagy csak a jelentéktelenekről. Ilyen esetben a szülők felelőssége általában nem állapítható meg. Ha azonban pár éves gyermekről van szó, akivel szemben a szülőnek gondozási kötelezettsége keretében legkésőbb a nap végén fürdetés, öltöztetés közben észlelnie kellene egy jelentős hasi, nyaki sérülést, nagyobb kiterjedésű vágott, szúrt sebet – mely az éjszaka során orvosi beavatkozás nélkül a halál beálltához vezet – de ezt elmulasztja, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést nem tanúsítja, akkor megállapítható lehet a felelőssége.

Az is előfordulhat, hogy a kötelezett észlel ugyan sérülést vagy veszélyt, de alábecsüli azt. Élet, testi épség közvetlen veszélyét nem ismeri fel, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztja, tehát a sérülést vagy a veszélyt nem tartja olyan mértékűnek, mely számára tevési kötelezettséget teremtene – vagy egyéb beavatkozásra, segítségnyújtásra vagy segítség kérésére kötelezné. Aki egy vadsparkban vagy szafarin megengedi, hogy gyermeke egy békésnek tűnő állat szájába nyúljon, esetleg megközelítsen egy nagytestű majmot, és fényképet készít róla, miközben az állat elragadja a gyermeket vagy halálos sebet ejt rajta, felelős lehet e helyzet alábecsüléséért – akár háziállatok esetében is felmerülhet ilyen felelősség.

Véleményem szerint azok a szülők, akik – napokig táplálhatatlan – öt év körüli gyermekükhöz csak három nap után hívtak orvost, fel kellett, hogy ismerjék, hogy segítségnyújtási kötelezettségük fennáll, és ha próbáltak is maguk segítséget nyújtani a gyermeknek, észlelniük kellett, hogy az nem jár sikerrel, vagyis ők a magasabb szintű, orvosi segítség hívását, a segítségnyújtást szándékosan mulasztották el. Az időben kért orvosi segítség a gyermek életét megmenthette volna. A bíróság szerint az elvárható figyelem és körültekintés mellett a legegyszerűbb élettapasztalatokkal rendelkező ember, így a vádlot-

⁴⁹ A szülők mobiltelefonozási szokásának megváltozása miatt egyre több gyermek fullad vízbe. https://index.hu/kulfold/2018/08/15/vizbe_fulladt_gyerek_szulo_mobiltelefon/

tak is felismerhették volna, hogy a súlyos tüneteket produkáló betegség orvosi segítség nélkül a gyermek halálát is előidézhetheti.⁵⁰ Mindezek alapján ebben az esetben a segítségnyújtásra egyébként is köteles személy szándékos mulasztásaként, a halálos eredmény tekintetében fennálló gondatlan bűnösséggel helyesebb lett volna e cselekményt a gondatlan emberölés megállapítása helyett segítségnyújtás elmulasztása minősített eseteként értékelni.⁵¹

Végül harmadik esetként említhető, amikor a segítségnyújtásra köteles túlértékeli, felülbecsüli a sérülést, vagyis a tőle elvárható figyelem vagy körültekintés elmulasztása miatt halottnak hiszi a sérültet, a veszélyben lévő – akár mérgező elfogyasztásakor, öngyilkossági kísérlet, robbanás, mélybe való lezuhanás esetén – és nem győződik meg annak tényleges állapotáról. Ha az elkövető a sértettet – akivel szemben speciális segítségnyújtási kötelezettsége áll fenn – halottnak hiszi, és nem nyújt neki segítséget, de tévedését gondatlanság okozza, gondatlan emberölés megállapítására kerülhet sor.⁵²

Amikor a segítségnyújtás elmulasztása gondatlan, a halálos eredmény tekintetében is csak gondatlanság terhelheti az elkövetőt. Ha nem ismeri fel, hogy segítséget kellene nyújtania, akkor a halálos eredmény lehetősége sem merülhet fel a tudatában, ezért nem bízhat könnyelműen annak elmaradásában, hanem azt azért nem látja előre, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta.

Gondatlan mulasztásos emberölésként értékelhető tehát a mulasztása annak, aki a segítséget gondatlanságból nem nyújtja, pedig speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli és a halálos eredmény tekintetében gondatlan.

ELHATÁROLÁS

A segítségnyújtás elmulasztásának azon minősített esetét, amikor a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna,⁵³ valamint a segítségnyújtás elmulasztásával elkövetett emberölést az elkövetési magatartás és az eredmény alapján nem tudjuk elhatárolni egymástól. Ahhoz, hogy a mulasztásos emberölés megállapítható legyen, az elkövetőt a mindenkit terhelő, általános büntetőjogi kötelezettségen túli speciális kötelezettség kell hogy terhelje. Ez ugyanúgy alapulhat családi kapcsolaton, polgári jogi szerződésen, munkaviszonyon, foglalkozási szabályon, ahogy a segítségnyújtás elmulasztá-

⁵⁰ BH2004. 96.

⁵¹ Btk. 166. § (3) bek.

⁵² Kis Norbert (szerk.): *A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 43.

⁵³ Btk. 166. § (2) bek.

sa esetén a segítségnyújtásra egyébként is köteles személy esetén. Itt is annak a személyi körnek a magatartása értékelhető csak, akiktől a sértett irányába többet várunk el. Aki tehát szándékosan nem nyújt segítséget a sértettnek, annak ellenére, hogy speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli, és a sértett halálát kívánja, vagy abba belenyugszik, szándékos mulasztásos emberölést valósít meg.

Ha a terhelt csupán az általános, mindenkit terhelő segítségnyújtási kötelezettségét mulasztja el szándékosan, akkor a halálos eredmény tekintetében akár gondatlanság, akár szándékosság is fennállhat: cselekménye nem lép ki a segítségnyújtás elmulasztása tényállásának keretei közül.

Segítségnyújtásra egyébként is köteles elkövető mulasztása esetén aszerint minősül a cselekmény mulasztásos emberölésnek vagy a segítségnyújtás elmulasztása minősített esetének, hogy a halálos eredmény tekintetében az elkövetőt szándékosság vagy gondatlanság terheli. Eredményszándék esetén szándékos emberölés állapítandó meg.⁵⁴

Ha a halál tekintetében gondatlanság áll fenn, akkor viszont szükségessé válik a segítségnyújtás elmulasztása minősített esetének és a gondatlan emberölésnek az elhatárolása is. A segítségnyújtásra egyébként is köteles által elkövetett segítségnyújtás elmulasztásának minősített esete⁵⁵ állapítandó meg, ha az elkövető a sértettel szemben speciális kötelezettsége alapján fennálló segítségnyújtási kötelezettségét szándékosan nem teljesíti, és a gondatlansága átfogja a halál bekövetkezésének el nem hártását.⁵⁶ A szándékos alapeset specialitására tekintettel a segítségnyújtás elmulasztásának e minősített esete látszólagos halmazatban előtérbe lép a gondatlan emberöléshez képest.⁵⁷ Abban az esetben viszont, ha már a segítségnyújtás elmulasztása tekintetében is gondatlan a segítségnyújtásra egyébként is köteles, gondatlan emberölés megállapítására kerülhet sor.

A fenti kérdések tisztázása alapján a következő – táblázatban szemléltetett – elhatárolás rajzolódik ki a segítségnyújtás elmulasztásának tárgyalt minősített esetei és a segítségnyújtás elmulasztásával elkövetett mulasztásos emberölés szándékos és gondatlan alakzata között.

⁵⁴ KIS N.: i. m. 92.

⁵⁵ Btk. 166. § (3) bek.

⁵⁶ NAGY F.: i. m. 124.

⁵⁷ KIS N.: i. m. 92.

	HALÁL TEKINTETÉBEN	
	SZÁNDÉKOS	GONDATLAN
SZÁNDÉKOS MULASZTÁSOS EMBERÖLÉS	<ul style="list-style-type: none"> – szándékosan nem nyújt segítséget – speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli 	
GONDATLAN MULASZTÁSOS EMBERÖLÉS		<ul style="list-style-type: none"> – gondatlanságból nem nyújt segítséget – speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli
SEGÍTSÉGNYÚJTÁS ELMULASZTÁSA: „ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna” [166. § (2) bek.]	<ul style="list-style-type: none"> – szándékosan nem nyújt segítséget – általános segítségnyújtási kötelezettség terheli 	
SEGÍTSÉGNYÚJTÁS ELMULASZTÁSA: „ha a sértett meghal... megmenthette volna és az elkövető a segítségnyújtásra egyébként is köteles” [166. § (3) bek.]		<ul style="list-style-type: none"> – szándékosan nem nyújt segítséget – speciális segítségnyújtási kötelezettség terheli

GONDATLAN EMBERÖLÉS VAGY AZ EMBERÖLÉS MINŐSÍTETT ESETE?

Az adott ügyben nem egy eltitkolt, nemkívánt terhességből származó gyermek sorsára hagyásáról van szó. A férj és a feleség készültek gyermekük születésére.

Mikor a nő magzatvize elfolyt, férjét felszólította a mentők értesítésére. Vécére ment, kis idővel később pedig a vécékagylón ülve megszólalt, hogy „kicsúszott a baba”, majd eszméletét veszítette. A férj benézett a fürdőszobába, és közölte, hogy „nem születhetett meg, hiszen nagy a hasad”. Arról, hogy a gyermek valóban megszületett-e, sem a férj, sem a szülő nő mellett álló anyósa sem győződött meg. A világra jött gyermek felsírás nélkül a vécékagyló hátsó területére került, amely vízszintes, de erősen szennyezett volt. 3-4 percen belül fejfelé előre belecsúszott a vécékagyló kiömlőnyílásába, így számára a légzés lehetetlenné vált.

Eközben a férj a házból kijárt, oda visszajárt, majd sürgetve a segítséget ismét telefonált a mentőknek. A diszpécserrel közölte, hogy „elment a WC-re, aztán szerintem ki is csúszott belőle a gyerek, vagy én nem tudom”. Mikor a diszpécser tudomást szerzett arról, hogy a szülő nő a vécén ül, felszólította a férjet, hogy gyorsan nézze meg. Erre a férj reakciója az volt, hogy „Dehogyan nézem, ne is idegesítsen engemet ilyenekkel”. A kérdésre, hogy sír-e a gyerek, azt válaszolta, hogy „Nem sír semmit, tök csönd van”. A mentős kérdésére az anyós a következőket mondta: „Hát itten üdögel a WC-n, há? nem tudom rosszú’ van-e, meg má’ hasa is lement, kigyűtt a gyerek, hát olyan izé, szerencsétlenek vagyunk, semmit nem tudunk csinálni”.

A mentőápoló a vécékagylón ülő nőt eszméletlenül találta. A gépkocsivezető segítségével tudta felemelni, majd az ekkor láthatóvá váló újszülöttet kiemelni, akinek életjelenségei már nem voltak.

A Kúria⁵⁸ szerint a terhelték a szülés tényét illetően nem eshettek tévedésbe. Az a feltételezés, hogy akármely okból esetleg kétségbe vonták a szülés tényét, valamint ezzel összefüggésben azt, hogy a gyermek ennek velejárójaként szükségképpen a vécékagylóba esett, büntetőjogilag nem akceptálható tévedés. A „kicsúszott a baba” közlés alapján külső szemlélő számára is egyértelmű volt, hogy a gyermek csakis a vécékagylóba kerülhetett. A férj kétségtelenül felismerte: a gyermek segítségnyújtás nélkül az életét veszítheti, így a másodfokú bíróság a Kúria szerint törvényesen minősítette az apa cselekményét tizenegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntettének.⁵⁹

Az apa és a nagymama mulasztásának értékeléséhez, a bűnösség megítéléséhez elengedhetetlen értelmi színvonaluk, egyéni képességeik, állapotuk vizsgálata, hiszen ez körvonalazza a „tőlük elvárható”-ságot. A „tőle elvárhatóság” azonban nem azonos az „általában elvárhatósággal”. Minden esetben figyelemmel kell lenni a terhelt individuális, fizikai és szellemi adottságaira, felkészültségi szintjére, sajátos képességeire, esetleges szaktudására is.⁶⁰ Az apa nem tanúsította az adott helyzetben mindenkitől, azaz általánosan elvárható magatartást, amit aztán megtett a kierkezett mentőápoló: nem nézett bele a vécékagylóba, nem emelte ki az újszülöttet. A törvényszék szerint ebben az esetben primitív vádlottak cselekvőségéről kellett állást foglalni.⁶¹ A férj három rögzített telefonbeszélgetése kapcsán, melyet a mentőszolgálat diszpécserével folytatott, a törvényszék a következőket jegyezte meg: *„[A]z eredeti hangfelvétel meghallgatásakor olyan volt, mintha valami groteszk kabaré jelent volna meg a törvényszék előtt. A leírt szöveg valóban nem tudja visszaadni a hangfelvételben szereplők hanghordozását, hanglejtését, beszédstílusát; pedig ezekből vonható igazán következtetés a vádlottak intellektusának minőségére.”*⁶²

Az apa pánikbeteg volt, szorongását gyógyszeresen kezelték, a vér látványától is rosszul volt. A nagymama is azért tartózkodott a lakásban az adott éjszakán, mert a házaspár arra számított, hogy kórházban születik gyermekük, és a férj félt attól, hogy egyedül marad, ha a felesége kórházba kerül. Felesége két korábbi szülése is kórházban történt. A nagymama elmondta, hogy először nem hitte el, hogy a gyermek megszületett – szerinte, ha a gyermek megszületik, fel kellett

⁵⁸ Bfv.126/2017/6. Közzétéve: BH2017. 358.

⁵⁹ Bf.25/2015/4.

⁶⁰ B.214/2014/17.

⁶¹ B.214/2014/17.

⁶² B.214/2014/17.

volna sírnia. A pánikbeteg férj nem számított rá, hogy a felesége ilyen gyorsan, otthon fog szülni. Jajveszékeltő feleségének nem hitte el azonnal, hogy megszületett a gyermek. Egyrészt azért nem, mert a felesége hasa nem lett kisebb, másrészt azért nem, mert a gyermek nem sírt fel, mozgása nem hallatszott. Szakértő szerint az újszülöttek nem mindig sírnak fel, a szülő nők hasa pedig nem törvényszerű, hogy azonnal kisebb legyen. A férj kezdetben nem hitte el, hogy szülés történt, de mire felesége hasát ő is kisebbnek látta és észlelte, hogy már nincsenek fájdalmai, a csendet, a sírás elmaradását annak jeleként értelmezte, hogy a gyermek halva született, nem él. Véleményem szerint tévedését – amelyet gondatlanság okozott – figyelembe kellett volna venni. A rögzített telefonbeszélgetés szerint saját szavai tanúskodnak arról, hogy nem tudja, mi történt: *„Már szerintem ki is jött belőle a gyerek, elment a WC-re, aztán szerintem ki is csúszott belőle a gyerek, vagy én nem tudom.”* Nem tudta biztosan, hogy a gyermek megszületett-e, ha megszületett, akkor életben van-e még, de felszólításra sem tett semmit annak érdekében, hogy efelől megbizonyosodjon. Nyújtott segítséget, mentőért telefonált, de ez a segítség ebben az esetben nem volt elég. Ahhoz, hogy a segítség nyújtásának szándékos elmulasztását megállapítsuk a megszületett gyermek vonatkozásában, fel kell ismernie, hogy már nemcsak a szülő nőnek van szüksége segítségre, hanem az újszülöttnak is, akinek az élete közvetlen veszélyben van. A közvetlen veszélyben lévő gyermek létéről azonban nincs bizonyossága. A szüléssel kapcsolatos ismeretei hiányosak, tapasztalata sincs e téren. Az újszülött halálának a lehetősége felmerült benne, de nem a mulasztása következtében beállóként, hanem akként, hogy ha a gyermek meg is született, mivel nem sír fel, valószínűleg nincs életben. A mentők kihívása, majd sürgetése is azt támasztja alá, hogy felesége és a születendő gyermek iránt nem volt közömbös.

Véleményem szerint az apa nem bízott könnyelműen a gyermek halálának elmaradásában, és nem is nyugodott bele abba. Ha abban sem volt biztos, hogy a gyerek valóban „kicsúszott”-e, majd, hogy életben van-e, akkor el kell fogadnunk, hogy nem tudta, hogy életveszélyes helyzetben van, hogy meg fog halni, ha nem emeli ki a kagylóból, így nem nyugodhatott bele a halálába. Tudnia kellett volna, tudhatta volna, ezt rójuk fel neki – de nem tudta. Ellenőriznie kellett volna, hogy a gyermek megszületett-e, megszületése esetén a csend ellenére él-e. Valóban nem arról van szó, hogy a szennyezett kagylóba került gyermek életben maradásában könnyelműen bízik, hogy azt reméli, hogy a mentősök még időben ki tudják emelni az életveszélyben lévő gyermeket, és ezt nem neki kell megtenni. A helyszínre érkező mentősöknek a ház előtt várakozó apa azt mondta, hogy a gyerek valószínűleg halott.

A terheltek azon meggyőződését, mely szerint a gyermek nem születhetett meg, mert a nő hasa nem lett kisebb, vagy nem szorul segítségre, mert nem sírt

fel, nem tartotta a Kúria relevánsnak a tévedés megállapíthatóságához, a szándékosság kizárásához. Abban a – korábban ismertetett – ügyben⁶³, amikor a terhelt egy napon keresztül nem nyújtott segítséget agyvérzést kapott feleségének, akinek életben maradása a véletlenül múlt, ott elfogadta a bíróság, hogy fel sem merült a halálos eredmény a tudatában, ezért abba belenyugodni sem tudott. Mindezt arra alapozta, hogy – elhangzott kérdései alapján – a terhelt bízott egy másnapi nyaralásra történő elutazásban. Ott egy felsőfokú végzettséggel rendelkező terheltről volt szó, aki látta földön fekvő feleségét, akinek gyermeke is sürgette a segítségnyújtást, és aki semmit nem tett. Itt egy nyolc osztályt végzett pánikbeteg férj mulasztását értékelte a bíróság, akinek egy évvel korábban meghalt az édesapja, és azóta nem tud otthonról kimozdulni, de egyedül otthon maradni sem, nyugtatókat szed, aki szülésnél sosem volt még jelen, rosszul van a vér látványától is, de azonnal hívja a mentőket, amint felesége erre kéri, és aki nem látja az újszülöttet.

Véleményem szerint a halálos eredménybe a pánikbeteg apa nem nyugodott bele. Nem ismerte fel a gyermek megszületésével keletkezett segítségnyújtási kötelezettségét. Felelősségét azért lett volna helyes megállapítani, mert kétségei eloszlátása érdekében a diszpécser felszólítására sem tett semmit. Nem tett meg mindent annak érdekében, hogy felismerje a helyzetet, azt, hogy gyermeke élete közvetlen veszélyben van. Enélkül a felismerés nélkül azonban a segítségnyújtás elmulasztása nem lehet szándékos, csak gondatlan. Ha a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést tanúsítja, nem lett volna tévedésben az újszülött helyzetével, hollétével, állapotával kapcsolatban, vagyis felismerte volna segítségnyújtási kötelezettségét. Ennek felismerése után tudta volna azt szándékosan elmulasztani. Mivel azonban ezt nem észlelte, az ebből a helyzetből eredő halálos eredménybe sem tudott belenyugodni. Az okfolyamatot nem ő indította meg, de a halálos eredményhez vezető okfolyamatot sem ismerte fel – ennek hiányában azonban szándékos emberölés megállapítása nem kerülhetne szóba. Fel kellett volna ismernie, de mivel a tőle elvárható figyelmet, körültekintést elmulasztotta, erre nem került sor, így mulasztásának gondatlan emberölésként történő értékelése lett volna helyes.

A sértett és az elkövető között fennálló kapcsolat személytelensége vagy „megszemélyesített” jellege nem elégséges mutató tehát, hogy a kérdéses négy tényállás pontos határát kirajzolja. Az elhatároláshoz szükséges átlátnunk, hogy szándékosan vagy gondatlanul nem nyújtott segítségről van-e szó, illetve a halál tekintetében szándékosság vagy gondatlanság terheli-e az elkövetőt.

⁶³ Bfv.II.507/2019/9.

NÉMETH ZOLTÁN GYÖRGY*

A jogellenes hulladékelhelyezés elleni fellépés és annak büntetőjogi szegmense

II. rész – A jogellenes hulladékelhelyezés elleni büntetőjogi fellépés gyakorlata

A NYOMOZÁSOK TAPASZTALATAI

Az ügyészi szervezet 2021. és 2022. években országosan vizsgálta a környezetkárosítás, a természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése büntetteivel kapcsolatos joggyakorlatot. Az országos és a helyi vizsgálat során az alábbi törvénytértő jogalkalmazási hibák kerültek az ügyészség látóterébe.

A HELYSZÍNI SZEMLE FONTOSSÁGA

Az arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történő elhelyezéssel elkövetett hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette helyszínes cselekmény, amely nyomozásának legalapvetőbb nyomozati cselekménye a helyszíni szemle. A feljelentés megérkezését követően minél előbb, elsőként a hulladékot kell megtekinteni, vizsgálni kell annak mennyiségét, részletes összetételét, abban található esetleges személyes adatokat tartalmazó dokumentumokat, amelyek az elkövető személyére utalhatnak. Ez helyszíni szemle foganatosítása és fényképfelvételek készítése útján kivitelezhető. A hulladék mennyiségét a Btk. 248. § (6) bekezdés c) pontja egyértelműen meghatározza, így a mennyiséget a helyszíni szemle során kilogrammban vagy köbméterben kell rögzíteni. A köbméter alapú rögzítés egyszerűbb, a hulladékkupac szélességét, hosszúságát és magasságát kell a szemle során rögzíteni. Országos viszonylatban megállapít-

---

* NÉMETH Zoltán György, alügyész, Gyöngyösi Járási Ügyészség

ható, hogy a nyomozó hatóságok a helyszíni szemlét számtalan esetben nem végezték el. Saját vizsgálataim során azonban megállapítottam, hogy egy ügyben a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította, így szemlét nem fogatosított, valamint 10 folytatni rendelt nyomozásból a nyomozó hatóság azon két ügy kivételével, amelyekben már elszállításra került a hulladék, megtekintette a helyszínt és jelentésben dokumentálta a megtalált hulladékokat. Egy ügyben helyszíni szemle fogatosítására is sor került (bár a feljelentést követő 9 hónappal később).

Problémák adódtak a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóságok előtt indult ügyek bizonyítási eszközeinek felhasználása kapcsán. Ezen hatósági eljárásokban a beszerzett adatok számtalan esetben nyújthatnak segítséget a nyomozás során. A környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság a jogellenesen elhelyezett hulladék hivatalbóli észlelése, vagy bejelentés alapján történt tudomásszerzés alapján a helyszínre vonul, elvégzi a rá irányadó eljárási törvény¹ alapján a szemlét, jegyzőkönyvet és fényképfelvételeket készít, a talált hulladékot a jegyzőkönyvben rögzíti. Külön kiemelés érdemel, hogy ezen hatósági szemle adatai a büntető-eljárásban okirati bizonyítékként felhasználhatók, azonban nem szüntetik meg a nyomozó hatóság szemlézési kötelezettségét. Büntetőeljárási alapelv, hogy a büntetőjogi felelősséget önállóan kell elbírálni, így abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.² A Be. 348. § (3) bekezdése alapján a felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. Ezen két törvényi rendelkezésből vezethető le a nyomozó hatóság önálló helyszíni szemlézési, nyomrögzítési kötelezettsége, azt törvényesen a környezetvédelmi hatóságra nem háríthatja át.

Az erre a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történő elhelyezéssel elkövetett hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette miatti bűnügyek a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság, vagy magánszemélyek (tipikusan ingatlan tulajdonosok) feljelentése alapján indulnak. Amennyiben a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság tesz feljelentést az általa folytatott hatósági eljárás adatai alapján, gyakran előfordul, hogy a hulladék már nem található a helyszínen, mivel a hatóság az ingatlan tulajdonosát a hulladék elszállítására kötelezte,

¹ Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény 68–69. §-ai.

² A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 7. § (5) bekezdése.

melyet a tulajdonos végre is hajtott. Amennyiben az elszállításra kötelezett ingatlantulajdonos megkapja a hatóságtól az elszállításra kötelező döntést, gyakran tesz ő maga azonnal feljelentést a nyomozó hatóság felé. Ezen esetekben is számtalanszor előfordul, hogy a nyomozó hatóság már nem tudja végrehajtani a hulladék vizsgálatát, mert időközben a tulajdonos azt elszállította. Ezekben az esetekben fogadható el az, hogy a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság által foganatosított szemle adatai szolgáljanak a további nyomozás alapjául.

AZ ELKÖVETÉSI TÁRGY MINŐSÉGI KRITÉRIUMÁNAK VIZSGÁLATA – A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK MEGHATÁROZÓ SZEREPE

A szakértő kirendelésének szüksége

A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette nyomozásánál kiemelt szerepe van szakvélemény beszerzésének, ugyanis mint láttuk, mind a hulladékkal más jogellenes tevékenységet végzésével elkövetett alakzat, mind az arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történt elhelyezéssel elkövetett alakzat tényállási eleme a védett értékek veszélyeztetésére alkalmassága, melyet a jogalkalmazó nem képes megítélni. Persze ezen túl számtalan más, szakértő által megválaszolandó kérdés merül fel a ténymegállapítás során.

Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.³ A szabály kógens, a különleges szakértelmet igénylő tények felmerülése a büntetőeljárásban a nyomozó hatóság kötelezettségét keletkezteti a szakértő kirendelésére. A Kúria álláspontja szerint a hulladék védett értékek veszélyeztetésére alkalmasságának vizsgálata, sőt még a hulladék valamely hulladékkategóriába tartozásának megállapítása is szakértői kompetenciába tartozik.⁴ Ennek ellenére a nyomozó hatóságok nagy része a 2020. január 1. és 2021. június 30. napjai között befejezett eljárásokban országos relációban három, az ügyészség által feltárt, a szakvéleménnyel azonosnak vélt bizonyító erejű megoldást alkalmazott.

Bizonyos eljárásokban szaktanácsadó közreműködésére került sor oly módon, hogy a hulladékokról készült fényképeket szaktanácsadó elé tárták, akit meghallgattak. Megjegyzendő, hogy ezen szaktanácsadóként eljáró személy környezetvédelmi és hulladékgazdálkodási szakértő volt. Ezen gyakorlat törvénysértő. Egy szaktanácsadó különleges szakértelmét a bűnygyben eljáró hatóság csak a bizonyítási eszközök felderítéséhez, felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez használhatja fel, a szaktanácsadót csak

³ Be. 188. § (1) bek.

⁴ Kúria Bfv.1747/2015/6. számú határozatának [20] bekezdése.

a közreműködésével végzett eljárási cselekményre vonatkozóan lehet és csak tanú minőségben kihallgatni.⁵

Akadnak olyan bűnügyek, melyekben egy adott nyomozó hatóság általános gyakorlatként a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóságtól kért állásfoglalást az eljárás tárgyát képező hulladékok veszélyeztetésre alkalmassága kérdésében. Ezen gyakorlat is törvénysértő, mivel a környezetvédelmi, természetvédelmi és hulladékgazdálkodási hatóság bár szakigazgatási szerv, az általa adott tájékoztatás sem formálisan, sem pedig tartalmilag nem szakértői vélemény.

A harmadik törvénysértő megoldása a nyomozó hatóságoknak szintén tendencia jelleggel évekig az volt, hogy a megtalált hulladékokat a hulladékjegyzék⁶ mellékletei alapján kategorizálták, és amennyiben a hulladékjegyzéken az adott hulladék nem veszélyes hulladékként szerepelt, az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntették anélkül, hogy a védett értékek veszélyeztetésére alkalmasságot vizsgálták volna. A veszélyeztetésre alkalmasság kérdésére a hulladékjegyzék nem ad választ.

Az előző három eseten kívül azonban előfordult olyan is, hogy a nyomozó hatóságok más bűnügyekben korábban készült szakvéleményeket használtak fel a veszélyeztetésre alkalmasság vizsgálatához. Ezen gyakorlat bár nem törvénysértő, aggályokat ébreszt, ami megkérdőjelezi a bűnügy felderítettségét. Minden helyszínen külön-külön számba kell venni a jogellenesen elhelyezett hulladékokat, amelyek helyszínenként teljesen azonosak sosem lesznek.

A szakértő kirendelését mellőző összes fenti gyakorlat alapja a költséghatékonyság és az időszerűség olyan bűnügyekben, amelyekben a nyomozás kezdetén nyilvánvaló volt, hogy az elkövető személye nem lesz felderíthető. Az erre a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történő hulladékelhelyezés akkor diszpozíciószerű, ha a hulladék a védett értékek veszélyeztetésére alkalmassága megállapítást nyer. Ennek tisztázásáig nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy a cselekmény nem bűncselekmény. A veszélyeztetésre alkalmasságot vagy veszélyes hulladék jelleget mindig szakértővel kell véleményeztetni, ismeretlen bűnügyben ezt követően törvényesen az eljárás felfüggesztéséről kell rendelkezni.

Szakértői kompetenciába tartozik a megtalált hulladékok lehetőség szerint eredetben, meglétük hiányában fényképről történő egyenkénti vizsgálata, annak megállapítása, hogy azok milyen jellegűek és típusúak, tartalmaznak-e veszélyes hulladékot. A veszélyes hulladék már eleve alkalmas a védett értékek veszélyeztetésére, emiatt nem kívánja meg a jogalkotó a veszélyes hulladéokra el-

⁵ Be. 270. § (1) és (5) bekezdés

⁶ 72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet a hulladékjegyzékről

követett bűncselekmény tekintetében a veszélyeztetésre alkalmasság bizonyítását. Az adott hulladék veszélyes hulladék minőségének megállapítása azonban szakértői kompetenciába tartozik. Szakértőnek kell továbbá abban a kérdésben is állást foglalnia, hogy a megtalált (nem veszélyes) hulladékok alkalmasak-e a védett értékek veszélyeztetésére, a veszély mely hulladékok esetében és pontosan milyen módon áll fenn. Ezt követően kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a megtalált hulladékok önmagukban tartalmaznak-e a védett értékek veszélyeztetésére alkalmas összetevőt, vagy az bomlásuk során keletkezik. Szakértői kompetencia annak megállapítása is, hogy a megtalált hulladékok az emberi életet, testi épséget, továbbá az élő szervezet egyedét mechanikai úton alkalmasak voltak-e veszélyeztetni, vagy kizárólag vegyi úton. Szakértőnek kell vizsgálnia azt is, hogy amennyiben a megtalált hulladékok valamelyikéből évek múltán várható kioldódás, melyik hulladékból mi oldódik ki, és az a védett értékek közül melyiket vagy melyikeket és milyen módon alkalmas veszélyeztetni (például levegőt röpszennyezéssel, élő szervezet egyedét talajba kerülő mérgezéssel). Ezen kérdések szakértő általi megválaszolásával kerül a bűnügyben eljáró hatóság abba a helyzetbe, hogy a cselekmény jogi megítélése, a bűncselekmény alap- vagy minősített esete megvalósulása tárgyában állást foglalhasson.

Azon esetekben, amikor a nyomozó hatóság a szakértő kirendelése mellett döntött, további problémák merültek fel. A nyomozó hatóság által a szakértőnek feltett kérdések nem mindig voltak alkalmasak arra, hogy azok alapján állást lehessen foglalni a bűncselekmény megvalósulásáról. Több, a vizsgálat óta indult bűnügyben tapasztaltam, hogy a nyomozó hatóság a szakértőtől kérte több alkalommal is a megtalált hulladék fizikai értelemben vett, továbbá jelentős vagy különösen jelentős mennyiségének megállapítását. A jelentős vagy különösen jelentős mennyiség megállapítása a jogalkalmazó feladata, nem szakértői kompetencia.

Egy, a vizsgálattal nem érintett bűnügyben észleltem, hogy a szakértő nyomozó hatóság által feltett kérdést megválaszolva megállapította, hogy hulladéknak minősülnek a helyszínen talált tárgyak, mivel megfelelnek a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 30. § (1) bekezdésében megjelölt hulladék fogalmi elemeinek. (A nyomozó hatóság a 2021. március 1. előtti hulladékfogalom miatt folytatta az azóta már jogellenes gyakorlatot.) A szakértő jogkérdést véleményezett, ráadásul a helytelen törvényre hivatkozott.

A helyszíni szemle adatai alapján kell a nyomozó hatóságnak a megtalált anyagok vagy tárgyak hulladék minőségét megállapítania a Ht. 2. § (1) bekezdés 23. pontjában foglaltak szerint. Mivel a hulladék fogalmi eleme, hogy a birtokosa attól megválnak, a megválás (elhelyezés) ténye alapján vissza lehet kö-

vetkeztetni az elhelyezett anyagok vagy tárgyak hulladék minőségére. Ezt erősíti az is, hogy a birtokos nem a hatóság által engedélyezett helyen (módon) vált meg tőle, nyilván a fizetési kötelezettség elkerülése végett. A szakértő a környezetkárosítás és a természetkárosítás büntettét is megvalósulni találta a szakvéleményben a Btk. törvényszöveget idézve és azt nyelvtanilag értelmezve! Ezen bűnügyben tetten érhető volt az a tendencia, amikor még a Btk. 2021. március 1-jei módosítása előtt a hulladék fogalmába tartozott a védett értékek veszélyeztetésre alkalmassága, így a hulladék mint elkövetési tárgy e minőségét vizsgálni kellett, bár ekkor is túllépett a szakértő a kompetenciáján azzal, ha büntetőjogi értelemben vett hulladéknak minősítette a megtalált anyagokat vagy tárgyakat. 2021. március 1. előtt is kizárólag a védett értékek veszélyeztetésére alkalmasság tárgyában történő állásfoglalás volt a szakértő feladata, akkor is a nyomozó hatóságnak kellett megállapítania a szakvélemény alapján, hogy a megtalált anyagok vagy tárgyak a Btk. alkalmazásában hulladéknak minősülnek.

A szakértői véleménnyel szemben támasztott szakmai és egyben eljárásjogi elvárás, hogy a szakértő ne véleményezzen jogkérdést, a szakvéleményének keretei csak jogilag releváns tényekre korlátozódhatnak. A jogkérdésben szerzett szakvélemény a szakértői kompetencián túlterjeszkedik.⁷ A jogszabályok értelmezése – a jogszabályi formában megjelenő úgynevezett technikai normák kivételével – a bíróság (és más eljáró hatóságok), nem pedig a szakértő feladata. A szakértő jogértelmezésétől a jogalkalmazó szabadon eltérhet. A szakértő jogkérdésben történt állásfoglalása a szakvélemény különösen súlyos hibája, így az nem használható fel bizonyítékként,⁸ ellenkező esetben törvénysértő lesz a szakvélemény jogkérdésben állást foglaló részeire alapított határozat is.

A szakértői gyakorlat visszásságai – a szakvélemény helyes értelmezése

Az országos vizsgálat során több olyan szakvélemény került az ügyészség látóterébe, melyek önellentmondásosak voltak, vagy nem voltak egyértelműek. A szakvélemények értékelése annál szakmaibbá válik, minél több szakértőtől származó véleményt ismer meg a jogalkalmazó és a feltett kérdések megközelítésének más-más módját tapasztalja a szakértők részéről. Attól, hogy a bűnügyben eljáró hatóság nem rendelkezik a szakértő különleges szakértelmével, még eljárási feladata a tény- és tényállás-megállapítás. Ennek érdekében a szakvélemények értelmezése és értékelése során nyilván a más bűnügyekben megszerzett

⁷ Kúria BH 2007.397.II.

⁸ TREMMEL Flórián: Az orvosi szakértés és a bírósági bizonyítás analógiája. In: TREMMEL Flórián – MÉSZÁROS Bence – FENYVESI Csaba (szerk.): *Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005, 169.

tapasztalatokra támaszkodva aggályai támadhatnak, ezek tisztázására a büntetőeljárás törvény több eszközt is biztosít, amelyeket használni kell.⁹ A vizsgálat több olyan bűnügyet is feltárt, melyekben a nyomozó hatóság vagy az ügyész a szakértői véleményt kritika nélkül elfogadta vagy helytelenül értelmezte, ez vezetett az eljárás törvénytől megszüntetéséhez.

Bizonyos szakértői véleményekben előfordult olyan önellentmondás, hogy a szakértő egyazon szakvéleményen belül más-más hulladékmennyiségeket tüntetett fel, vagy éppen megállapította valamely hulladék veszélyeztetésre alkalmasságát, majd a szakvélemény későbbi részében a veszélyeztetésre alkalmasság hiányát.

A szakvélemény hibáinak, hiányosságainak, önellentmondásainak felismerése, azok korrigálása, vagy éppen helyes értelmezése a jogalkalmazó felelősége, különösen az alábbi esetekben.

Gyakori jelenség a szakvéleményadásnál a megtalált hulladékok között veszélyes hulladék azonosítása, annak pontos megjelölése, majd annak megállapítása, hogy az a konkrét ügy körülményei között a védett értékek veszélyeztetésére nem alkalmas. Egy esetben a szakértő megállapította az azbesztpala veszélyes hulladék minőségét, azonban annak veszélyeztetésre alkalmasságát nem, mivel az még állagilag ép volt (megjegyzendő, hogy a szakértő már eleve törött palákat vizsgált), továbbá azokat már elszállították, így nem volt idő elporladniuk. A veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése önmagában bűncselekményt valósít meg, a veszélyes hulladék önmagában alkalmas a védett értékek veszélyeztetésére, emiatt igényel különleges kezelést. A veszélyes hulladéokra elkövetett elhelyezési cselekmény miatti megszüntetéseket, a konkrét veszélyeztetés hiányának mibenlétét emiatt kiemelt figyelemmel kell vizsgálni.

Külön figyelemre érdemes az a tendencia, hogy több szakértő hajlamos ösztömosni a veszélyeztetésre alkalmasságot és a konkrét veszélyeztetést, ezek jelentéstartalmával nincsenek tisztában. A veszélyeztetésre alkalmasság kérdése a közeli-távoli veszély tanán keresztül ragadható meg. Távoli (absztrakt) veszély esetében reális, de nem szükségszerű a sérelem bekövetkezésének lehetősége.¹⁰ Ezzel szemben közeli (konkrét) a veszélyhelyzet, ha az a bűncselekménytípustól függően a védett jogi tárgyra vagy passzív alanyra és helyzetre nézve is konk-

⁹ Be. 197. § – felvilágosítás, kiegészítés kérés, ennek eredménytelensége esetén más szakértő kirendelése, ha a két szakvélemény eltér, a szakértők párhuzamos meghallgatása, harmadik szakértő kirendelése, akinek abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy a szakvélemények közötti eltérés mire vezethető vissza, szükséges-e bármelyik szakvélemény kiegészítése, illetve hogy az ügyben újabb szakvélemény beszerzése szükséges-e.

¹⁰ KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2014, 1. pótlás, 907.

retizált, bekövetkezése reális, határozott és külsőleg is felismerhető a szemlélő részéről.¹¹ A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette egyes tényállásainak megvalósulásához megkívánt veszélyeztetésre alkalmasság az absztrakt veszély. A cselekmény diszpozíciószerűségéhez közömbös az, hogy térben és időben konkretizálódik-e a hulladék által hordozott veszély, az mikor és milyen más körülmények együttállásakor áll be a védett értékek bármelyikére nézve.¹²

A szakvéleményekben több alkalommal fordult elő olyan szakmai ténymegállapítás, hogy a megtalált hulladékok jelenleg nem alkalmasak a védett értékek veszélyeztetésére, mivel elszállításra kerültek, vagy azért nem, mert azokból kioldódás legalább rövid távon (5-10 év) nem várható. Ilyenkor a szakvéleményt helyesen értékelve azt lehet megállapítani, hogy a hulladékok tényleges károsodást valóban nem idéztek elő, azonban arra már az elhelyezésükkor alkalmasak voltak, ami miatt az elhelyezési cselekmény bűncselekmény.

Több ügyben olyan szakvélemények fordultak elő, melyekben a szakértő megállapította, hogy környezetveszélyeztetés abban az esetben valósul meg, ha a tevékenységből adódóan valamely károsanyag-kibocsátás megtörténik és az a megengedett határértéket meghaladja. Nem zárható ki a károsanyag-kibocsátás, de hogy az mérhető lett volna-e, vagy jelentősen kedvezőtlen változást vagy jelentős romlást eredményezett volna-e, az a rendelkezésre álló adatok alapján nem dönthető el, de a tapasztalatok alapján nem valószínű. A fentiek alapján az ismeretlen személy a tevékenységével nem sértette a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének jogi tárgyát, az elkövető a cselekményével nem veszélyeztette a környezet összetevőit, így a föld, a levegő, a víz, valamint a növény- és állatvilág, továbbá az emberi egészség védelméhez fűződő társadalmi érdeket. Ezen szakvéleményeket kritika nélkül elfogadva a nyomozó hatóság az eljárásokat megszüntette. Ezen szakvélemények nem egyértelműek, tetten érhető bennük a fogalmak összekeverése. A szakértő azon tényállítása, hogy nem tartotta kizárhatónak a károsanyag-kibocsátást, kizárólag a közvetlen veszélyeztetést zárta ki, emellett inkább utalt a hulladék veszélyeztetésre való alkalmasságára, éppen erősítette a cselekmény diszpozíciószerűségét. A szakvélemény ilyen bizonyító erejét a nyomozó hatóság helyes következtetéssel meg tudta volna állapítani, ami nem vezetett volna törvénysértő megszüntetéshez. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekmény megállapításához azonban az absztrakt veszély elegendő, nem szükséges annak bekövetkezése is.

A szakértő feladata kizárólag a feltett kérdésekre történő válaszadás szakismerete segítségével. A törvényi tényállást, annak pontos szövegét, értelmezését a jogalkalmazónak kell ismernie, így a jogalkalmazó feladata, hogy a szakvéle-

¹¹ Uo. 921.

¹² Uo. 1009.

ményt önmagában és más bizonyítékokkal együtt értékelje.¹³ Ezen értékelés során kell felismerni a szakvélemény hibáit, hiányosságait, amelyek a ténymegállapítást gátolják, és ekkor kell igénybe venni a Btk. 197. §-ában foglalt eszközöket.

A MENNYISÉGI KRITÉRIUM VIZSGÁLATA

Az arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen történő elhelyezéssel elkövetett hulladékgazdálkodás rendje megsértése büntettének alapeseti és minősített eseti tényállási eleme a hulladék mennyisége. Emiatt a hulladék mennyiségét minden esetben vizsgálni kell, a feljelentés elutasítása, vagy az eljárás megszüntetése esetén a mennyiség hiányát a határozatban le kell vezetni. Megalapozatlan az a határozat, amely vagy csak a veszélyeztetésre alkalmasság hiányát mint minőségi kritériumot, vagy csak a jelentős vagy különösen jelentős mennyiség hiányát mint mennyiségi kritériumot értékeli. A vizsgálat több olyan bűnügyet tárt fel, amelyekben a hulladék mennyiségét a nyomozó hatóság nem értékelte. Ilyenkor a nyomozó hatóság nem értékelte a hulladék mennyiségét és a bűncselekmény hiányát nem indokolta a kriminalizált mennyiség hiányával, kizárólag azt emelte ki, hogy a megtalált hulladékok nem veszélyes hulladékok, és nem is alkalmasak a védett értékek veszélyeztetésére. Előfordult olyan határozat is, melyben a nyomozó hatóság a jelentős mennyiség hiányát indokolta meg, azonban a veszélyeztetésre alkalmasság és a veszélyes hulladék minőség hiányáról nem adott számot.

ZÁRÓGONDOLATOK

Az 1950-es évek óta egyre nagyobb érdeklődést mutat az emberiség a minket körülvevő környezet épségének megtartása iránt. Különböző nemzetközi platformoknak köszönhetően világszinten megkezdődött a környezetpolitikák összehangolása, közös elvárások, célkitűzések és eszközök meghatározása, mivel az államok felismerték, hogy a környezetvédelem nem szektorális jelenség, azt minden államnak együttesen kell megvalósítania annak érdekében, hogy az egészséges környezet, a biodiverzitás, a levegő a jövő generációknak is rendelkezésre álljon. A magyar büntetőcodifikáció történetiségét megvizsgálva egyértelműen tetten érhető a módosító törvények indokolásaiban, hogy számtalan nemzetközi, elsősorban európai uniós elvárás teljesítése, valamint az elmúlt évek negatív tapasztalatai vezettek el a kriminalizált magatartások bővítéséhez, a büntetési tételek emeléséhez. A keretirányelv és a hulladéktörvény változásait figyelve is szembeötlő, hogy fokozódnak a környezet védelme érdekében megteendő intézkedések, szigorodnak a tevékenységekre vonatkozó szabályok, a ter-

¹³ Be. 167. § (4) bek.

melésben minden döntést környezetvédelmi szempontokra is figyelemmel kell meghozni. Ma már a műszaki fejlődés és a környezetvédelem egyenrangú érv kell hogy legyen a döntések meghozatalában, minden intézkedés előtt értékelni kell annak környezeti hatásait. A személtváltás mind az ENSZ környezetvédelmi konferenciáin, mind az európai uniós, mind pedig a magyar jogalkotásban látványos. Ezen személtváltás jegyében kell ma a büntető jogalkalmazóknak a jogellenes hulladékelhelyezést a Btk. megváltozott diszpozíciójának alkalmazásával és az eljárási törvény rendelkezésinek maradéktalan betartásával üldöznie. A helyszíni szemlét minden esetben kiemelt eljárási cselekményként el kell végezni, a hulladékok vizsgálatára szakértőt kell kirendelni, ez semmilyen más módon nem pótolható, valamint, mivel a környezetvédelmi és hulladékgazdálkodási szakértők véleményadási gyakorlatában országos szintű problémák vannak, kiemelt figyelmet kell fordítani a szakvélemény értékelésére, alkalmazni szükséges az eljárási törvény által biztosított eszközöket, amennyiben a szakvéleményekkel szemben aggályaink vannak. Hátra kell hagyni azt a gondolkodást, hogy a hulladékgazdálkodás rendjének megsértéséből kevés van, úgyszólván ismeretlenesek, illetve ezek nem komoly ügyek. Sajnos saját környezetemben végzett vizsgálat, más jogalkalmazókkal való kommunikáció során azt kellett megállapítanom, hogy a jogellenes hulladékelhelyezési ügyekhez való viszonyulást a fenti gondolkodásmód határozta meg. Ezen gondolkodásmódon kell változtatni és felismerni, hogy visszatartó erőt képez, amennyiben a lakosság tudatában van annak, hogy a jogellenes hulladékelhelyezések kapcsán büntetőeljárás indul.

KOMP BÁLINT JÁNOS – PERL FANNI*

Az otthonápolási őrizet aktuális kérdései

BEVEZETÉS

Napjainkban a magyarországi büntetés-végrehajtási rendszer egyidőben több-fajta kihívással szembesül. Egyrészt az energiaválság és az infláció jelentősen megemelte a bv. intézmények üzemeltetési költségeit. Másrészt a fogvatartotti létszám növekedésével nehezen tud lépést tartani az intézményi férőhelyek száma. A jogalkotó többféle módon igyekezett válaszokat adni a kialakult helyzetre. Ilyen volt például a külföldi embercsempészek reintegrációs őrizetbe helyezési lehetőségének megteremtése¹. A 6/2023. (II. 21.) BM rendelet továbbá bizonyos esetekben lehetőséget ad arra, hogy az elítélt a bv. intézetet elhagyva otthonápolási őrizet keretében folytassa büntetésének letöltését.

Az otthonápolási őrizet egyfajta előzményének tekinthető az utóbbi évek során hazánkban kiemelkedő jelentőségűvé váló reintegrációs őrizet jogintézménye. Feltételezhető, hogy a jogalkotó e jogintézmény sikerét, pozitív hatását látva döntött úgy, hogy megalkotja az otthonápolási őrizet lehetőségét.

Tanulmányunkban az otthonápolási őrizetről fejtjük ki gondolatainkat, amely humánus szempontok alapján a (tartós/súlyos) beteg fogvatartott részére biztosítja annak otthoni ápolását, gyógykezelését, és ezzel egyidejűleg csökkenti tudja a bv. kórház leterheltségét.

---

* KOMP Bálint János, főügyészégi ügyész, Vas Vármegyei Főügyészség; PERL Fanni, ügyészégi fogalmazó, Szombathelyi Járási Ügyészség

¹ 148/2023. (IV.27.) Korm. rendelet az embercsempészés bűncselekmény miatt elítéltek reintegrációs őrizetéről

A MAGYAR BÖRTÖNEGÉSZSÉGÜGY HELYZETE NAPJAINKBAN

Természetesen valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben működik egészségügyi szolgálat orvossal és egészségügyi szakszeméllyel. A helyi egészségügyi alapellátás mellett a magyar börtönegészségügy azonban 2020-ban jelentős változáson esett át. 2020. október 31. napjával megszüntetésre került a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházának, a tököli börtönkórháznak a működése. A fogvatartottak egészségügyi ellátásának biztosítását 2020. november 1. napjától a Hajdú-Bihar vármegyei Berettyóújfaluban megépült Büntetés-végrehajtási Egységügyi Központ (továbbiakban: BVEK) vette át.

A BVEK országos hatáskörű területi büntetés-végrehajtási szerv és egyben egészségügyi intézmény is, amely alapfeladatként végzi a fogvatartottak egészségügyi fekvő-, illetve járóbeteg ellátását a berettyóújfalui Gróf Tisza István Kórházzal együttműködésben. Az intézet 194 fő befogadóképességű.² A BVOP szerint, tekintettel arra, hogy a gyógykezelést igénylő fogvatartotti átlaglétszám nem haladja meg a 160-180 főt, a közel 200 fő befogadó képességű egészségügyi központ biztonságosan el tudja látni a fogvatartottak kezelését, gyógyítását.

A központ kihasználtsága ugyanakkor eléggé magas, ugyanis a szakvizsgálatokra előjegyzett, a Szombathelyi Országos Bv. Intézetben elhelyezett fogvatartottak aránya az alábbiak szerint alakult³:

Dátum	Tényleges fogvatartotti létszám/fő	BVEK-be előjegyzett elítéltek száma/fő
2021. október 18.	1520	164
2022. szeptember 19.	1504	56
2023. május 24.	1407	187

Gondokat okozhat a jövőben a BVEK-nak a keleti országhatár melletti közvetlen elhelyezkedése, hiszen a fogvatartottak orvosi kivizsgálásra, gyógykezelésre való eljuttatása komoly logisztikai kihívások és egyben jelentős költségek elé állíthatja a bv. munkatársait. Főleg igaz lehet ez az ország nyugati részében fogvatartott elítéltek börtönkórházba való utaztatása esetében, s nem utolsósorban nagyobb odafigyelést is igényelnének a súlyosabb betegségben szenvedők.

A szállítás időpontját a központ határozza meg, azonban a leterheltség miatt az intézet jelenleg gyakran inkább a civil kórháztól kér időpontot a szakvizsgálatokra a gyógykezelések mielőbbi elkezdése érdekében.

² <https://bv.gov.hu/intezetek/bvek/tortenet>

³ A Szombathelyi Országos Bv. Intézet Nyilvántartási Csoportja által rendelkezésünkre bocsátott adat.

AZ OTTHONÁPOLÁSI ŐRIZET SZABÁLYOZÁSA

Az otthonápolási őrizetet 2023. február hónapjában a 6/2023. (II. 21.) BM rendelet vezette be. Az otthonápolási őrizet lényege, hogy a krónikus betegségben szenvedő elítélt, aki az alapvető szükségleteinek kielégítésére nagymértékben vagy teljes mértékben önállóan képtelen, mindennapi életvitelében folyamatos segítségre, ápolásra szorul, és egészségi állapotában meghatározott időn belül érdemi javulás nem várható, otthonápolási őrizetbe helyezhető.⁴

A rendelet értelmében az elítéltről a bv. intézet orvosának – szükség esetén szakorvos bevonásával – kell megállapítania a fentiekben írt feltételek fennállását, melyről véleményét és szakterületi javaslatot készít.

A szakterületi javaslatnak arra is ki kell terjednie, hogy az elítélt egészségi állapota:

- lehetővé teszi-e az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazását,
- igényli-e az olyan rendszeres egészségügyi ellátását, amely az elektronikus távfelügyeleti eszköz levételét teszi szükségessé,
- milyen jellegű vizsgálatokat, illetve gyógykezelést igényel, és milyen rendszerességgel kell ezeket elvégezni.⁵

Véleményünk szerint ehhez mindenképpen szükséges lenne a szabályozást egyértelművé tenni, hogy pontosan milyen betegségek, illetve milyen egészségügyi állapot fennállása esetén javasolhatná az elítélt otthonápolási őrizetbe helyezését a bv. orvos.

Az otthonápolási őrizet elrendeléséhez továbbá szüksége van az elítéltnak egy olyan személyre, aki írásban nyilatkozik arról, hogy vállalja a gondozását, illetve rendelkezésre áll egy befogadó nyilatkozat a megjelölt lakás tulajdonosától/bérlőjétől, civil vagy egyházi fenntartású intézménytől.

Kérdésként merülhet fel, ha például egy állandó felügyeletet igénylő, önmagát ellátni képtelen elítélt közeli hozzátartozója felvállalja az ápolását, a kormányhivatalok illetékes szervénél otthonápolási díj iránti kérelmet nyújthatna-e be, hiszen így a gondozó személy havi jövedelemhez juthatna. Továbbá érdemes lenne azt is tisztázni, hogy civil szervezet vagy egyházi intézmény kaphatna-e – és ha igen, milyen mértékű – támogatást egy ápolásra szoruló elítélt befogadásakor.

Az otthonápolási őrizet elrendelésére irányuló kérelmet a fogvatartott és a védője többször is kérheti a fogva tartás során. A bv. intézet hivatalból is kezdeményezheti azt, de ebben az esetben be kell szerezni az elítélt hozzájáruló nyilatkozatát.⁶

⁴ 6/2023. (II. 21.) BM rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt egyes büntetés-végrehajtási szabályok eltérő alkalmazásáról, 3. §.

⁵ 6/2023. (II. 21.) BM rendelet, 3. §.

⁶ 6/2023. (II. 21.) BM rendelet, 3. §.

AZ OTTHONÁPOLÁSI ŐRIZET ÉS A REINTEGRÁCIÓS ŐRIZET ÖSSZEVETÉSE

A BM rendelet rendelkezései az otthonápolási őrizet szabályozása körében a reintegrációs őrizet Büntetés-végrehajtási törvényben⁷ foglalt rendelkezéseit hívja fel alkalmazandó joganyagként néhány eltéréssel, így a továbbiakban a két jogintézmény közötti legfontosabb különbségeket mutatjuk be:

1. Kizárt az elrendelése:

Otthonápolási őrizet	Reintegrációs őrizet
a. erőszakos többszörös visszaeső, vagy	c. szándékos, a Btk. 459. § (1) bek.
b. életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték	26. pontjában írt személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre és
	d. visszaeső, vagy minősített visszaesőként ítélték el, és
	e. 5 évet meghaladó tartamú szabadságvesztést tölt ⁸

Megfontolandó lenne az otthonápolási őrizetet szabályozó rendelkezések felülvizsgálata, hiszen azt látjuk, hogy a jogalkotó a reintegrációs őrizet elrendeléséhez sokkal szigorúbb szabályokat határozott meg. Így lényegében a két hasonló jogintézmény szabályozása között jelentős különbség adódik.

2. Míg a reintegrációs őrizetnél a Bv. tv. meghatározza annak maximális időtartamát, addig a rendelet az otthonápolási őrizetnél ettől eltekint, ezáltal az otthonápolási őrizet elrendelésére a szabadságvesztés tartamától függetlenül sor kerülhet.

3. Talán a legsúlyosabb különbségek a két jogintézmény között, hogy a reintegrációs őrizettel ellentétben otthonápolási őrizet akkor is alkalmazható, ha

- az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani,
- nem töltötte ki az 1 évet meg nem haladó szabadságvesztés esetén a 3 hónapot, 1 évet meghaladó esetén a 6 hónapot,
- a kijelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan, feltéve, ha a bv. orvos szerint az elítélt egészségügyi állapota nem teszi lehetővé az elektronikus lábbilincs használatát,
- újabb végrehajtandó szabadságvesztésről érkezik határozat (kivéve, ha az újabb szabadságvesztés életfogytig tart, vagy az ügydöntő határozat

⁷ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. tv.)

⁸ Bv. tv. 187/A. §.

megállapítja, hogy az elítélt erőszakos többszörös visszaeső), ekkor a bv. szerv vezetője – ha a feltételek fennállnak – a bv. bírónak előterjesztést tesz az újabb szabadságvesztés vonatkozásában az otthonápolási őrizet elrendelésére.

Hasonlóság azonban, hogy az otthonápolási őrizet során – csakúgy, mint a re-integrációs őrizet esetén – a megjelölt ingatlan felmérése, környezettanulmány elkészítése, a technikai eszközök meglétének ellenőrzése és a feltételek folyamatos kontrollfunkciójának megvalósulása a bv. pártfogó felügyelőre kiemelt szerepet oszt.

A BM rendelet végül meghatározza, hogy mely esetekben kell az otthonápolási őrizetet megszüntetni:

- ha az elítélt egészségi állapotában olyan mértékű javulás következett be, amely alapján a szabadságvesztés végrehajtása a bv. intézetben folytatható,
- a gondozást vállaló visszavonja a nyilatkozatát, és nincs más, aki vállalná a gondozást,
- életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló határozat születik az otthonápolási őrizet alatt, vagy az újabb határozat kimondja, hogy az elítélt erőszakos többszörös visszaeső,
- a feltételes szabadságra bocsátás napjával,
- (ha az elítélt feltételes szabadságra nem bocsátható) a szabadságvesztés kitöltésének napjával.⁹

AZ OTTHONÁPOLÁSI ŐRIZET GYAKORLATI TAPASZTALATAI

Az otthonápolási őrizet alkalmazására 2023. február 22. napjától van lehetőség, azonban egy, az országos sajtóban 2023. június 15. napján közzétett adat szerint a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezett fogvatartottak közül mindössze 109 fogvatartott kérelmezte az otthonápolási őrizetének elrendelést, akik közül csak 4 elítélt vonatkozásában látott lehetőséget a jogintézmény alkalmazására az illetékes bv. bíró.¹⁰

A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben elhelyezett közel 1500 fogvatartott közül 2023. november 5. napjáig bezárólag 13 fogvatartott kezdeményezte az otthonápolási őrizetbe helyezését, közülük 3 elítéltet helyezett a bv. bíró otthonápolási őrizetbe, a fennmaradó 9 kérelmet elutasította a bíróság, továbbá 1 kérelem elbírálása még folyamatban van.

⁹ 6/2023. (II. 21.) BM rendelet, 3. §.

¹⁰ https://hvg.hu/itthon/20230615_109_elitelt_kerte_hogy_inkabb_otthon_apoljak_de_csak_negy_rabnak_engedelyeztek_ezt; <https://index.hu/belfold/2023/06/15/bortonok-elitelt-bortonor-toborz-as-otthonapolasi-orizet/>

A FOGVATARTOTTAK ÉLETKORA, BŰNCSELEKMÉNYE

- A kérelmeket vizsgálva megállapítható, hogy az otthonápolási őrizet engedélyezését kérő fogvatartottak döntően 55 évnél idősebbek voltak (volt köztük 82 éves is), csupán öt fiatalabb (37 éves, 41 éves, 45 éves és kettő 48 éves) fogvatartott volt.
- Az általuk elkövetett bűncselekmények szemlélve megállapítható, hogy a két elítéltet emberölés, három fogvatartottat szexuális bűncselekmény, egy-egy elkövetőt rablás, illetve embercsempészés, öt főt vagyon elleni bűncselekmények, míg további egy elítéltet kábítószer-kereskedelem elkövetése miatt ítélte a bíróság végrehajtandó szabadságvesztésre.

A BM rendelet az otthonápolási őrizet engedélyezése körében hat konjunktív feltételt határozott meg, amely következetesen érvényesült a Szombathelyi Törvényszék Bv. Csoportjának gyakorlatában is. E feltételek az alábbiak:

- krónikus betegség fennállása,
- bv. orvosi vélemény,
- alapvető szükségleteinek önálló kielégítésére való képesség hiánya (nagyobbrészt vagy teljes mértékben képtelen),
- a mindennapi életvitelhez folyamatos segítségre, ápolásra szorultság,
- az egészségi állapotban meghatározható időn belül érdemi javulás hiánya,
- olyan személy megléte, aki írásbeli nyilatkozatában vállalja az elítélt gondozását, ehhez kapcsolódóan a megjelölt ingatlan tulajdonosának befogadó nyilatkozata.

A Szombathelyi Törvényszék Bv. Csoportja az otthonápolási őrizet elrendelésére irányuló kérelmek elbírálásakor – a jogszabályban nevesített fenti feltételeken túl – további egy feltétel teljesülését is vizsgálta, mégpedig azt, hogy az elítélt által a kérelemben megjelölt ingatlan alkalmas-e az elítélt otthoni ápolására.

A FELTÉTELEK TELJESÜLÉSE A VIZSGÁLT ÜGYEKBEN

1. Az otthonápolási őrizet elrendelése érdekében kérelmet előterjesztő fogvatartottak egészségügyi állapotát tanulmányozva megállapítható, hogy volt köztük rosszindulatú daganatos megbetegedésben (tüdőrák, vastagbél-daganat) szenvedő személy, Parkinson-kórban, sztrókbán és cukorbetegségben, gyomorérzékenységben, mozgásszervi megbetegedésben, izomsorvadásban, továbbá tüdőbetegségben és szívbetegségben szenvedő.

dó fogvatartott is. Tehát valamennyi fogvatartott krónikus betegségben szenvedett.

2. A jogszabály által előírt bv. orvosi vélemény valamennyi ügyben rendelkezésre állt, azonban gyakori volt, hogy azt a bv. intézet az otthonápolási őrizet tárgyában készített előterjesztéséhez nem csatolta, így annak beszerzése iránt külön kellett intézkednie az eljáró bv. bírónak. Problémaként jelentkezett az is, hogy az elítéltek orvosi dokumentációja különleges személyi adatnak minősül, azt az intézet az előterjesztés elektronikus megküldését követően papír alapon, zárt borítékban továbbította az eljáró törvényszék részére, mely nem érkezett meg a meghallgatás időpontjáig, így a meghallgatás elnapolása vált indokolttá.

A bv. orvosi véleményét utóbb, egy rendszeresített formanyomtatvány tartalmazta. Szakorvos bevonására – noha arra a jogszabály lehetőség ad – egy esetben sem került sor.

3–5. A bv. orvos véleményében nyilatkozott az otthonápolási őrizet egészségügyi feltételeinek fennállásáról, azaz, hogy az elítélt az alapvető szükségleteinek kielégítésére önállóan képes-e vagy teljes mértékben/nagyobbrészt képtelen, a mindennapi életvitelében szorul-e folyamatos segítségre, ápolásra, továbbá egészségügyi állapotában érdemi javulás várható-e vagy sem.

A távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságáról is minden esetben nyilatkozott a bv. intézet orvosa.

Az előterjesztett kérelmek közül az intézet orvosa egészségügyi szempontból – két elítélt kivételével – valamennyi fogvatartott vonatkozásában javasolta az otthonápolási őrizetbe helyezést.

Egy elítélt a fennálló gyomorérzékenysége miatt kérelmezte az otthonápolási őrizetének elrendelését, azonban azt az intézet orvosa nem támogatta, figyelemmel arra, hogy nevezett alapvető szükségleteinek kielégítésére önállóan képes, a mindennapi életvitelében folyamatosan segítségre, ápolásra nem szorul. Egy másik elítélt a magasvérnyomás-betegsége miatt kérelmezte az otthonápolási őrizetének elrendelését, amelyet az intézet orvosa nem támogatott, így a kérelmét a bíróság is elutasította.

Két esetben a Szombathelyi Országos Bv. Intézet orvosának véleménye ellentmondásos volt, ugyanis – a három egészségügyi feltétel közül – egy esetben csak az egészségi állapotban történő javulás hiányát állapította meg az orvos, míg a másik ügyben nem tudott állást foglalni abban a kérdésben, hogy javulás bekövetkezhet-e az elítélt egészségügyi állapotában. Ennek

ellenére mindkét ügyben javasolta az otthonápolási őrizet elrendelését. A törvényszék mindkét kérelmet elutasította az egészségügyi feltétel teljesülésének hiányában.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy az előterjesztett kérelmek – a fenti négy kivételtől eltekintve – egészségügyi szempontból a bv. orvos által is igazolt módon megalapozottak voltak, a jogintézmény alkalmazása egyéb okból hiúsult meg.

6. Az otthonápolási őrizet elrendelése tárgyában indult büntetés-végrehajtási ügyekben rendelkezésre állt a hozzátartozó nyilatkozata arra vonatkozóan, hogy vállalják az elítéltek otthoni ápolását. Egy ügyben a kérelem elbírálását megelőzően az elítélt által megjelölt kontaktszemély (hozzátartozó) visszavonta a befogadó nyilatkozatát, ezért a bíróság a kérelem elutasításáról határozott.

Egy elítélt vonatkozásában azért nem került sor az otthonápolási őrizet elrendelésére, mivel az általa megjelölt ingatlan nem állt az elítélt kizárólagos tulajdonában, az ingatlan tulajdonosa és a befogadó nyilatkozatot adó kontaktszemély nem volt azonos, az ingatlan tulajdonosától (aki egyébként a kontaktszemély fia volt) pedig hiányzott befogadó nyilatkozat, így a kérelmet – a Bv. tv. 187/B. § (4) bekezdésében írt feltétel hiányában – a bv. bíró elutasította.

Egy másik ügyben a kontaktszemély a kérelemben megjelölt ingatlanban élt, azonban annak tulajdonviszonyai jogvita tárgyát képezték, a közhiteles nyilvántartási adatok szerint a lakás a COOP Zrt. tulajdona volt, akitől befogadó nyilatkozat nem állt rendelkezésre, ezért a bíróság az otthonápolási őrizet engedélyezésére irányuló fogvatartotti kérelmet elutasította.

7. A törvényszék az otthonápolási őrizet engedélyezése körében – ahogy arra fentebb már utalást tettünk – a fenti hat konjunktív feltétel értékelésén túlmenően, további egy feltétel teljesülését is vizsgálta, mely az elítélt által megjelölt ingatlan életvitelszerű lakhatási alkalmassága volt. Erre vonatkozóan ugyan sem a Bv. tv., sem a BM rendelet nem tartalmaz rendelkezéseket, de a Szombathelyi Törvényszék Bv. Csoportjánál kialakult álláspont szerint a józan ész megköveteli, hogy olyan ingatlanban kerüljön sor az elítélt otthonápolási őrizetére, mely alkalmas annak ellátására.

A fogvatartotti kérelmekben megjelölt ingatlanok – három kivételével – lakhatásra alkalmasak voltak. Két ügyben olyan ingatlant jelölt meg az elítélt, amely alkalmatlan – egy esetben félkész állapotú – volt, azonban ezekben az ügyekben a befogadó nyilatkozat is visszavonásra került, így arra hivatkozással utasította el a bv. bíró a kérelmet.

Egy elítélt olyan ingatlant jelölt meg, amely – saját bevallása szerint is – életveszélyes, egészségre ártalmas, ezért a bíróság e feltétel hiányára hivatkozással elutasította a kérelmét.

A vizsgált ügyekben tehát mindössze három elítélt részére került engedélyezésre az otthonápolási őrizet, annak alkalmazására a bíróság egy elítélt esetében a követő ítéletre nézve is lehetőséget látott.

KONKLÚZIÓ, ÖSSZEGZÉS

Az ismertetett ügyek alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az otthonápolási őrizetnek a jövőben mindenképpen van létjogosultsága, hiszen jelentős szerepet tölthet be a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központja, illetve a bv. orvosok leterheltségének csökkentése tekintetében, továbbá hozzájárulhat a börtönpopuláció mérsékléséhez is. Azonban a gyakorlat egyelőre nem következetes abban, hogy vizsgálni kell-e az elítélt által elkövetett bűncselekmény jellegét, illetve milyen részletességűnek kell lennie a bv. orvos véleményének.

Álláspontunk szerint célszerűnek mutatkozna a krónikus betegségek legalább példálózó jellegű feltüntetése is a jogszabályban, ezért ezen anomáliák kiküszöbölése érdekében a jogszabály módosítása, kiegészítése lehet indokolt. Indokoltnak tartjuk továbbá az otthonápolási őrizet szabályrendszerének a bv. törvényben rögzítését is.

CSORDÁS TAMÁS*

A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának eredménye

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A 21. század bűnelkövetési tendenciáiban – különös figyelemmel a szervezetten (bűnszövetségben, bűnszervezetben) történő bűnelkövetésre – megfigyelhető egyfajta elkövetői és elkövetési fejlődési ív. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a bűnelkövetés mindig egy lépéssel a bűnüldözési módszerek és technológiák előtt jár; a bűnelkövetés jelentős része, illetve az elkövetés szervezése már jelentős részben áttevődött az online térbe; a jogalkotók és jogalkalmazók szeme előtt zajlik le a (jellemzően szervezett) bűnelkövetés mennyiségi és minőségi átalakulása. Ebből kifolyólag úgy gondolom, hogy bármilyen, szervezett formában elkövetett bűncselekmény vonatkozásában elengedhetetlen a leplezett eszközök – legyenek azok engedélyhez nem kötöttek, ügyész vagy bírói engedélyhez kötöttek – tervszerű, szakszerű és törvényes alkalmazása.

Cikkemben a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának engedélyezése, az alkalmazás végrehajtása, illetve a bizonyítékkénti felhasználás során felmerülő gyakorlati problémákat kívánom röviden elemezni, amelyekre vonatkozóan – a rendelkezésre álló eljárásjogi keretrendszer adta lehetőségek szem előtt tartásával – megoldási javaslatokat is fel kívánok vázolni.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) hatálybalépésével – amely a bűnfelderítési célú titkos információgyűjtést integrálta a büntetőeljárás szakaszai közé, és így annak szerepkörét *quasi* az előkészítő eljárás vette át¹ – egy transzparens eljárási rendszert keletkeztetett a jogalkotó

* CSORDÁS Tamás, ügyész, Miskolci Járási Ügyészség

¹ Lásd a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 63. § (4) bekezdését; ezen jogszabályhelyen a jogalkotó – egyfajta negatív korlátot felállítva – *expressis verbis* megfogalmazza, hogy

azzal, hogy egyrészt az ágazati célú titkos információgyűjtés² eredménye, illetve a büntetőeljárásban alkalmazott leplezett eszközök eredménye egészen egyszerű módon – az alkalmazó szervekre nagyságrendileg kevesebb adminisztratív terhet róva – használható fel bizonyítékként a büntetőeljárásban.

Itt kívánok röviden kitérni arra az általam üdvözlendőnek tartott végrehajtási változásra is, amely szerint a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazását immáron csak az arra megfelelő személyi apparátussal és technikai eszközparkkal rendelkező Nemzetbiztonsági Szakszolgálat³ hajtja végre. Ezt azért is tartom a szakmailag járható útnak, mert a nyomozó hatóság – szakszorgonnal élve – „saját erős” végrehajtásai sok esetben a műveleti munka elhúzó-dásához vezethettek, mivel az ilyen típusú végrehajtás jóformán ellehetetlenítette a mindennapi, egyéb felderítési tevékenységet (például humán hírszerzés vagy rejtett figyelés végrehajtása, elemző-értékelő tevékenység stb.).

A SZEMÉLYHEZ KÖTÖTTSÉG ELVÉNEK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ ENGEDÉLYEZÉS SORÁN

A személyhez kötöttség elvének maximális érvényesülése a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök esetében elengedhetetlen. A Be. vonatkozó jogszabályhelye⁴ ugyan egy rugalmas, megengedő típusú szabályozást tartalmaz, azonban természetesen kerülendőnek tartom az anonim (pl. „ismeretlen férfi”) vagy gúnynévhez kapcsolódó engedélyezést. Úgy gondolom, hogy a 21. században a nyomozó hatóságnak rendelkezésére állnak azok a bűnügyi hírszerzési eszközök és módszerek, amelyek megalapozásául szolgálnak egy kifejezetten névhez, illetve konkrétan azonosított személyhez kapcsolódó előterjesztésnek.

Természetesen a kialakult gyakorlat alapján nem akadály az adott személy nevének, személyazonosságának kétséges mivolta, mivel a következetes bírói gyakorlat azt követeli meg, hogy az engedélyezett személy úgymond „önazonos” legyen⁵.

---

rendőrség bűncselekmény felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, elfogása, bizonyítékok megszerzése, illetve a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése érdekében kizárólag a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint alkalmazhat leplezett eszközöket. Ez a fajta szigorú célrendszer is azt szolgálja, hogy a *quasi* bűnfelderítési célú eszközalkalmazás kizárólag a büntetőeljárás keretein belül érvényesülhessen.

² Így például a rendőrségről, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról, vagy a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvények külön rendelkezései alapján végzett titkos információgyűjtés.

³ Lásd a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 8. § (1) bekezdésének a) pontját.

⁴ Be. 236. § (2) bekezdés b) pont.

⁵ BELEGI József (szerk.): *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2021, 561.

Röviden kívánok kitérni az úgynevezett „nevesítés” gyakorlatára: arra az esetre, ha esetlegesen nem kifejezetten teljes név vagy személyi azonosítás alapján történt meg korábban az engedélyezés. Ezt egyrészt a végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat is szorgalmazza, másrészt a törvényes végrehajtás érdekében – még ha a jogszabály nem is követeli meg – amennyiben egzakt és egyértelmű módon rendelkezésre áll az érintett minden személyi adata, haldéktalanul az úgynevezett „nevesített” engedélyre kell indítványt tennie az eljáró ügyésznek.

AZ ALKALMAZÁS TÁRGYA ÉS A PONTOS KÖRÜLÍRÁS FONTOSSÁGA

Az alkalmazás tárgya kapcsán – az alkalmazás alanyához képest – azonban kifejezetten szigorú megállapításokat tesz az eljárási kódex⁶. Ennek célja az alkalmazás objektumának – és itt kifejezetten a tárgyra gondolok – pontos, azonosítható körülírása a jogbiztonság és a bizonyítékkénti felhasználás és elfogadhatóság céljából.

A szervezett elkövetés kapcsán kifejezett nehézséget jelent a konspiratív elkövetői magatartás – elég itt csak a telefonok, SIM-kártyák gyakori cseréjére vagy a kábítószeres tárolási helyéül szolgáló „depólakások”, illetve a szállításra használt „futáruitók” gyakori cseréjére gondolni.

Mivel azonban a jogszabályszöveg alapján kizárt ügy meghozni az engedélyt, hogy például „az elkövető által használt összes telefonszám”, mivel ez kifejezetten pontatlan, ezért a nyomozó hatóságnak, illetve felderítő szerveknek törekedniük kell a minél gyorsabb reagálásra, adott esetben a halaszthatatlan ügyészi engedélyezés szorgalmazására.

További esetleges megoldási lehetőség az, ha a nyomozó hatóság telefonszámmal egyidejűleg IMEI- vagy IMSI-szám lehallgatására is előterjesztést tesz – az utóbbi számokon folytatott kommunikáció akkor is megfigyelhető és rögzíthető, ha az elkövető a telefonjába immáron más SIM kártyát helyez, és azon kommunikál.

A BÍRÓSÁG VÉGZÉSE

Az egyes bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának engedélyezési tapasztalatai alapján álláspontom szerint kategorikusan kijelenthető, hogy a bíróság az engedélyező végzéseiben jellemzően az ügyészi indítvány megszövegezésével egyezően indokolja az engedélyező végzését.

⁶ Be. 236. § (2) bekezdés f) pont.

Kérdésként merül fel tehát, hogy szükséges-e, és ha igen, milyen terjedelemben kell a krimináltaktikai információkra és az ilyen nyomozó hatósági leveletésre hivatkozni az indítványban⁷ az ügyészségnek, illetve így a végzésében bíróságnak? Egy egyszerű példát véve: ha a nyomozó hatóság a nyomozás során a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközökkel párhuzamosan fedett nyomozót is alkalmaz – nem veszélyezteti az ezen tényre vonatkozó részletes leírás az utóbbi személy munkáját, illetve nem merülhet ez fel esetlegesen dekonspirációs lehetőségként?

A Be. szerinti releváns jogszabályhelyek⁸ egyike sem követeli meg a fentieket. Ennek okán a jelenlegi gyakorlat tehát egy kontraproduktív folyamatot is eredményezhet⁹, ugyanis a nyomozástaktikai információk indítványban, illetve végzésben történő szerepeltetésével az elkövetői és elkövetési módszerek idővel idomulhatnak azokhoz, így a nyomozó hatóság művelési eszköztára *ad absurdum* akár szűkülhet is.

Ennek okán tehát a bíróság engedélyező végzése – egyfajta „törvényi minimumot” szem előtt tartva – törvényességi engedélyt kell hogy jelentsen, hiszen az alkalmazás kapcsán maga a nyomozási bíró eljárása jelenti a legitimációs garanciát. Ebből kifolyólag az ügyészség részéről nem az alkalmazási terv és a végrehajtási módszerek leírásával kell a törvényességet, illetve a szükségesség-arányosság, valamint a „másként be nem szerezhetőség” klauzulájának fennálltát megindokolnunk.

A REJTETT FIGYELÉS ELHATÁROLÁSA A HELY TITKOS MEGFIGYELÉSÉTŐL

Írásom további részében összehasonlító elemzéssel próbálok meg elhatárolni gyakran alkalmazott leplezett eszközöket, ugyanis ezek alkalmazása, illetve az engedélyezés szükségessége gyakran vet fel törvényességi, illetve bizonyítékkénti felhasználhatósági kérdéseket.

A két instrumentum¹⁰ közötti – egyébként rendkívül keskeny – határvonal álláspontom szerint ott húzható meg, hogy az előbbi egyfajta „külső”, míg az utóbbi eszköz „belső” figyelésként értelmezhető. Az elhatárolás kulcsát akként határozhatjuk meg, hogy mit kíván a nyomozó hatóság vagy ügyészség audiovizuális észlelés tárgyává tenni.

⁷ Vö. Be. 237. § (2) bekezdés.

⁸ Be. 237. § (3) és 478. § (1) bekezdései a nyomozási bíró eljárására vonatkozóan.

⁹ Hasonlóképpen vélekedik *Opauszki András* is. Lásd *OPAUZSKI András: A titkos információgyűjtés és egyes leplezett eszközök alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai. Rendőrségi Tanulmányok*, 2021/1., 111.

¹⁰ A Be. 215. § (5) és a 232. § (3) bekezdései.

Az megállapítható, hogy „külső” helyszín (tehát udvar, esetleg az, hogy ki megy be a lakásba) megfigyeléséhez nem szükséges bírói engedély, azt a nyomozó hatóság bármilyen felhatalmazás nélkül folytathatja. Azonban, ha a – például drónfelvétel készítésével történő – rejtett figyelés során a nyomozó hatóság, illetve az alkalmazást végrehajtó apparátus tagjai észlelik, hogy a lakásba bement személy az ott tartózkodó személynek egy műanyag fóliás, nagyobb csomagot – feltételezhetően valamilyen kábítószert – árad és ezt technikai eszközzel rögzítik, úgy az a későbbiek során egyrészt bírói engedély hiányában nem használható fel bizonyítékként, másrészt – *ad absurdum* – még a felvételt készítő nyomozók büntetőjogi felelősségét is felvetheti tiltott adatszerzés bűntette miatt.

Az ilyen esetekben a magánélethez és a magánlakás sérthetlenségéhez való jog egyértelműen és kategorikusan felülírja az állami büntetőhatalom érvényesítéséhez fűződő büntetőigényt; ennek okán az ilyen esetekben a nyomozó hatóságnak, az alkalmazást végrehajtó apparátusnak és az ügyészségnek fokozott figyelemmel kell eljárnia az engedély beszerzése érdekében – illetve a műveleti helyzet függvényében – a haszthatatlan engedélyezés során. Mindezek mellett ilyen esetekben – krimináltaktikai szempontból – célszerű az ilyen eszközök (rejtett figyelés és hely titkos megfigyelése) egyidejű, párhuzamos alkalmazása, így a későbbiek során nem férhet észszerű kétely a beszerzett bizonyítékok törvényességéhez.

AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER TITKOS MEGFIGYELÉSE ÉS A LEHALLGATÁS ELHATÁROLÁSI NEHÉZSÉGEI

Az információs rendszer titkos megfigyelése és a lehallgatás alkalmazása közötti elhatárolást az ezidáig felmerült gyakorlati tapasztalatok alapján kívánom végrehajtani. Ennek tükrében a két eszköz kapcsán a fő problémát az jelenti, hogy a különböző intézkedések tervezése és maga az engedélyezés során az eljárásban részt vevő szervek az információs rendszer titkos megfigyelése eszköz alkalmazását még mindig mint „számítógép ellenőrzést”, a lehallgatást pedig továbbra is úgy szólván klasszikus „telefonlehallgatásként” azonosítják¹¹.

Általánosságban elmondható, hogy a lehallgatás speciális eszköz az információs rendszer titkos megfigyeléséhez képest. A lehallgatás is érint információs rendszert, azonban a két eszköz közötti *differentia specifica* az adja meg, hogy a lehallgatás kifejezetten hírközlési célú információs rendszert érint, a tárgya pedig speciális adat – a kommunikáció tartalma.

¹¹ Holott például – csupán a Be. 232. § (5) bekezdésének megszövegezéséből kiindulva – egy e-mail címen keresztül folytatott elektronikus levelezés – tehát információs rendszeren folytatott kommunikáció – is képezheti lehallgatás tárgyát.

Önmagában az elhatárolás alapja tehát nem lehet a végrehajtás tárgya, azaz csupán az, hogy az engedély például egy adott telefonszámra vagy adott sorozatú SSD-meghajtóra szól; az elhatárolás alapjogi és ezzel összefüggésben ellenőrzés-technológiai alapon hajtható végre. Ebből kifolyólag az információs rendszer titkos megfigyelése eszköz alkalmazása során a magántitkokhoz való jog törvényes keretek közötti korlátozása valósul meg. Ebben az esetben az eszközalkalmazás célja az eszközön kezelt – statikus állapotú – adat megszerzése. E művelet a végpontokon, tehát magában az információs rendszerben végzett művelettel – végponti ellenőrzéssel – valósítható meg.

Ezzel szemben a lehallgatás eszköz alkalmazása során az eszközalkalmazás célja az eszközről elektronikus hírközlési hálózaton, vagy más kommunikációs csatornán továbbított – azaz dinamikus állapotú – adat megszerzése. Ez művelet a kommunikációs csatornában – jellemzően az elektronikus hírközlési hálózaton végzett művelettel – a hálózati ellenőrzéssel – valósítható meg.

AZ ALKALMAZÁS EREDMÉNYE – MINT BIZONYÍTÉK

A korábbi, 1998-as Be.-hez képest – amely az ügyész jogkörébe delegálta a felhasználási jogosultságot a másként nem pótolhatóság elvére hivatkozva – a hatályos eljárásjogunk, illetve a KSB.1514/2020/2. számú Legfőbb Ügyészségi leirat egyértelműsítette a felmerülő jogi problémát azzal, hogy a keletkezett bizonyítási eszközök és az engedély *ipso iure* az ügyiratok részét képezik. Meg kell azonban jegyezni, hogy *Farkas Krisztina* egy az OKRI-nál végzett kutatása eredményeképpen még a hatályos Be. esetén is megállapította¹², hogy az utóbbi években több vármegyei szintű gyakorlat még mindig úgy alakult, hogy az egyéb tárgyi és személyi bizonyítékok beszerzése esetén a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz(ök) eredménye nem vált a bizonyítékok részévé, ezen gyakorlat azonban a Legfőbb Ügyészség fent hivatkozott álláspontját tekintve is téves.

Egységes gyakorlat annak kapcsán sem alakult ki, hogy szükséges-e külön nyomozó hatósági – úgymond „összefoglaló” – feljegyzés készítése a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat által alkalmazott leplezett eszközökről szóló feljegyzésekről – amely feljegyzés fő funkciója az eljárási szabályok megtartásának visszatükrözése. Erről a Legfőbb Ügyészség NF.4211/2020/5-I. állásfoglalása akként rendelkezik, hogy a lehallgatás eredménye maga az audioközlemény, így tehát a megszerzett, rögzített audiotartalom a bizonyítási eszköz; az arról készült leirat csupán származékos – azonban szintén felhasználható – bizonyíték. Szükséges kiemelni azt is – és ez maga az NF.4211/2020/5-I. állásfoglalás lényege –, hogy

¹² FARKAS Krisztina: A leplezett eszközök alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai. *Ügyészségi Szemle*, 2022/2., 21. <https://ugyeszsegiszemle.hu/pdf/2022-02.pdf>

ez az audioközlemény tárgyi bizonyítási eszköz, amely eszköz vizsgálatának eljárási kerete a Be. 207. §-a szerinti szemle. A jelenlegi gyakorlatot tehát abba az irányba célszerű fejleszteni, hogy a nyomozás vizsgálati szakaszának végén, szemle keretében szükséges a leplezett eszköz alkalmazásának eredményét a védelemmel közösen vizsgálni; ez arra is szakmai alapot szolgáltat, hogy a nyomozó hatóság, az ügyészség, a terhelt és a védelem rögzítsék azt, hogy melyek az egyezően elfogadott tények, illetve melyek nem – így előkészítve, segítve a perkonzentrációt és az időszerűséget.

Így tehát a fentieket, illetve a gyakorlati tapasztalatokat is alapul véve a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök – különös figyelemmel a lehallgatás – alkalmazását követően rendkívül célravezető és eredményes lehet, ha az ügyben eljáró nyomozó (vagy nyomozó ügyész) a leplezett eszköz eredményét a terhelt(ek) hívásforgalmi adataival és geolokációs pozícióval összevetve, azokat részletekbe menően elemezve készít egy összefoglaló, elemző-értékelő feljegyzést mindezekről. Ez az adathalmaz ugyanis egy olyan értékes bizonyítékösszesítést képezhet, amely ugyancsak eredményes támogatást nyújthat a terheltek pontos cselekvőségének megállapításához, illetve későbbi sikeres büntetőjogi marasztalásukhoz.

ZÁRÓGONDOLATOK

5 és fél év gyakorlati tapasztalatai alapján elmondható, hogy a korábbi, 1998-as Be.-ből fakadó párhuzamosságokat és eljárásjogi ellentmondásokat kiküszöbölte a jogalkotó, és a bizonyítékkénti felhasználás folyamata jelentős mértékben egyszerűsödött.

A jövőbeni eredményes alkalmazáshoz – mintegy az ilyen eszközök alkalmazásának alapjául, azt megelőzően – egyrészt elengedhetetlen a humán hírszerzési pozíciók megerősítése, mivel akármennyire is progresszív módon fejlődik a mesterséges intelligencia, az a bűnügyi hírszerzésben nem fog olyan értékes bűnügyi információt szolgáltatni, amely később bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazását alapozhatja meg.

Az eredményes alkalmazás további kulcsa a megalapozott alkalmazási terv, valamint a technikailag és jogilag is professzionális, valamint a különböző leplezett eszközöket egyidejűleg és párhuzamos támogatással applikáló végrehajtás.

Mindezeket túl akár nyomozásfelügyeleti területen dolgozó, akár nyomozó ügyész működik közre az ilyen instrumentumok alkalmazásában, proaktív szemlélettel kell hogy tegye az utóbbit; az engedély megadásával ugyanis nem dőlhet hátra a jogalkalmazó – az eredményes végrehajtás érdekében a mi aktív részvételünk is szükséges és indokolt az ilyen eszközök alkalmazásával zajló eljárásokban.

Ugyanígy szükséges álláspontom szerint az, hogy a jogalkalmazó szervek egyfajta „*feedback*”-folyamatot megalapozva, gyakorlati tapasztalataikat rendszeresen megosztva kommunikáljanak az alkalmazásokat végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálattal. Óriási előnyökkel járhat ugyanis, ha az NBSZ szakmai és/vagy eredményességi visszacsatolást kap annak kapcsán, hogy az általa „produkált” eredmények mennyiben támogatják a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség munkáját, esetleg milyen módon lehet szükséges változtatást eszközölni a végrehajtásról készült technikai eredményekben vagy jegyzőkönyvekben, feljegyzésekben. Közös érdekünk ugyanis, hogy a büntetőeljárásokban a lehető legtöbb törvényesen szerzett bizonyíték álljon a rendelkezésünkre az elkövetők eredményes büntetőjogi felelősségre vonásához; a szervezett bűnözés ugyanis nem a hatályos jogszabályok szem előtt tartásával, azokra figyelemmel vezényli saját mechanizmusait – éppen fordítva: a bűnüldöző szerveknek, igazságügyi hatóságoknak kell felvenniük a lépést az aktuális szervezett bűnelkövetői tendenciákkal, trendekkel szemben.

LEINÉ SCHÖN MELINDA*

A szülői felügyeleti jog mint családjogi jogintézmény megjelenése a büntetőeljárásban

„Különösen szeressétek a gyermekeket, mert vétek nélkül valók, mint az angyalok. A mi örömünkre vannak a világon, hogy jobbbá tegyék életünket.” (Dosztojevszkij)

Munkám során az utóbbi időben több kiskorú veszélyeztetése miatt indult büntetőeljárással találkoztam. Ezen ügyek kapcsán szembesültem azzal, hogy szükségünk van más jogágakból, így a polgári jogból¹ is, mélyrehatóbb ismeretekre. A büntetőeljárás törvénynek csak egyetlen szakasza² foglalkozik a szülői felügyeleti joggal, illetve a szülői felügyeleti jog megszüntetésével.

Az alábbiakban ennek a jogintézménynek a gyakorlatát szeretném bemutatni.

* LEINÉ SCHÖN Melinda, ügyész, Kunszentmiklósi Járási Ügyészség

¹ Ptk. 4:191. § (A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése)

(1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet, ha a) a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti.

² Be. 572. § (1) A bíróság a Polgári Törvénykönyvről szóló törvénynek a szülői felügyeleti jog megszüntetésére vonatkozó rendelkezései alapján az ügyészség indítványára megszüntetheti a vádlott szülői felügyeleti jogát, ha a vádlottat a gyermekének sérelmére elkövetett szándékos bűncselekményben bűnösnek mondja ki.

(2) A szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti indítvány előterjesztését a vádlott gyermeke és a vádlott gyermekének másik szülője az eljáró ügyészségnél kezdeményezheti. Ha az ügyészség a kezdeményezéssel nem ért egyet, a kezdeményezést haladéktalanul megküldi a gyámhatóságnak a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti per indításának a megfontolása érdekében és erről a kezdeményezőt tájékoztatja.

(3) A bíróság a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja, ha az indítvány elbírálása a büntetőeljárás befejezését jelentősen késleltetné, vagy az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja.

Tudjuk, hogy a szülő és a gyermek között – jó esetben – igen szoros érzelmi kapcsolat van. A gyermek ragaszkodik a szülőjéhez, hiszen a gyermek, ha veszélyeztetett közegben is van, nem biztos, hogy ezt megfelelően érzékeli. Sajnos azonban az ügyészi munkánk során találkozunk olyan ügyekkel, ahol a szülő, illetve a szülők a kiskorú gyermekük sérelmére követnek el szándékos bűncselekményt. Mit tehetünk ezekben az ügyekben a büntetőjog talaján? Milyen eszköz van az ügyész kezében?

A büntetőeljárás során a terhelten szemben a büntetés, illetve intézkedés kiszabására tett indítványunk részeként a vádiratban indítványozhatjuk szülői felügyeleti jog megszüntetését. Különös teher van az ügyész vállán, hogy kell-e, szükséges-e az adott ügyben a szülői felügyeleti jog megszüntetésére indítványt tennünk.

Miért is különös ez a teher? Azért, mert a bíróság a szülői felügyeleti jog megszüntetéséről kizárólag ügyészi indítványra dönthet, hivatalból erre a bíróságnak nincs lehetősége. Ennek oka az alkalmazandó jogszabály gyökereiben rejlik. Ugyanis a Be. 572. § (1) bekezdése a Ptk. szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetésének szabályaira visszautalva hatalmazza fel az ügyészséget arra, hogy a szülő által a gyermeke sérelmére elkövetett szándékos bűncselekmény esetén indítványt tegyen a szülői felügyeleti jog megszüntetésére.

A szülői felügyeleti jog megszüntetése a büntetőeljárásban is megmarad a polgári jog – súlyos következményekkel járó – szankciójának, azaz nem válik büntetőjogi jogintézménnyé. Annak a lehetősége, hogy a szülő szülői felügyeleti joga a büntetőeljárásban is megszüntethető, nem hoz létre önálló címet a büntetőbíróság számára.

A SZÜLŐI FELÜGYELETI JOG TARTALMA

Azt mondhatjuk, hogy elhagyott gyermek nincs, a gyermek vagy szülői felügyelet, vagy gyámság alatt áll, a két jogintézmény kizárja egymást. A szülői felügyelettel felhagyni, arról lemondani nem lehet. A szülői felügyeleti jog általában addig tart, amíg a gyermek el nem éri a nagykorúságát, azonban az megszüntethető 18 éves kora előtt is.

A szülői felügyeleti jog különböző részjogosítványokból tevődik össze, ezek:

- a kiskorú nevének a meghatározása;
- gondozása, nevelése;
- tartózkodási helyének meghatározása;
- vagyona kezelése;
- törvényes képvisellete;
- gyámnevezés és gyámságból való kizárás.

MI ALAPJÁN INDÍTVÁNYOZHATJA AZ ÜGYÉSZ A SZÜLŐI FELÜGYELETI JOG MEGSZÜNTETÉSÉT?

Az ügyész perbeli legitimizációja is a polgári jog szabályaira alapul, az ügyészt a Ptk. 4:193. § (1) bekezdése jogosítja fel – a másik szülőn, a gyermekén és a gyámhatóságon kívül – a perindításra. A Ptk. szerint más perindításra jogosultak a szülői felügyeleti jog megszüntetésének indítványozását az ügyészségnél kezdeményezhetik.

Itt jegyzem meg, hogy pótmagánvádas eljárásban sincs lehetőség arra, hogy a pótmagánvádló a vádlott szülői felügyeleti jogának megszüntetését indítványozza. Erre csak az ügyész jogosult a közvadas ügyekben.

A SZÜLŐI FELÜGYELETI JOG MEGSZÜNTETÉSÉRE LEHETŐSÉGET ADÓ BŰNCSELEKMÉNYI KÖR

A szülői felügyeleti jog megszüntetését a Be. nem köti sem konkrét bűncselekményhez, sem meghatározott büntetési tételhez, vagy a terhelttel szemben kiszabott valamilyen nemű vagy mértékű, illetve tartamú büntetéshez. Alkalmazása elvileg bármely, a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatti elítélés és bármely joghátrány kiszabása esetén lehetséges, ha annak a Ptk.-ban írt feltételei fennállnak.

A szülő által a gyermeke sérelmére elkövetett szándékos bűncselekmény bármilyen természetű lehet, hiszen a gyermek személye ellen elkövetett bűncselekmény nem feltétlenül azonos a Btk. XX. fejezetében felsorolt gyermekek érdekeit sértő bűncselekménnyel.

Jellemzően – a gyakorlatban is többször előforduló – a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmények: élet, testi épség, nemi szabadság és vagyon elleni bűncselekmények.

A szülői felügyeleti jog megszüntetésére csak akkor kerülhet sor, hogyha a gyermek érdekeinek megóvása más eszközzel nem biztosítható. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) több döntésében is hangsúlyozta ennek a jogintézménynek a kivételességét, mintegy *ultima ratioként* való alkalmazhatóságát.

A SZÜLŐI FELÜGYELETI JOG MEGSZÜNTETÉSÉNEK ESETEI ÉS FELTÉTELEI

Nyilvánvalóan szükségszerű, hogy a vádlott bűnösségét a büntetőbíróság megállapítsa a gyermeke sérelmére elkövetett olyan bűncselekmény miatt, amely elkövetésében a vádlottat szándékosság terheli. A bűnösség megállapítása nélkül a szülői felügyeleti jog megszüntetésére nem kerülhet sor.

Garanciális követelmény, hogy a szülői felügyeleti jog megszüntetésére a szülőnek a gyermek érdekét súlyosan sértő, felróható magatartása alapján kerülhet sor.

Együttes feltételként írja elő a törvény, hogy az elbírált cselekmény miatt vagy azzal összefüggésben megállapítható legyen a szülő felróható magatartása, amellyel a gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sértette vagy veszélyeztette.

A súlyos érdeksérelem megvalósulását bizonyítani kell; és azt is, hogy ez a felróható szülői magatartással összefüggésben áll fenn.

Milyen tevékenységekről van itt szó? Az érdeksérelmet okozó szülői magatartás megvalósulhat tevészel (a felügyelettel való visszaélés), vagy mulasztással (szülői kötelesség elhanyagolása). Amennyiben a szülő magatartása veszélyhelyzet előidézésére alkalmas, úgy felelőssége ebben az esetben is fennáll. Minden egyes esetben különös gondossággal kell megvizsgálni ezeket a magatartásokat.

A szülői felügyeleti jog megszüntetésére vonatkozó indítvány megtételét megelőzően nem csupán a cselekmény tárgyi súlyát, az elkövetésnek az egyéb tárgyi és alanyi körülményeit és a büntetékiszabási indítványt kell számba venni, hanem azt is, hogy a szülői felügyelet megszüntetése súlyos, a szülő személyiségi jogait is érintő intézkedés.

Azért súlyos jogkövetkezmény a szülői felügyeleti jog megszüntetése, mert a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülő

- nem fogadhat örökbe,
- nem viselhet gyámságot,
- nem helyezhető el nála gyermek,
- fő szabály, miszerint nincs joga a gyermekével való kapcsolattartásra, azonban a gyermek érdekében kivételesen e szabálytól a bíróság vagy a gyámhatóság eltérhet, és rendelkezhet a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásról.

Fontos szót ejteni még arról, hogy a Ptk. vonatkozó szabályozása szerint, ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermekének személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte, a bíróság a szülői felügyeletet a szülő valamennyi gyermeke tekintetében megszüntetheti. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy az ítélet hatálya kihat a később született gyermekekre is.

Abban az esetben, ha az ügyészség nem indítványozza minden gyermek tekintetében a szülői felügyeleti jog megszüntetését, ez nem köti a bíróságot, ilyenkor túlterjeszkedhet az ügyészi indítványon és más gyermek tekintetében is rendelkezhet erről.

Érdemes kiemelni, hogy a Ptk. nem tesz különbséget végrehajtandó vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítéelés között, így mindkét büntetés kiszabása esetén alkalmazhatja ezt a szabályt a bíróság.

MIT KELL TARTALMAZNIA AZ ÍTÉLETNEK A SZÜLŐI FELÜGYELETI JOG MEGSZÜNTETÉSE VONATKOZÁSÁBAN?

A bíróságnak az ítéletben rendelkeznie kell arról, hogy az érintett szülő szülői felügyeleti jogát valamennyi gyermeke tekintetében vagy csak egy adott gyermek tekintetében szünteti-e meg, illetve hogy az ítélet hatálya a később született gyermekére is kiterjed-e vagy sem.

Ennek megfelelően, az ítélet rendelkező részében meg kell jelölni az érintett gyermek olyan adatait, amely alapján a gyermeket aggálytalanul be lehet azonosítani. Ezért is fontos az eljárás során a bűncselekménnyel érintett gyermek születési anyakönyvi kivonatának a beszerzése.

KONKLÚZIÓ

Cikkemben szerettem volna rávilágítani arra a fajsúlyos ügyészi felelősségre, ami a szülői felügyeleti jog megszüntetését célzó indítványaink megtételekor terhel bennünket, ügyészeket. Az adott ügy legjobb ismerőjeként mindig arra a kérdésre szükséges a választ keresnünk, hogy mi szolgálja jobban a gyermek érdekeit: ha megmarad, vagy ha megszűnik a szülő felügyeleti joga a gyermek felett. Ha pedig erre a kérdésre az ügy ismeretében igen a válaszunk, bátran, nyugodt lelkiismerettel élhetünk a Be. 572. §-a által ránk ruházott felelőséggel.

BORY NOÉMI*

A légi úton történő kitoloncolás végrehajtásának ügyészi törvényességi felügyelete

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNY

Az 1997 októberében aláírt és 1999. május 1-jén hatályba lépett *Amszterdami szerződés*¹ megreformálta a bel- és igazságügyek, így a migráció területét is. Az Amszterdami szerződés hatálybalépésével megvalósult az addig kormányközi együttműködés eszközeivel szabályozott területek közösségiesítése, ennek értelmében a harmadik pillér helyett az első pillérbe – a közösségi jog által szabályozott keretek közé – került a migráció és a menekültügy is.

Erre figyelemmel 1999-ben a *Tamperei programmal*² az Európai Tanács egységes szemléletet alakított ki a bevándorlás és a menekültügy területén, amelynek keretében együttesen foglalkoznak a közös menekültügyi rendszer létrehozásával, a legális bevándorlásra vonatkozó politikával és az illegális bevándorlás elleni küzdelemmel.

A migráció kezelésének érdekében kiemelkedő témaként jelölték meg annak átfogó kezelését, amely magába foglalta többek között:

* BORY Noémi PhD, legfőbb ügyészségi ügyész; egyetemi adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Az Amszterdami szerződés aláírására 1996 márciusában, Torinóban, kormányközi konferencián került sor azzal a céllal, hogy felülvizsgálják az Európai Unióról szóló szerződést.

² A Tamperei programot 1999. október 15–16. között fogadták el, célja az volt, hogy a közös európai menekültügyi programot két lépésben valósítsa meg.

- az együttműködést a migrációt kibocsátó és tranzit országokkal,
- a migránsok integrációját,
- a legális migrációra vonatkozó szabályok összehangolását,
- az Európai Unió és harmadik országok közötti visszafogadási egyezmények megkötését.

Az Amszterdami szerződés felhatalmazást adott *visszafogadási egyezmények*³ megkötésére. Ennek eredményeként a Tanács 18 országra adott ki konkrét felhatalmazást (pl. Albánia, Montenegró, Macedónia, Szerbia) közösségi visszafogadási egyezmény megkötésére, amely alapján a Bizottság 13 egyezményt hozott létre harmadik országokkal. A felhatalmazások köre az uniós érdekeknek megfelelően folyamatosan bővül.

2004-ben az Európai Tanács sürgette egy közös normákon alapuló hatékony *visszatérési és hazatelepülési politika*⁴ létrehozását annak érdekében, hogy az érintett személyek emberséges módon, emberi jogaik és méltóságuk teljes mértékű tiszteletben tartása mellett térhessenek vissza *a származási országukba, vagy az általuk tranzit útként használt országba*.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2005-ben *elfogadta a Kitoloncolásról szóló húsz iránymutatást*, mert a jól szervezett migrációs politikához és a hatékony visszatéréshez elengedhetetlen az, hogy az átlátható és az igazságos közös szabályokat egységesen rögzítsék.

*A Lisszaboni szerződés*⁵ 2007. december 13-án írták alá a portugál fővárosban a huszonhét tagállam képviselői és jelenleg az utolsó azon szerződések közül, amelyek módosították az Európai Közösség és az Európai Unió alapjául szolgáló szerződéseket, mint például az Egységes Európai Okmány (1986), az Európai Unióról szóló szerződés (Maastricht, 1992), az Amszterdami szerződés (1997) és a Nizzai szerződés (2001). A Lisszaboni szerződés az összes tagállam általi megerősítést követően 2009. december 1-jén lépett hatályba, amely

³ A visszafogadási egyezmények célja az, hogy meghatározza a szerződő felek kölcsönös kötelezettségét, valamint a részletes adminisztratív eljárást olyan személyek visszatérése lehetővé tételének megkönnyítésével, akik nem felelnek meg a megkereső államba történő visszalépés vagy belépés feltételeinek. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a community return policy on illegal residents, COM (2002) 564 final, 14 Oct 2002.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve (2008. december 16.) a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról.

⁵ Lisszaboni Szerződés: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_1.1.5.pdf Bevándorláspolitikai: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051203/04A_FT\(2013\)051203_HU.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051203/04A_FT(2013)051203_HU.pdf).

a visszafogadás szabályozása tekintetében is jelentős változásokat hozott. A 79. cikk 3. bekezdése ad felhatalmazást az Unió számára a közösségi visszafogadási egyezmény megkötésére harmadik országokkal: „(3) *Az Unió harmadik országokkal megállapodásokat köthet a területén tartózkodó olyan személyek származási vagy abba az országba való visszafogadása érdekében, ahonnan érkeztek, akik a tagállamok egyikének területére való belépés vagy tartózkodás feltételeinek eleve nem, vagy már nem felelnek meg.*”

A kétoldalú visszafogadási egyezmények az Európai Unió tagállamai között csak abban az esetben alkalmazhatók, ha azokat a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/ EK irányelve (a továbbiakban: visszatérési irányelv) hatályba lépését megelőzően, 2009. január 13-a előtt kötötte a tagállam.

Magyarországnak az európai uniós és harmadik országbeli tagállamokkal is kétoldalú megállapodása van.

A visszatérési irányelv megteremti azokat a *jogi garanciákat*, amelyek alapján a harmadik országbeli állampolgárok a visszafogadási egyezmények alapján történő kitoloncolásuk során emberi méltóságuk és jogaik tiszteletben tartásával kerülnek eltávolításra az Európai Unió területéről.

A tagállamoknak biztosítani kell a pénzeszközzel nem rendelkezők számára az ingyenes jogi segítségnyújtást, valamint a hatékony jogorvoslatához való jogot, a kényszerítő eszközök alkalmazásakor és az őrizet elrendelése során az arányosság követelményét szem előtt kell tartani, a gyermekek jogait, a családi egység védelmét, valamint a visszaküldés tilalmát minden körülmény között tiszteletben kell tartani.

Az illegális migráció elleni fellépés hatósági eszközeivel rendelkező hatóságok egyöntetű álláspontja, hogy az illegális migránsok államok közötti átadását jelentősen elősegíti a visszafogadási műveletekben érintett államok tevékenységét szigorú keretekbe foglaló jogi szabályozás, amely a visszafogadási egyezményekben jelenik meg. A visszafogadási egyezmények hasznosságának megítélésével, a kitoloncolással mint az illegális migráció elleni fellépés egyik hatékony eszközével kapcsolatban a hatóságok és a migráció kezelésében érintett nemzeti, valamint a nem kormányzati szervezetek egymással ellentétes álláspontot képviselnek.

A hatóságok és a nem kormányzati szervezetek közötti véleménykülönbség középpontjában minden esetben az kétely áll, hogy a hatóságok a legteljesebb mértékben biztosítják-e a migránsok számára az alapvető emberi jogokat, valamint a menedékjoghoz és a menekültügyi eljáráshoz való hozzáférést.

A fő kérdés, hogy a visszafogadási egyezmények alkalmazása veszélyezteti-e a migránsok emberi jogainak érvényesülését, amely elsősorban úgy valósulhat

meg, ha az állam, amely területére a migráns kitoloncolása megvalósul, elmulasztja teljesíteni a menekültek helyzetére vonatkozó, az 1967. január 31-i New York-i jegyzőkönyvvel módosított 1951. július 28-i egyezményben, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményben foglalt kötelezettségeit.

A visszafogadási egyezmények szerepének örökös kérdése, hogy az egyezmény tartalma, az abban foglalt szabályozás önmagában okozója lehet-e az emberi jogok megsértésének, vagy arra csak az alkalmazás során kerülhet sor, vagyis a jogsérelem kizárólag az egyezményben foglaltak kikényszerítésére hozott hatósági határozatok – a kiutasítás, az őrizet és a kitoloncolás – elrendelésekor valósul meg. A kérdés megválaszolásának eredményétől függ, hogy a visszafogadási egyezményeknek tartalmaznia kell-e az emberi jogi garanciákat, vagy az semleges, a szerződő felek tevékenységét, feladatait és kötelezettségét kizárólag a személyek átadása, átvétele, valamint az ország területén való átszállítása tekintetében szabályozza.

Ez a kétely és az örökös vita vélhetően még hosszú időn át fennáll. A nem kormányzati szervezetek küldetésüknél fogva vitatják azokat a közhatalmi pozícióban hozott hatósági döntéseket, és azok emberi jogi garanciáit, amelyek a harmadik országbeli állampolgárok kitoloncolását célozzák.

A JOGSZABÁLYI HÁTTÉR AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS HAZÁNKBAN

Az Európai Unióban az Európa Parlament és a Tanács a bevándorlással kapcsolatban számos fontos irányelvet hozott, de ezek közül is kiemelendő a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról szóló 2008/115/EK irányelv, valamint a harmadik országok kiutasított állampolgárainak két vagy több tagállam területéről történő kitoloncolásra szolgáló közös légi járatok szervezéséről szóló 2004/573/EK tanácsi határozat. Lehetőség van a 2004/573/EK tanácsi határozat értelmében arra is, hogy több tagállam érintettsége esetén a tagállamok „külön charter járatokat” szervezzenek kitoloncolási célból, amint erről a Tanács harmadik államok kiutasított állampolgárainak két vagy több tagállam területéről történő kitoloncolására szolgáló közös légi járatok szervezéséről szóló határozata rendelkezik. A Tanács továbbá irányelvet fogadott el a légi úton történő kiutasítás céljából történő átszállítás eseteiben biztosított segítségnyújtásról is.⁶

⁶ A Tanács 2003/110/EK irányelve a légi úton történő kiutasítás céljából történő átszállítás eseteiben biztosított segítségnyújtásról.

Magyarországon a témában kiemelést érdemel a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (a továbbiakban: Harmtv.), valamint a kitoloncolás végrehajtásának szabályairól szóló 26/2007. (V. 31.) IRM rendelet.

FOGALMAK

A légi tolonc végrehajtásával kapcsolatban az alább részletezett fogalmak ismerete nélkülözhetetlen:

- a) *Harmadik országbeli állampolgár:* szabad és mozgás tartózkodás jogával rendelkező személyek kivételével a nem magyar állampolgár és a hontalan, illetőleg az EU-s rendelet alapján minden olyan személy, aki a szerződés 17. cikk (1) bekezdése értelmében nem uniós állampolgár, és aki nem élvez a Schengeni határellenőrzési kódexben meghatározott, szabad mozgáshoz való közösségi jogot.
- b) Az Európai Bizottság által meghatározott *közösségi visszafogadási egyezmény* fogalom: „*A közösségi visszafogadási egyezmény nemzetközi megállapodás az Európai Közösség és egy harmadik ország között, olyan kölcsönös kötelezettségek és részletes közigazgatási eljárási és végrehajtási szabályok összessége, amelyek lehetővé teszik az illegálisan tartózkodó személyek kitoloncolását a származási országukba, vagy az általuk tranzit útként használt országba.*”
- c) *Illegális tartózkodás:* olyan harmadik országbeli állampolgár jelenléte valamely tagállam területén, aki a Schengeni határellenőrzési kódex cikkében meghatározott beutazási feltételeknek vagy az adott tagállamban érvényes egyéb beutazási, tartózkodási vagy letelepedési feltételeknek nem, vagy már nem felel meg.
- d) *Kiutasítás:* a harmadik országbeli állampolgár visszatérési folyamata, függetlenül attól, visszatérési kötelezettség önkéntes teljesítéséről vagy kitoloncolásról van e szó, ez történhet a származási országba, egy tranzit országba közösségi vagy kétoldalú visszafogadási, megállapodásoknak vagy egyéb megegyezéseknek megfelelően, illetve más harmadik országba, ahova az érintett harmadik országbeli állampolgár önkéntesen vissza kíván térni, vagy amely őt befogadja.
- e) *Kitoloncolás:* a visszatérési kötelezettség kikényszerítése, azaz a tagállamból történő fizikai kiszállítás.
- f) *Beutazási tilalom:* a kiutasítási határozatot kísérő közigazgatási határozat vagy intézkedés, amely meghatározott időtartamra megtiltja a tagállamok területére való beutazást és a tagállamok területén való tartózkodást.

- g) *Önkéntes távozás*: a visszatérési kötelezettségnek a kiutasítási határozatban erre a célra meghatározott határidőn belüli teljesítése, erre a rendelet 7 naptól 30 napig terjedő határidőt állapít meg, bizonyos esetben ez a határidő meghosszabbítható (pl. beiskolázott gyermek, egyéb társadalmi kötelek figyelembevétele miatt).
- h) *Dublini rendelet*: egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy honatlan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározása, valamint egy harmadik ország állampolgára által a tagállamok egyikében benyújtott menedéjog iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó szempontok.
- i) *Kiszolgáltatott személyek*: a kiskorúak, a kísérő nélküli kiskorúak, a fogyatékosággal élők, az idősek, a várandós nők, a kiskorú gyermeket egyedül nevelő szülők és a kínzásnak, erőszakos közöszülésnek vagy a testi, lelki vagy a nemi erőszak egyéb súlyos formáinak áldozatai.
- j) *Különleges bánásmódot igénylő személyek*: a kísérő nélküli kiskorúak vagy olyan kiszolgáltatott személyek – különösen a kiskorúak, az idősek, a fogyatékkal élő személyek, a várandós nők, a kiskorú gyermeket egyedül nevelő szülők, valamint a kínzást, nemi erőszakot vagy a pszichikai, fizikai vagy szexuális erőszak más súlyos formáját elszenvedett személyek, akikről helyzetük egyedi értékelését követően megállapítható, hogy sajátos szükségletekkel rendelkeznek.
- k) *Visszaküldés tilalma (non refoulement)*: az irányelv végrehajtása során a tagállamok megfelelő figyelmet fordítanak a gyermek mindenek felett álló érdekére, a családi életre, és az érintett harmadik országbeli egészségi állapotára.
- l) *Órzott szállás*: a személyes szabadságában korlátozott külföldi elhelyezésére szolgáló, az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet céljaira sajátosan kialakított létesítmény.

AZ ÜGYÉSZSÉG SZEREPE A KITOLONCOLÁSBAN

A Harmtv. 65. §-ának (9) bekezdése alapján a kitoloncolás végrehajtását az ügyész a rá vonatkozó szabályok alapján felügyeli.

A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletéről és a jogvédelmi ügyészi tevékenységről szóló 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 13. §-a rendelkezik a kitoloncolás végrehajtásának törvényességi felügyeletéről, mely során az ügyész a kitoloncolás foganatosítását havonta legalább két alkalommal megvizsgálja.

A Harmtv. egy olyan állami szervre telepítette Magyarországon ezeket az ellenőrzési jogosítványokat, amely az alaptörvény szerint is független a végre-

hajtó hatóságtól, és amelynek a már meglévő eszköztára garanciát jelent az ellenőrzés hatékonyságára.

A kitoloncolás végrehajtásának felügyelete során az ügyész többek között megvizsgálja, hogy a kitoloncolt a személyes tárgyait magával viheti-e, kivéve azokat, amelyek az emberi élet kioltására alkalmasak vagy egyébként a közbiztonságra veszélyes eszköznek minősülnek vagy a légi úton történő kitoloncolásnál veszélyeztetik a repülés biztonságát. Az ügyészi ellenőrzés tárgyát képezi, hogy a kitoloncolt kap-e élelmiszert, ha a foganatosítás időtartama a megkezdéstől a célállomásra történő megérkezésig meghaladja a hat órát, tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú személy esetén pedig a két órát. Ezen túlmenően az ügyész azt is figyelemmel kíséri, hogy a kitoloncolt a foganatosítás megkezdésétől számított minden megkezdett órában ivóvizet kaphasson, valamint, ha a kitoloncoltak között nő vagy kiskorú van, akkor a kísérők egyike nő legyen.

A tárgyi és személyi feltételek biztosításán túl a bánásmódra vonatkozó előírásokat is az ügyész ellenőrzi, például a kitoloncolt személy száját nem lehet leragasztani ragasztószalaggal; nyugtató hatású gyógyszert csak a beleegyezésével – akarata ellenére nem – lehet neki beadni; a kísérő fegyvert nem tarthat magánál, civil ruhát kell viselnie, maszkot és csuklyát nem viselhet; valamint a kitoloncolt személlyel szemben mérgező vagy bénító gázt nem lehet használni.

2013 decemberében a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal és a Legfőbb Ügyészség az ügyészség számára biztosított felügyeleti jog gyakorlásának elősegítése érdekében kötött együttműködési megállapodást.

A magyarországi helyzet kivételes a többi európai ország szabályozásával szemben, ugyanis Magyarország az egyetlen ország, ahol a kitoloncolás végrehajtása felett a törvényességi felügyeletet az ügyészség gyakorolja.

Az alábbi felsorolásból kitűnik, hogy a többi európai országban mely szervezet látja el a törvényességi felügyeletet:

- Olaszországban a szabadságuktól megfosztott személyek szabadságjogait védő nemzeti hatóság,
- Litvániában, Luxemburgban, Észtországban a Vöröskereszt,
- Lettországon, Cipruson, Spanyolországban, Finnországban, Görögországban, Bulgáriában és Horvátországban az ombudsman,
- Lengyelországban az NGO-k,
- Romániában a Menekültek Nemzeti Tanácsa,
- Szlovéniában a Karitás,
- Szlovákiában a Belügyminisztérium,
- Hollandiában a Biztonságért felelős és Igazságügyi Felügyelőség,
- Franciaországban a szabadságuktól megfosztott személyek védelmét ellátó általános felügyelőség,
- Ausztriában az emberi jogi szervezet.

A KITOLONCOLÁS

Az Európai Parlament és a Tanács 2008. december 16-i 2008/115/EK számú, a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról szóló irányelve 8. cikkének 6. bekezdése értelmében a tagállamok gondoskodnak a kitoloncolás hatékony ellenőrzési rendszeréről.

Az irányelv alapján, ha nem került sor az önkéntes távozásra vonatkozó határidő megállapítására vagy az érintett e kötelezettségét nem teljesítette, akkor a tagállamok minden szükséges intézkedést megtesznek a kiutasítási határozat végrehajtásához. Ha valamelyik tagállam az önkéntes távozásra határidőt állapított meg, akkor a kiutasítási határozat csak ennek a határidőnek a lejárta után hajtható végre, kivéve, ha nem merül fel ez alatt az időszak alatt a szökés veszélye.

A tagállamok a kitoloncolás végrehajtására külön közigazgatási vagy bírósági határozatot vagy intézkedést rendelhetnek el.

A kitoloncolás abban az esetben halasztható el, ha az megsértené a visszaküldés tilalmának elvét, vagy ha felfüggesztették a kitoloncolást.

A kitoloncolás végrehajtására kétféleképpen kerülhet sor:

- közúton,
- légi úton.

A közúton történő kitoloncolás esetében a kitoloncolt személy átadására az esetek döntő többségében közúti határátkelőhelyen kerül sor, így Magyarországgal nem határos célországba történő átadás szóba sem jöhet.

A légi úton történő kitoloncolásra sor kerülhet:

- menetrendszerinti kereskedelmi járattal, vagy a
- a Frontex⁷ által koordinált charterjárat igénybevételével.

A menetrendszerinti kereskedelmi járatoknál nehézséget jelent, hogy bizonyos országokkal Magyarországnak nincs közvetlen légi összeköttetése (pl. Koszovó, korábban Montenegró és Albánia).

Kísérő nélküli kiskorúak kitoloncolása esetén a tagállamok területéről történő kitoloncolás előtt a tagállam hatóságainak meg kell győződnie arról, hogy a kiskorú egy családtagjához, kinevezett gondviselőhöz vagy a fogadó állam megfelelő befogadó létesítményéhez kerül.

⁷ Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (*European Border and Coast Guard Agency*) 2004 óta működik és a szerepe az, hogy segítse az uniós országok és a schengeni társult országok külső határigazgatási terén végzett munkáját, valamint a határellenőrzés uniós szintű harmonizációját. Az ügynökség technikai segítséget és szakértői támogatást nyújt, mellyel megkönnyíti a különböző országok határigazgatási hatóságai között az együttműködést.

A kitoloncolás során minden egyes utaztatott személy esetében két fő kísérő és egy kísérési parancsnok látja el a kísérési feladatokat. Ez íratlan szabály Magyarországon, a két fő kísérő biztosítása csak iránymutatás. Minden esetben a kísért személy általunk ismert adatai, személyes körülményei, várható viselkedése (*risk analysis*) alapján kerül meghatározásra a kísérők száma. A kísérőket a rendőrség biztosítja, a hatósági ügyintézés, a személy átadását a célország hatóságainak jelenleg az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, korábban a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal munkatársai hajtják (hajtották) végre.

A *kereskedelmi járatok* igénybevételével fogatosított kitoloncolás nagy felkészültséget igényel a végrehajtó állomány részéről (Repülőtéri Rendőr Igazgatóság, a továbbiakban RRI), mert civil környezetben, a kapitány utasítását figyelembe véve és az utasforgalomhoz igazodva kell végrehajtani, valamint sok esetben a fedélzeten tartózkodó utasok idegenkednek a hatósági jelenléttől, ha esetlegesen a kitoloncolt személy rendezavaró magatartást tanúsít, továbbá a kényszerítő eszközök jelenléte is félelmet és fokozott ellenérzést kelthet az utasokban (a bilincs bejelez a biztonsági ellenőrzés során – ne legyen látható helyen a kényszerítő eszköz; melyik típusú bilincset alkalmazzák – amerikai vagy a francia típusú testbilincset stb.).

Fontos, hogy művelet során a végrehajtásban közreműködőknek a felmerülő problémákat azonnal, mindenfajta külső segítség nélkül meg kell oldani.

A *charter légi járatok* igénybevételével történő kitoloncolás végrehajtásának ügyészi figyelemmel kísérésére először 2013-ban került sor, Koszovóba. A harmadik országbeli állampolgárok számára várakozási körletként a Liszt Ferenc Repülőtér I. terminálját jelölték ki. A kitoloncolt személyeknek a biztonsági ellenőrzésüket követően az erre kijelölt, várakozásra szolgáló helyiségben kell tartózkodniuk, ahol nagyobb számú kitoloncolt személy is elhelyezhető. Ez az objektum mind a repülésbiztonsági, mind a higiéniai feltételeknek megfelel. Az ügyészség tapasztalata az, hogy kitoloncolás végrehajtása zökkenőmentes. Ügyészi intézkedés kezdeményezésére két esetben került sor, az egyik az elhelyezési körülményeket fejlesztését érintette, ezért azóta a műveletben részt vevők számára külön dohányzóhelyet létesítettek, valamint egy esetben panaszkodtak az ételek mennyiségére az őrzött szálláson. A tolmácsnak a kitoloncolt átadásáig, a hatósági kísérés földi és légi fázisában egyaránt rendelkezésre kell állnia. A kitoloncolás alatt a kísérő rendőr a rá irányadó szabályok szerint kényszerítő eszközt alkalmazhat. A kényszerítő eszköz alkalmazásának lehetőségéről az őrzött szállásokról történő útnak indításukkor valamennyi kitoloncolt személyt tájékoztatni kell, illetőleg a fogatosítás megkezdésekor is. A kitoloncolás végrehajtása során az egészségügyi személyzetnek is rendelkezésre kell állnia.

Amennyiben a Frontex által szervezett koordinált járatokról van szó, a Frontex képviselői minden esetben méltatják értékelésük során a magyar hatóságok koordináló és végrehajtó tevékenységét.

A kitoloncolás során nem csak a fent részletezett magyar jogszabályi rendelkezések hatályosulását kell biztosítani, hanem a nemzetközi normákra és elvárásokra is figyelemmel kell lenni.

A kitoloncolás általában nem a fejlett országokba irányul, ezért a célországok eltérő kultúrája, az ottani hatóságok együttműködési hajlandósága miatt a kitoloncolás rendkívül körültekintő szervezést, előkészítő tevékenységet igényel.

A kitoloncolásban résztvevők nagy száma, valamint a célországok távolsága jelentősen drágítják az intézkedés végrehajtását. További hátrányként jelentkezik, hogy a kereskedelmi légi járatokon csak korlátozott számban állnak rendelkezésre férőhelyek az úgynevezett deportált utasok számára, ezért egy járatral – figyelembe véve, hogy gyakran több tagállam is bejelenti az igényét a férőhely kontingensre – minimális létszámot lehet kitoloncolni.

Az illegális migráció növekedésével párhuzamosan a légi úton történő kitoloncolások száma is jelentősen emelkedik, és ennek jelentős növekedése várható a következő években, így a közös légi toloncolás műveletek végrehajtását, valamint a törvényességi felügyelet ellátását is fejleszteni kell.

A FRONTEx

A Frontex többek között (kockázatelemzés, közös műveletek, képzés, információcseré) a közös visszatérési műveletben is segítséget nyújt a tagállamoknak a harmadik országba történő visszaszállításában a migránsoknak és ezeket a műveleteket össze is hangolja. A Frontex koordinátorként működik a visszatérési műveletekkel kapcsolatban.

A Frontex-nek nincsenek saját műszaki eszközei, sem saját határőrei. A közös műveletek összehangolásakor az ügynökség az uniós országokra hagyatkozik a határőrök, hajók, légi járművek és más erőforrások biztosítását illetően.

Az ügynökség megtéríti a határőrök helyszínre történő kiküldésének, valamint a helyszínre telepített műszaki eszközök szállításának, üzemanyaggal történő ellátásának és alapkarbantartásának költségeit.

Az Európai Ombudsman 2015-ben ajánlásokat tett a Frontex-nek a *Joint Return Operations*-szel (a továbbiakban: JRO) kapcsolatban, amelyek közül többet beépítettek a gyakorlatba. Ennek hatására az alábbi eredmények születtek:

- a Frontex kiadta „A közös légi toloncolási műveletek iránymutatása” kézikönyvet;
- nyilvánosságra hozták a JRO-k során tiltott kényszerítő eszközök listáját;

- a kitoloncolandó személyeket tájékoztatni kell a műveletről, alapvető jogaikról, jogorvoslati lehetőségeikről;
- különös figyelemmel kell lenni a különleges bánásmódot igénylő személyekre, úgy mint a terhes nők és a kisgyermekes családok;
- a felügyeleti szerveket tájékoztassák a JRO-król (az Európai Ombudsman azt is szeretne volna, hogy ezek legyenek nyilvánosak);
- a felügyeleti szervek által készített jelentéseket küldjék meg a Frontex-nek (jelenleg csupán 1-2 tagállam teszi ezt meg, kötelező érvény hiányában);
- az alapvető emberi jogok biztosításának felügyelete a *Coordinated Return Operations*-nél (a továbbiakban CRO);
- kényszerítő eszközök alkalmazásának egységesítése;
- egészségügyi szabályok egységesítése (*Fit-to-fly* adatlap)

A Frontex-ben a visszatéri műveletek szervezési szektorában külön egység foglalkozik a légi toloncolás szervezésével, ebben Seconded National Expert-ek (nemzeti szakértők) vesznek részt.

A légi toloncolásban a szervező tagállam (*organizing MS*), a részt vevő tagállam (*participating MS*), a harmadik ország, a Frontex, valamint a Frontex Nemzeti Kapcsolattartási Pont (NFPoC) képviselői vesznek részt.

Az illegális migráció alakulása következményeként várható, hogy mind a nemzeti, mind a közös légi toloncolási műveletek száma emelkedni fog, ezért a Frontex szükségesnek tartotta, hogy támogassa a tagállamokat a hatékony és jól működő törvényességi felügyeleti mechanizmus kialakításában.

A Frontex létrehozta az illetékes szervek alkalmazottaiból alkotott, a kitoloncolás végrehajtásának felügyeletét ellátó személyekből álló állományt, amelynek tagjai a kitoloncolással kapcsolatos ellenőrzési tevékenységet végeznek, és e rendelet 36. cikkének megfelelően képzésben részesülnek.

A hivatkozott 36. cikk (4) bekezdése alapján a Frontex megteszi a szükséges kezdeményezéseket a visszaküldési feladatokban közreműködő személyzetnek nyújtott képzésre, továbbá biztosítja, hogy személyzete és a visszaküldési műveletekben vagy visszaküldési intervenciókban részt vevő valamennyi személyzet a Frontex által szervezett operatív tevékenységekben való részvételt megelőzően képzésben részesüljön a vonatkozó uniós és nemzetközi jogszabályokról, beleértve az alapvető jogokat és a nemzetközi védelemhez való hozzáférést.

A képzés célja, hogy a hivatkozott uniós jogszabályoknak megfelelően és a kitoloncolás végrehajtásának felügyeletét ellátó személyekből álló állomány felállítása érdekében a tagállamok által jelölt kitoloncolás végrehajtásának felügyeletét ellátó személyek részére átfogó ismeretanyagot szolgáltatassanak a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak

- a visszatérésükkel kapcsolatos eljárásról, a kiutasításról, a kitoloncolásról,
- a Frontex által koordinált közös visszatérési műveletekről,
- a kiutasított harmadik országbeli állampolgárok vonatkozásában a műveletek során betartandó és tiszteletben tartandó alapvető jogokról,
- a kényszerítő eszközök alkalmazásnak feltételeiről,
- a felügyelet ellátó személyek (*forced return monitors*), illetve a kísérszemélyek vezetőinek (*escort leaders*) szerepéről, hatásköréről és feladatairól,
- a felügyeletet ellátó személyek jelentéstételi kötelezettségéről és a műveletekről készített Frontex felé továbbítandó jelentések elkészítésének szempontjairól.

AZ ICMPD ÉS A FREM PROJEKTEK

A Nemzetközi Migrációs Politikát Fejlesztő Központ (ICMPD) szervezte 2022-ig a Kitoloncolási Ellenőrzési Mechanizmus (*Forced Return Monitoring – FReM*) képzéseit.

A FReM projekt első szakasza 2013. szeptember 1-jétől 2015. október 31-ig tartott Ausztria, Bulgária, Görögország, Magyarország, Luxemburg, Málta, Portugália és Svájc részvételével, amelynek eredményeként a részes tagállamok megoszthatták egymással gyakorlati tapasztalataikat, közös értelmezéseket alakíthattak ki, közös képzések kerültek végrehajtásra, valamint együttműködtek a kitoloncolási műveletek további fejlesztésében.

2016. szeptember 1-jétől indult a FReM II projekt, amelyben már Csehország, Észtország, Finnország, Lettország, Hollandia és Svédország is részt vesz. A projekt célja: a visszatérési irányelv alapján működő EU-s visszatérési rendszer kialakítása, a kitoloncolt személyek alapvető jogainak biztosítása független felügyeleti szervek által, a toloncolások felügyeletét végrehajtó személyek képzése, valamint számuk növelése és szervezeteztése.

2018-tól indult a FReM III projekt, amelynek célja az volt, hogy a részes tagállamokból minél több monitort képezzenek ki, és növeljék a kitoloncolások végrehajtásának törvényességi felügyeletét. A képzés keretében az oktatási központ bemutatótermében a résztvevők betekintést kaphattak az alkalmazható, illetve a tiltott kényszerítő eszközök körére, azok alkalmazási módjára, valamint az engedélyezett testi kényszer fogásokra nézve is, emellett részletesen feldolgozásra kerültek a légi úton történő kitoloncolás során az együttműködést nem tanúsító kiutasított személyekkel való magatartásra és bánásmódra vonatkozó előírások és azok gyakorlati érvényesülése. A kurzus során a résztvevők ellátogattak többek között a Rotterdami Idegenrendészeti Szállásra, illetve megtekintették a szálláson a fogva tartási helyiségeket is, melynek során tájékozódhattak az aktuális fogva tartási kérdések kapcsán a holland nemzeti gyakorlatról.

A képzésben résztvevők számára előírányzott gyakorlati feladatok közül kiemelést érdemel, hogy a képzésen Amszterdamban a KLM légitársaság repülési szimulátorában különböző, a kitoloncolások során a légijáraton előforduló eseteket, szituációkat – köztük az esetlegesen felmerülő vészhelyzeteket – kíséreltek figyelemmel. A szituációs gyakorlatok alkalmával bemutatták a résztvevőknek, hogy az együttműködést megtagadó és a kitoloncolás különböző fázisaiban ellenállást tanúsító kiutasított személyekkel szembeni kényszerítő eszközök – így testi kényszer, illetve bilincs – hogyan alkalmazhatók, az intézkedések milyen mértékben szükségesek és arányosak, e körben pedig milyen visszasságok merülhetnek fel.

A képzés sikeres teljesítéséről az ICMPD igazolást adott. A monitor poolt 2017 januárjában hozták létre.

A MONITOR

A legfontosabb, hogy a monitor mindig független, semleges, megbízható és professzionális maradjon. A monitornak nincs közvetlen beavatkozási joga az eseményekbe. Szerepe a megfigyelés és a látottak objektív, lényegre törő dokumentálása. Ez a rögzítés azonban jobb, ha nem a rendőr és a kitoloncolt személy előtt történik. *Látható láthatatlanság* a fő feladat. Cél, hogy mindenhol jelen legyen a monitor (ehhez mindenhol szabad mozgást kell garantálni számára), és biztosítani kell, hogy a kitoloncolás mindig emberi és észszerű keretek között folyhasson.

A kitoloncolási eljárás négy szakasza a monitor szemével:

- a visszatérés előtti szakasz (*pre-return*),
- az indulás előtti szakasz (*pre-departure*),
- a repülés időszaka (*in-flight*) és
- a megérkezés (*arrival*).

Mind a négy szakasz másfajta feladatot követel meg a monitortól. A visszatérés előtti szakaszban kell a harmadik államból származó külföldivel felvenni a kapcsolatot. Ekkor kell ellenőrizni a rendőri vezető külföldi részére nyújtott tájékoztatását (megfelelően mondta-e el, mi fog történni, figyelte-e a külföldi reakcióit a rendőr, közös nyelvet használtak-e, hagyott-e elég időt a külföldinek a kérdései feltételére stb.). Ebben a szakaszban kell felvenni a kapcsolatot a monitornak a rendőri vezetővel is.

Az indulás előtti szakasz a fizikai átvizsgálástól a repülőhöz való szállítás megtörténtéig tartó időszak. Emberi jogi szempontból itt a fizikai átvizsgálás, a személyes tárgyak kezelése és a szállítás tartama és körülményei bírnak kiemelkedő jelentőséggel. Külön gondot kell fordítani a kiskorú hozzátartozókra, illetve a betegekre.

A repülőút során az orvosi és élelmezési feladatok nyomon követése az elsődleges, míg a megérkezés után a hatóságoknak való átadás mellett a személyes tárgyakra való odafigyelés, a kényszerítő eszközöktől való megszabadítás ellenőrzése a fő feladat.

JRO, CRO, NRO

A Frontex-nek kiemelt szerepe van a *közös légi toloncolási műveletek*ben (a továbbiakban: JRO). JRO-nak minősül az ún. hotspotokról vagy olyan tagállam területéről történő toloncolás, amely nagy migrációs nyomás alatt van (akár külső határos tagállam, akár nagyszámú illegális migránsal küzdő, külső határral nem rendelkező tagállam).

Az ún. *gyűjtő közös légi toloncolási műveletek* (a továbbiakban: CRO) során a kitoloncolási célország felelős a repülőgép, a kíséretet, valamint a törvényeségi felügyeletet ellátó szerv jelenlétének biztosításáért. Ide tartozik Koszovó, Szerbia, Macedónia, Grúzia, Albánia és Bosznia-Hercegovina, és szervezik bevonni Ukrajnát és Montenegrót.

A JRO–CRO műveletek előnye, hogy a szervező tagállamnak kevesebb költséggel jár (a Frontex biztosítja a járat költségeit), szervezési szempontból rövidebb szervezést igényel, nem kell leszállási engedélyt kérni, ugyanazt a nyelvet beszélik a kísérők (*escort*-ok), nyelvi nehézség nem merül fel, kevesebb a konfliktus; általános tapasztalat, hogy a kitoloncoltak sokkal rendesebben viselkednek az ilyen járatokon. További előnye, hogy a Frontex reprezentatív jelenléte az ilyen típusú járatokon kötelező, ezért a kitoloncolást követően rögtön *debriefing* (elgazítás) formájában megbeszélhetik és megoszthatják egymással a legjobb gyakorlati tapasztalatokat, valamint felhívják a figyelmet az alapvető emberi jogok tiszteletben tartására. Korábban az ilyen típusú járaton is *kötelező* volt a monitor jelenléte, a Covid19-világjárvány óta *lehetőség szerint* részt kell vennie a monitornak az ilyen típusú kitoloncolási műveletek ellenőrzésében.

A légi toloncnak az alábbi fázisait különböztetjük meg, minden egyes szakaszhoz különböző feladatok kapcsolódnak:

- A visszatérés előtti szakasz (*pre-return*) feladatok: veszélyesség felmérése, beszélgetés a kitoloncolttal, kérdéseket tehet fel és megbeszélések, fizikai biztonsági ellenőrzés az őrzött szálláson, szállítás az őrzött szállásról a repülőtérré, a részt vevő államok is a helyszínre szállítják a kitoloncoltakat.
- Az indulás előtti szakasz (*pre-departure*): fizikai biztonsági ellenőrzés, a kísérőknek tartott megbeszélés, a monitorok találkozása, információcserre, a kitoloncoltak várakozása a várakozó helyiségben, szállítás a repülőgéphez.

- A repülés időszaka (*in-flight*): beszállítás és az utazás időtartama, ha van megállás (*stopover*) és
- a megérkezés (*arrival*): átadás, összegző megbeszélés, visszatérés a kiindulási országba.

A Frontex által kiképzett monitoroknak az alapvető emberi jogok érvényesülését minden egyes szakaszban vizsgálni kell. A vizsgálandó alapvető emberi jogok a kitoloncolás végrehajtása során:

- az élethez való jog,
- a fizikai és a lelki integritáshoz való jog,
- a biztonságához való jog,
- a családi élethez való jog,
- a gyermekek jogai,
- az egészségügyi ellátáshoz való jog,
- az ételhez és a vízhez való jog,
- a magánélethez és az adatok biztonságához való jog,
- a vallás szabad megválasztásához való jog,
- az emberi méltósághoz való jog,
- a diszkrimináció tilalma,
- az információhoz való jog,
- a panaszhoz való jog,
- a magántulajdon védelméhez való jog.

Külön figyelmet kell fordítani a monitoroknak a kényszerítő eszközök alkalmazására, és mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy azok alkalmazását elkerüljék a hatóságok. Ily módon a tagállamok csak végső megoldásként alkalmazhatnak kényszerítő eszközöket, és csak akkor, ha a harmadik országbeli állampolgár a kitoloncolás végrehajtásakor a kitoloncolásnak ellenáll, ebben az esetben ezen intézkedéseknek arányosnak kell lenniük és az észszerű erő nem léphetik túl. Az intézkedéseket az emberi méltóság és a testi épség teljes mértékű tiszteletben tartása mellett kell alkalmazni, illetve az alapvető jogokkal összhangban, valamint a nemzeti jogszabályokban előírtaknak megfelelően kell végrehajtani.

Egyelőre nincs egységes szabályozás a kényszerítő eszközök használatát illetően, az nemzeti szabályozás alá tartozik, a JRO-k során a tiltott eszközök, illetve a maximum kényszer kerül rögzítésre. A JRO-k során az ún. *bodycuff* (testbilincs) a leoptimalisabb kényszerítő eszköz, mivel effektív alkalmazása – szükség esetén – ennek a legegyszerűbb. A legtöbb problémát megfelelő kommunikációval kezelni lehet, így a JRO-k során toloncolt személyek 95 százalékánál a repülőgépen nem alkalmaznak kényszert. Egyéb kényszerítő eszköz

lehet még a kitoloncolás végrehajtása során a kézibilincs, a lábbilincs, a testbilincs, a kötöző szalag, a köpés elleni maszk, valamint a hálós maszk.

A törvényességi felügyeletet ellátó szerv JRO-n jelen lévő képviselőjének jelentése során figyelemmel kell lennie a feljegyzés és a jelentés közötti, valamint a tények és értékelés közötti különbségre. A jelentés (*report*) során ki kell emelni a pozitívumokat, illetve hogy melyek azok a dolgok, amelyek a későbbi műveleteket még professzionálisabbá tehetik. A jelentésben természetesen kellő részletességgel fel kell tüntetni a törvénytértéseket, hogy azok kivizsgálhatóak legyenek, azonban nem a hibakeresésen kell lenni a hangsúlynak. A folyamatos videófelvétel készítését a résztvevők nem támogatják, azonban rendkívüli esemény rögzítésére, illetve későbbi kivizsgálásra alkalmas lehet. A jelentést minden esetben meg kell küldeni a Frontex alapjogi tisztviselőjének.

Kiemelt szerepe van annak is, hogy az esetleges jogsértés esetén a kitoloncolt személy panaszt terjeszthessen elő. A panaszkezelési mechanizmus kialakulásának előzményeként megemlíthető, hogy 2013. április 9-én az európai ombudsman⁸ javasolta a Frontex-nek egy belső panaszkezelési mechanizmus felállítását. 2015. november 20-án az Európai Parlament indítványozta, hogy az új Frontex-rendelet tartalmazza a panaszkezelési mechanizmust. 2015. december 15-én az Európai Parlament és Tanács javasolta, hogy az Európai Határ- és Parti Ügynökség rendelete tartalmazza a panaszkezelés mechanizmusát. 2016. október 6-án az Európai Határ- és Parti Ügynökség rendeletének hatálybalépésével kialakították a panaszkezelési mechanizmust a rendelet 72. cikkében.

A panaszos az a személy, akinek az alapjogait megsértették a Frontex műveleti tevékenységek során. A panasz benyújtása egy panasz űrlap kitöltésével (*complaints form*) történik. A panaszt gyermekkorú személy is benyújthatja (a Frontex célja, hogy a közeljövőben kialakítson egy külön nyomtatványt számukra). A panaszos részére garantálni kell, hogy panasza eljut az alapjogi tisztviselőhöz. A panaszt saját anyanyelvén, bármely európai uniós nyelven, valamint arab, pastu, urdu és tigrinya nyelven is be lehet nyújtani a jogsértéstől számított egy éven belül. A panasznak tartalmaznia kell az alapjogsértés pontos helyszínét. A panasz kiértékelése során az alapjogi tisztviselőnek lehetősége van további információkat kérni a panaszostól az alapjogsértés körülményeivel összefüggésben, ezen kívül azonnali intézkedéseket tehet a lehetséges kockázat megszüntetése érdekében.

⁸ <https://www.ombudsman.europa.eu/>

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.*
Ötödik, hatályosított (2023. októberi) kiadás.
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál:
Büntetőjog II. Különös Rész.
Kilencedik, hatályosított (2023. szeptemberi) kiadás.
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

BELOVICS Ervin – POLT Péter (szerk.):
A Büntető Törvénykönyv kommentárja – Elektronikus kiadvány.
A Legfőbb Ügyészség vezetőinek kommentárja
Aktualizált kommentár, a kéziratlezáras új időpontja 2023. november 15.
Online, Jogkódex segítségével. ORAC Kiadó, Budapest

VETTER Szilvia: *Allatvédelmi jog*
L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2024

EURÓPAI UNIÓS JOG

FIRNIKSZ Judit: *Pillanatkép a digitális piacok szabályozásáról:
a DMA a vállalati compliance tükrében*
Wolters Kluwer, Budapest, 2024

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

BORÓK Tímea – BOTKA Erika – CZOBOLY Gergely – NOBILIS Benedek:
Globális minimumadó
Penta Unió, Budapest, 2024

---

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

GOTTGEISI Rita – LÁNG Noémi: *Nonprofit kézikönyv 2024: működés, számvitel, adózás*

Vezinfó Kiadó, Budapest, 2024

HERICH György: *Adótan 2024*

PENTA UNIÓ, Budapest, 2024

HERICH György: *Adó 2024 teszt és példatár*

PENTA UNIÓ, Budapest, 2024

HOFFMANN István (szerk.): *Kézikönyv az önkormányzati vagyongazdálkodásról*

Második, hatályosított és bővített kiadás.

ORAC Kiadó, Budapest, 2024

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJO

CSÉFFÁN József: *A Munka Törvénykönyve és magyarázata*

Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2024

GELENCSÉR Dániel – WELLMANN György (szerk.):

Polgári jogi szerződések tára

ORAC Kiadó, Budapest, 2023

HORVÁTH István – SZLADOVNYIK Krisztina: *Munkajog*

Ötödik kiadás. Novissima Kiadó, Budapest, 2023

MEZEI Péter – HARKAI István: *A platformgazdaság szerzői jogi kihívásai*

ORAC Kiadó, Budapest, 2024

SZALMA József: *A kárfelelősség alapelvei: a kárfelelősség feltételei, mértéke és módja az európai és a magyar magánjogban*

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2024